

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์

Journal of Chaiyaphum Review

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2562)
Vol. 2 No. 2 (May – August 2019)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทวิทัศน์หนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานุรักษ์ตามหลักการศึกษา เชิงพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลียม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพภาวนาวิกรม

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระราชสีมาภรณ์

พระราชปริยัตินิ, รศ.ดร.

พระราชสีมาภรณ์

พระโสภณรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล

ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม

เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์

บรรณาธิการ

พระศรีสังญาณมุนี, ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

พระมหาวิฑูรย์ สิริเมธี, ดร.

ดร.พูนศักดิ์ กมล

นางสาวกมัยธร มงคลกุล

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตาภรณ์, ผศ.ดร.

พระครูสังวรวิริยกิจ, ผศ.ดร.

พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนโท, ผศ.ดร.

พระมหาปัญญาวรรณ สิริภโท, ผศ.ดร.

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

ดร.กนกกรส ผลากรกุล

ผศ.ดร.ตามใจ อริสุทธิโยธิน

อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

พระปลัดสุรวุฒิ ฉันทมโม, ดร.

พระมหาหมื่นรินทร์ ปุริสุตโต, ผศ.ดร.

พระมหาวิฑูรย์ สิริเมธี, ดร.

ดร.กาญจพงศ์ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานกรรมการมูลนิธินายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ดร.สุนทร ธนศิลป์พิชิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ผศ.ดร.วินัย ภูมิสุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.พูนศักดิ์ กมล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.ทวี เลี้ยวประโคน	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.กฤตสุขชิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี, ดร. ดร.พูนศักดิ์ กมล นางสาวกมัยธร มงคลกุล

พิมพ์ที่

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม
ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากกองบรรณาธิการเช่นเดิม โดยเป็นการรักษามาตรฐานตามหลักการที่ TCI ได้วางกรอบเอาไว้ ทั้งนี้ บรรณาธิการได้ขับเคลื่อนการออกวารสารให้เป็นไปตามข้อตกลงอย่างเข้มแข็งเสมอมา ซึ่งฉบับนี้ มีบทความจำนวน 5 เรื่องเช่นเดิมดังนี้

1. เรื่อง **รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง** โดย ยุทธนา เฉลียวชาติ พบว่า รูปแบบของงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้งประกอบด้วย การเตรียมงาน การจัดงานอยู่ที่บ้าน และการจัดงานที่ฌาปนสถานส่วนผลการประเมิณยืนยันจากการสนทนากลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจได้มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อม ๆ กับพระพุทธศาสนาในขณะเดียวกันก็ได้มีรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับงานนี้ที่มีอยู่ดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามามีบทบาททำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน พัฒนาการมาเป็นรูปแบบความเชื่อของแต่ละภูมิภาคแต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบความเชื่อของประชาชนคนไทยเกี่ยวกับงานฌาปนกิจก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งอยู่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง พบว่ารูปแบบความเชื่อในการจัดงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 7 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของแต่ละประกอบย่อยทั้งหมด 62 ตัวชี้วัด เมื่อได้รูปแบบความเชื่อแล้วผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบไปหาความเชื่อมั่น หาประสิทธิภาพ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แล้วตอบแบบสอบถามและสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติ

2. เรื่อง **การอ้างสิทธิในการฆ่าตัวตายกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนา** โดย พระจาดูรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี) สรุปว่า ชีวิตของมนุษย์เป็นของขวัญที่พระเจ้าทรงประทานให้แก่มนุษย์ด้วยความรัก ในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็คือการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างยิ่ง และกว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยากลำบากดังนั้นการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่แปลว่า สัตว์ประเสริฐนั้นจะต้องอาศัยเหตุที่ตนได้เกิดมาเป็นมนุษย์หรือเป็นคนนี้แหละ พัฒนาการตามหลักไตรสิกขา คืออริสัจ 4 อธิสมมติ อธิปัญญา เป็นเหตุปัจจัยในการเป็นผู้ที่ประเสริฐอย่างแท้จริง คือการดำเนินชีวิตของตนเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ในพระพุทธศาสนามีรากศัพท์หลายคำที่มีความหมายว่า “ฆ่า” เช่น ปทร, เชน, วธก, ชีวตา, โวโรปน, หนตุ, มาร, ฆาต และวินิปาต การฆ่าในความหมายว่า อัตวินิบาตนั้นมีปรากฏใน ตติยปาราชิกสิกขาบท วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ที่ใช้ในบาลีโดยตรงก็คือ “อตตวินิปาต” แปลว่า การปลงชีวิตตนเอง การที่มีคำที่มีความหมายตรงกันคำว่าฆ่าตัวตาย หรืออัตวินิบาตกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนาก็เห็นได้ว่าเรื่องเหล่านี้ก็คงมีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่จะต้องมีการเทียบเคียงหรือวินิจฉัยเหตุการณ์ได้ ความตายจึงไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวดังที่ไอน์สไตน์ได้เคยกล่าวว่า “การกลัวความตายคือความกลัวที่ไม่มีเหตุผลที่สุดในบรรดาความกลัวทั้งปวง” จึงกล่าวได้ว่าเรื่องการอ้างสิทธิการตายเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงและโต้แย้งกันอยู่ และเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสนใจ เพื่อจะได้นำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแก้ปัญหาสิ่งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรม

3. เรื่อง **บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต** เขียนโดยสมภาร พรหมทา โดย อุดุลย์ ขวัญกล้า สรุปว่า เนื้อหาในหนังสือนี้หลักๆ เป็นเรื่องของ การกล่าวถึงการศึกษาทำความเข้าใจงานเขียนทางปรัชญาในประเด็นต่างๆ เช่น เราควรเริ่มต้นศึกษาปรัชญา อย่างไร ผลงานทางปรัชญานั้นมีความแตกต่างจากงานวิชาการด้านอื่นๆ อย่างไร ผู้เรียนปรัชญานั้นควร มุ่งความสนใจในประเด็นปรัชญาใดบ้าง ในหนังสือนี้ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นไว้ว่า วิชารัฐศาสตร์แม้จะมี หลักการที่ชัดเจนแน่นอนบางอย่างแต่ก็ไม่ได้มีคำตอบที่แน่นอนตายตัว วิชารัฐศาสตร์ไม่เหมือนเลขคณิตที่ จะกล่าวว่า หนึ่งบวกหนึ่งเท่ากับสอง หรือ สองคูณสองเท่ากับสี่เสมอไป ลักษณะเด่นของวิชารัฐศาสตร์ นั้น เป็นเหมือนที่ผสมรวมของความสงสัย เป็นแหล่งที่รวมของความหวาดระแวงและตั้งคำถามซ้ำลงไปครั้ง แล้วครั้งเล่าว่านอกเหนือจากสิ่งที่พบเห็นได้จากประสาทสัมผัสภายนอกแล้วยังมีสิ่งใดซ่อนอยู่เบื้องหลัง ของปรากฏการณ์เหล่านั้นอีกด้วยหรือไม่ ปรัชญาได้เริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่าทำไมสรรพสิ่งในจักรวาล จึงปรากฏหรือเป็นดังที่เราได้เห็น ที่ควรแก่การกล่าวถึงที่สุดในหนังสือนี้คือ สมภาร พรหมทา ได้นำเสนอ แนวคิดและเป้าหมายของความเป็นมนุษย์ โดยอ้างอิงจากแนวคิดทางปรัชญาที่ต้องการรู้ความจริง ด้วย การนำเสนอทัศนะของมนุษย์ใน 3 บทได้แก่ 1 มนุษย์คืออะไร 2 มนุษย์เป็นอย่างไร และ 3 มนุษย์ควรใช้ ชีวิตอยู่อย่างไร มีการนำเสนอมุมมองจากนักปรัชญาแต่ละสำนักที่พยายามให้ความหมายต่าง ๆ ไว้ดังจะ ได้นำเสนอต่อไปนี้

4. เรื่อง **ความเชื่อและพิธีกรรม : อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทย** ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง โดย ณัฐ สวาสต์รัตน์ สรุปว่า แม่น้ำโขงมีต้นกำเนิดจากจีนตอนใต้ไหล ผ่านพม่า ลาว ไทย กัมพูชาแล้วจึงไหลออกทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม หกชาติในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ล้วนมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ของตนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นองค์อุปถัมภ์ กษัตริย์พระพุทธศาสนาได้สร้างให้สังคมพุทธธรรมเย็นเป็นสุข เป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความ เป็นปึกแผ่นมั่นคงให้อาณาจักร และเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม มี อิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เป็นช่วงที่แม่น้ำโขง ไหลผ่านและเป็นเส้นแบ่งพรมแดนไทยกับลาว นับตั้งแต่จังหวัดเลยจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผู้คนที่อาศัย อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง มีความผูกพันกับสายน้ำอย่างแน่นแฟ้น จนทำให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรม ต่างๆจนกลายเป็นวัฒนธรรมโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในสภาวะของโลกปัจจุบันเทคโนโลยีได้แพร่ เข้ามาสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลางอย่างรวดเร็ว ทำให้เยาวชนรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน จนละเลยอารยธรรมพุทธที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ และทำให้สังคมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตอนกลางเริ่มเปลี่ยนไป

5. เรื่อง **หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช** โดย กาญจนพงศ์ สุวรรณ สรุปว่า หลักธรรม วิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช คือ การเอาชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศาสตรา เมื่อพระเจ้า อโศกมหาราชเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท พร้อมเปลี่ยน นโยบายใหม่ จากการเอาชนะด้วยสงครามแล้ว มาสู่ธรรมวิชัย คือเอาชนะด้วยธรรม เอาชนะใจกันด้วย ความดี ทรงได้นำหลักธรรมมาปฏิบัติตาม และทรงนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารบ้านเมือง จน ทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจ และมีความสุขอันได้แก่ เลิศบูชายุญหันไปแบ่งปันแก่คนที่ทุกข์ยาก พร้อมการให้อภัยต่อกัน ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเอาพระทัยใส่จริงจังมา กในการประกาศเผยแผ่ธรรม ทรงเน้นการเอาใจใส่กัน เห็นใจกัน และปฏิบัติต่อกันโดยชอบ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง จุดเน้นในการหันมาสู่ธรรมของพระองค์ ได้แก่ การมีอิทธิบาท 4 การนำพัฒนาการหลักธรรม

วิชยของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ไทย คือ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท ให้อภัย มีเมตตา พร้อมมีสติคอยควบคุมอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น หลักธรรมปรากฏในธรรมวิชัย ที่แทรกซึมเข้าไปสู่ขบวนการคิด วิเคราะห์ในแต่ละพระองค์ให้ออกมาในรูปธรรม เช่น บำรุงอุปถัมภ์การสร้างวัด ทำสังคายนาพระไตรปิฎก คำสอนในแผ่นหิน แผ่นศิลา ต่อมาจารึกคำสอนลงในหนังสือ เอกสารต่าง ๆ และหลักธรรมวิชยมีอิทธิพลอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านจิตใจ พระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามหลักธรรมพร้อมเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ประชาชนเข้าถึงหลักของการปฏิบัติเพื่อจะได้มีเกาะกำบังด้านจิตใจไม่ให้ความโลภ โกรธ หลง เข้ามาได้ ดังนั้น การพัฒนาหลักธรรมวิชยของพระมหากษัตริย์ไทยจึงมีอิทธิพลโดยนำมาพัฒนาปกครองบ้านเมืองและพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองทุกยุคสมัย ได้แบบอย่างจากหลักธรรมวิชยของพระเจ้าอโศกมหาราชทำให้เกิดอิทธิพลทางด้านบรรทัดฐานคุณธรรมยิ่งขึ้นและด้านจิตใจมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความสุข สงบ และความเจริญรุ่งเรืองสืบมา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ช
รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง (The model beliefs of cremation of Buddhists in the Subdistrict Talat Raeng)	1
ยุทธนา เฉลียวชาติ การอ้างสิทธิในการฆ่าตัวตายกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนา (Claims of Suicide and karma in Buddhism)	16
พระจาดูรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี) บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต เขียนโดยสมภาร พรหมทา	30
อดุลย์ ขวัญกล้า ความเชื่อและพิธีกรรม : อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา ของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง (Beliefs and rituals: Civilization and the connection of Thai Buddhism in the middle Mekong river region)	38
ณัฐ สวาสดีรัตน์ หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช (Asoka the Great's Dhammavijaya Principle)	53
กาญจน์พงศ์ สุวรรณ จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์	75
การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์	77

รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพ
ของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง
The model beliefs of cremation
of Buddhists in the Subdistrict Talat Raeng

ยุทธนา เชนชัยชาติ

Yuthana Chergchachart

นักวิชาการอิสระ

Independent scholar

วันที่รับบทความ (Received) : 13 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 มีนาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง "รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง" มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจตามทัศนะของพระพุทธรูป 2) เพื่อศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง 3) เพื่อพัฒนารูปแบบพิธีการตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง 4) เพื่อยืนยันรูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารและลงภาคสนาม

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบของงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง ประกอบด้วย การเตรียมงาน การจัดงานอยู่ที่บ้าน และการจัดงานที่ฌาปนสถานส่วนผลการประเมินยืนยันจากการสนทนากลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจได้มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อม ๆ กับพระพุทธศาสนาในขณะเดียวกันก็ได้มีรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับงานนี้ที่มีอยู่ดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามามีบทบาททำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน พัฒนาการมาเป็นรูปแบบความเชื่อของแต่ละภูมิภาคแต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบความเชื่อของประชาชนคนไทยเกี่ยวกับงานฌาปนกิจก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งอยู่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง พบว่ารูปแบบความเชื่อในการจัดงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 7 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของแต่ละองค์ประกอบย่อยทั้งหมด 62 ตัวชี้วัด เมื่อได้รูปแบบความเชื่อแล้วผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบไปหาความเชื่อมั่น หาประสิทธิภาพ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แล้วตอบแบบสอบถาม และสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติ

คำสำคัญ: ความเชื่อ, ฌาปนกิจ, พุทธศาสนิกชน

Abstracts

Research the model beliefs of cremation of Buddhists in the Subdistrict Talat Raeng. Aims to: 1) to study the patterns and beliefs of Buddhist cremation. 2) To study the creed of the cremation of Buddhists in Tambon Talat. 3) to develop the ceremonial style of belief in ritual cremation of the Buddhists in Tambon Vadhana and 4) to confirm the pattern and Believe in the cremation of Buddhists in the Condor Market By way of document study and field.

The study indicated that The Burmese Buddhist cremation form in the Condom Market consists of preparation for the event at home. And the cremation ceremony. The results of the confirmation confirmed by a group discussion of experts and luminaries. The research found that. The creed of the cremation has been in existence since the reign of Buddha. The influence of the cremation cremation has come to Thailand along with Buddhism, while at the same time there is a form of belief about this traditional work and Western culture. Come to play a harmonious role. Development is a form of belief in each region, however. The Thai people's creed style of cremation is still very similar. But there is a unique character of each. In this research, the researcher studied the belief patterns of Buddhist cremation in Wat Arun. It found that belief patterns in the event. It consists of two main components, seven sub-elements, and a metric of each of the 6 2 sub-components. Once the belief model has been adopted, the researcher brings the elements to the assertion. Find the performance To confirm the faith belief in the funeral of the Buddhists in the Condor Market. By expert interview Then answer the questionnaire. And group discussions with experts. Concerning opinions on belief patterns in Buddhist cremation in Tambon Talat. The data for statistical analysis showed that experts' opinions and qualifications are as follows.

Keywords: belief, cremation, Buddhists

บทนำ

มวลหมู่มนุษยชาติ เกิดมาควบคู่กับสังขารอย่างหนึ่ง นั่นคือความตายและทุกคนก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงหลบหลีกหนีพ้นไปได้ อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่มาหลังจากความตายคือพิธีกรรมฌาปนกิจนั่นเอง ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมหลังความตายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนที่ตายไปแล้ว และคนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ปฏิบัติตามความเชื่อท้องถิ่น เพื่อให้คนที่ตายไปแล้วไปสู่สุคติและคนที่ยังอยู่ก็จะได้มีความสุขสงบเย็น

สำหรับร่างกายมนุษย์ดีก่อดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์ ก็มีการพิสูจน์แน่ชัดว่า มนุษย์ในครั้งนั้นได้ทำพิธีกรรมให้แก่ศพของผู้ตายอยู่แล้ว แม้เป็นสมัยหลายหมื่นปีมาแล้ว ก็ยังมีพิธีการเกี่ยวกับศพของผู้ตาย และพิธีการนั้น มีอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า interred อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า buried ที่เรียกว่า interred นั้นคือไม่ได้ขุดดินฝัง เป็นแต่วางศพไว้บนดิน หรือบนแผ่นดินหรือในถ้ำซึ่งมีพื้นหินอยู่แล้ว โดยเอาดินหรือหินวางทับศพนั้น ซึ่งควรจะเรียกว่า "กลบศพ"

ที่เรียกว่า buried นั้น คือขุดดินฝังลงไปเป็นพิธี "ฝังศพ" ที่แท้จริง (พระครูกันทรธรรมาภรณ์, (คุ้มบัวลา), 2544)

สองวิธีนี้ การตรวจสอบทางวิทยาการชี้ชัดว่า วิธีแรกคือวิธีเอาดิน หรือหินวางทับ ซึ่งเรียกว่า Interred หรือกลบศพนั้น มีอายุมากกว่าพิธีฝัง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเรื่องเก็บรักษาศพในสมัยดึกดำบรรพ์ก่อนประวัติศาสตร์นั้น มนุษย์ได้ใช้วิธีกลบศพมาก่อนวิธีฝัง อาจจะเป็นเพราะเหตุว่าในขั้นต้นนั้น มนุษย์ไม่มีเครื่องมือดีพอ สำหรับจะขุดดินก็ได้พิธีกรรมดังกล่าวได้มีการพัฒนาการตามลำดับ (หลวงวิจิตรวาทการ, 2532 : 33-35)

นับตั้งแต่ประเทศไทย ได้เริ่มมีการใช้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมานั้น ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมอย่างมาก รัฐบาลได้พยายามที่จะพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอกได้มากยิ่งขึ้นและส่งผลไปสู่การปรับตัวในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจ (นิเทศ ดินณะกุล, 2546 : 14) การเมือง สังคม และวัฒนธรรมขึ้นในชนบท จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อพิธีกรรมฌาปนกิจมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเพราะพิธีกรรมฌาปนกิจนับเป็นหนึ่งในเรื่องของวัฒนธรรมทางสังคม

การฌาปนกิจในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลง จากอดีตทั้งในเรื่องรูปแบบสถานที่ประกอบพิธี ก็เปลี่ยนจากเดิมที่เคยใช้ป่าช้ามาเป็นเมรุแทน หรือแม้แต่อุปกรณ์เผา ก็เปลี่ยนจากฟืนมาเป็นถ่านแทนหรือมาเป็นไฟฟ้าแทน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป เพราะจากเดิมที่ทำเกษตรกรรมแบบครัวเรือน ก็เปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมแทน จึงทำให้เกิดปัญหาว่าเมื่อรูปแบบพิธีกรรมฌาปนกิจ และสถานที่ประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่แทรกอยู่ในพิธีกรรมฌาปนกิจนั้น จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยหรือไม่ซึ่งบรรพบุรุษครั้งโบราณได้ให้หลักการในการทำฌาปนกิจไว้ (ธีรานันท์, (นามแฝง), 2544 : 9-12) เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจแก่ผู้ที่มาเฝ้าในชีวิตรหัสสิ้น โดยได้พิจารณาเห็นสารประโยชน์ อันอันวยผลให้แก่พระพุทธศาสนาและผู้มรณกรรม รวมไปถึงบุตรหลานหรือญาติมิตรผู้สนิทสนมกัน โดยสมควรแก่กาลสมัยที่จะพึงกระทำให้เป็นไปได้ กล่าวคือ แม้มนุษย์ผู้หนึ่งจะได้ตายไปจากโลกนี้แล้วก็ตาม แต่มนุษย์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ก็หาได้ลืมเพื่อนมนุษย์ผู้เคยเป็นเพื่อนร่วมโลกกันมาไม่ น้ำใจอันดีงามเช่นนี้หาได้มีปรากฏแต่ในหมู่พวกเราชาวพุทธศาสนาเท่านั้น แม้ในหมู่ชนผู้นับถือศาสนาอื่นก็มีเหมือนกันแต่มีความแตกต่างกันเพราะชนบทรณนิยมและประเพณีที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีความแตกต่างกันในด้านของวิธีการในการประกอบพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกัน

จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบการจัดพิธีและสถานที่นั้นมิให้เห็นตลอดเวลาที่ผ่านไป แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อและประเพณีการฌาปนกิจในพระพุทธศาสนา กระบวนการและผลของความเชื่อการประกอบพิธีฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ตลอดจนถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการประกอบพิธีกรรม ความแตกต่างของรูปแบบขั้นตอนการปฏิบัติที่มีอยู่ ซึ่งไม่มากนัก บางอย่างก็มีความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่นการจุดธูปเคารพศพ การยกมือในช่วงสวดมาติกาบังสุกุล การจัดซื้อพวงหรีด

เคารพศพที่มีราคาแพงตามฐานะทางสังคม บางคนใช้ดอกไม้สด บางคนใช้เก้าอี้พลาสติก บางคนใช้พัดลม เครื่องใช้ นาฬิกา และผ้าอาสนะ เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจของพวกเราชาวไทยนั้นมีความแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมฌาปนกิจในอดีตนั้น ใช้ฌาปนสถานป่าช้าหรือวัสดุอุปกรณ์ก็หาตามธรรมชาติคือใช้ฟืน ซึ่งมีความแตกต่างจากปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด คือปัจจุบัน ใช้ถ่านหรือไฟฟ้า สถานที่ก็เปลี่ยนมาเป็นเมรุแทน ตลอดรวมไปถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายของการทำด้วย ซึ่งก็เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต เพราะในอดีตเน้นเรื่องอาณิสสส์ที่จะเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและแผ่ไว้ด้วยคำสอน (พหล แก้วเขียว, 2545 : 33) เรื่องหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องกระทำต่อกัน โดยอาศัยหลักธรรมเรื่องกตัญญูกตเวที มาเป็นหลักในการจัดงานพิธีฌาปนกิจ แต่ปัจจุบันวัตถุประสงค์เป้าหมายของการจัดงานฌาปนกิจเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่มุ่งเรื่องคุณธรรมมาเป็นมุ่งชื่อเสียงหน้าตา อาหารการกิน สุรายาเมา อบายมุขแทบทุกชนิดเข้ามาเกี่ยวข้อง พวงหรีดที่มีราคาแพงเสร็จงานแล้วนำไปเผาทิ้งฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อ มากไปด้วยสิ่งที่ไม่ใช่สาระของงานแบบดั้งเดิม เมื่อก่อนสิ่งที่พี่น้องพุทธศาสนิกชนชาวพุทธในตำบลนี้ หรือโดยทั่วไปกระทำในงานฌาปนกิจคือ จะช่วยกันจัดสถานที่ นำข้าวสาร พริก ปลาร้าเกลือ ผัก และเงินมาช่วยเจ้าภาพและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพเป็นเวลา 3 วัน เรียกว่างานเรือนดี (งานเฮือนดี)

ปัจจุบันกลับไปมุ่งเน้นในเรื่องผลกำไรหรือขาดทุน ในการที่จะจัดทำพิธีฌาปนกิจแทน บางหมู่มีการเล่นการพนันในงานศพ โดยกลุ่มนายทุนออกเงินรับเป็นเจ้าภาพ ยิ่งหลายวันผลประโยชน์จากการเล่นการพนันก็จะเกิดแก่นายทุน (สมชัย ใจดี, 2536 : 44-46) จึงเกิดปัญหามากมายตามมา

จากสถานการณ์บ้านเมืองในห้วงเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหามากมาย ประกอบด้วย การกระทำผิดกฎหมาย ปัญหาอาชญากรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การระบาดของสิ่งเสพติดและอบายมุข การแตกแยกทางความคิด การเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และการจลาจลจ้วง ดุหมั่นสถาบันหลักของชาติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดสติ จิตสำนึก ศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรม อันจะส่งผลให้สังคมเกิดความขัดแย้ง คณะสงฆ์ โดย เจ้าประคุณสมเด็จพระมหา รัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีพระดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน กอรปกับ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้ทุกภาคส่วน ในประเทศร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และทำให้ประชาชนมีความรักความสามัคคีกัน โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทย มีศีลธรรม และคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเน้นการรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศ ตามพระดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหา รัชมังคลาจารย์ได้ประทานโอวาทไว้ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556 ความว่า “อันว่าศีล 5 เป็น การสำคัญมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้น ๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อ

เป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แก่ประชาชนในชาติ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการพร้อมกันทั้ง 76 จังหวัด (นพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์, 2557) จากโครงการดังกล่าวเป็นฝ่ายพระสงฆ์ตั้งแต่ประมุขของสงฆ์ได้มีพระดำริ โครงการที่ส่งผลให้มีการลดการตีไม้เครื่องตีมัลลิกออลและการก่ออาชญากรรมอื่น ๆ ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติและความสมัครสมานสามัคคีปรองดองอันเป็นสิ่งที่ประเทศชาติกำลังมีปัญหายุ่งยากไปสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงมหาดไทยโดยได้มีได้มีหนังสือด่วนที่สุด ที่ มท 0211.7/ว 4257 ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2554 เรื่อง ขอความร่วมมือให้การสนับสนุนการรณรงค์งานศพปลอดเหล้าและงานบุญประเพณีปลอดเหล้าเพื่อสนองพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและถวายเป็นพระราชกุศล ความว่า ด้วยกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.) ซึ่งได้รับการสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำการรณรงค์ลดการบริโภคเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ ร่วมกันรณรงค์งดเหล้าในงานศพและงานประเพณีต่าง ๆ จากการดำเนินการดังกล่าวพบว่า จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดแรกที่ดำเนินการตามโครงการและนโยบายของกระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเน้นความสมัครใจ มีหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 88% ประหยัดเงินได้งานละ 20,000 บาท ทั้งจังหวัดประหยัดได้มากถึง 76,601,183 ล้านบาท (ศรีสะเกษ ปักธง, 2554 : 10) จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าปัจจุบันนี้ได้มีกิจกรรมนี้เกิดขึ้นทุกจังหวัดในประเทศไทย งานที่มีปริมาณมากและพบบ่อยที่สุดก็จะเป็นงานศพ หากมีการศึกษารายละเอียดของงานให้ชัดเจน ก็จะทำให้งานฌาปนกิจมีส่วนในการประหยัด ลดการกระทำผิดกฎหมาย ทะเลาะวิวาท และความแตกแยกในสังคมได้

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาความเชื่อประเพณีและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความเชื่อประเพณีการประกอบพิธีกรรม การฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ตลอดจนต้องการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความเชื่อพิธีกรรมดังกล่าวของชาวพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ เพื่อจะนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์รูปแบบที่เป็นแนวเดียวกันทั้งตำบล ทั้งนี้รูปแบบที่จะเกิดขึ้นต้องมาจากการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ พระสงฆ์ผู้ทรงสมณะศักดิ์ ข้าราชการ ทุกภาคส่วนโดยเน้นไปที่การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และเสริมสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ประหยัด ตัดส่วนที่มีปัญหาออกไป ทั้งนี้เพื่อนำผลของการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาและเป็นแนวปฏิบัติในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจตามทัศนะของพระพุทธรูปศาสนา
2. เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชน ในตำบลตลาดแร่ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชน ในตำบลตลาดแร่ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
4. เพื่อให้ได้รูปแบบในการจัดงานฌาปนกิจตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากทั้งเอกสารพระไตรปิฎก และเอกสารทางวิชาการพระพุทธศาสนาอื่น ๆ และกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ทำการศึกษา ได้แก่ พุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง จำนวน 5 หมู่บ้าน

ในด้านเอกสารได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี พร้อมด้วยอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง, ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลิไท, พิธีกรรมเรื่องการตายโดยพระยาอนุนามราชชน, ประเพณีและพิธีกรรม โดยแปลก สนธิรักษ์, และข้อมูลจากตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการฌาปนกิจตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ความเชื่อในพิธีกรรมการฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ และความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยการสัมภาษณ์และการออกแบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้างและรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมด แล้วจึงนำมาสรุปเป็นรูปแบบการจัดงานฌาปนกิจตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

ส่วนในภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล จากตัวแทนประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5, 8, 10, 12, 14 ซึ่งมีประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้มาโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะอำเภอลำบากและเจ้าคณะตำบลจำนวน 5 วัดในเขตตำบลตลาดแร้ง ได้โดยเจาะจง รวมทั้งสิ้น จำนวน 5 รูป กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้สูงอายุ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน 10 คน รวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน

2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ กำนัน 1 คน, ผู้ใหญ่บ้าน 3 คน, ไวยาวัจกร 5 คน, โดยเลือกแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 9 คน

3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ข้าราชการครู 5 คน บุคคลที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือจบเปรียญธรรม ที่อยู่ในท้องถิ่นหรือในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 6 คน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 2 คน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จำนวน 3 คน รวมกลุ่มที่ 3 จำนวน 16 รูป/คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 39 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูล กลุ่มที่ 1 ใช้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จำนวน 15 รูป/คน เพื่อนำข้อมูลมาสังเคราะห์กับการศึกษาเอกสารพระไตรปิฎกและเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาสร้างรูปแบบการจัดงานฌาปนกิจ กลุ่มที่ 2-4 ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบโดยใช้วิธีสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มระดมความคิดเห็นและสรุปจากการตอบแบบสอบถามเพื่อรับรองยืนยันรูปแบบ จำนวน 25 รูป/คน

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยพบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจได้มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนาใน

ขณะเดียวกันก็ได้มีรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับงานนี้มีอยู่ดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามา มีบทบาททำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน พัฒนาการมาเป็นรูปแบบความเชื่อของแต่ละภูมิภาค แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบความเชื่อของประชาชนคนไทยเกี่ยวกับงานฌาปนกิจก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งอยู่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ พบว่ารูปแบบความเชื่อในการจัดงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 7 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของแต่ละประกอบย่อยทั้งหมด 62 ตัวชี้วัด เมื่อได้รูปแบบความเชื่อแล้วผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบไปหาความเชื่อมั่น หาประสิทธิภาพ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แล้วตอบแบบสอบถาม และสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติพบว่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นดังนี้

จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม ตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิพบว่ามีความคิดเห็นโดยภาพรวมเห็นด้วยในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.76$ $SD = 0.57$ แต่ถ้าพิจารณาในตัวชี้วัดรายข้อมีหลายข้อพบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ถือว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นตัวแทนทางด้านจิตวิญญาณที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ผู้เคยบวชเรียนมา ได้ร่วมกันวิเคราะห์และเห็นด้วยกับรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ และหากพิจารณาแต่ละองค์ประกอบหลักพบว่า องค์ประกอบหลักที่ 1 รูปแบบขั้นตอนการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ มีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมากกว่า องค์ประกอบที่ 2 โดยมีความเห็นเฉลี่ยอยู่ที่ $= 4.79$ $SD = 0.53$ ส่วนองค์ประกอบที่ 2 ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ อยู่ที่ $= 4.67$ $SD = 0.53$

แต่หากพิจารณารายองค์ประกอบย่อยทั้งหมด 7 องค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบย่อยที่ 2 ขั้นตอนพิธีการอยู่บ้าน มีค่าคะแนนความคิดเห็นมากที่สุดโดยมีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.93$ $SD = 0.51$ รองลงมาคือ องค์ประกอบย่อยที่ 5 ขั้นตอนพิธีการอยู่วัด มีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.92$ $SD = 0.65$ และข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ องค์ประกอบย่อยที่ 6 การเข้าร่วมฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาตึกา มีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ 4.17

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจตามทัศนะของพระพุทธศาสนา สาเหตุที่ตั้งวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งก็เพื่อให้เห็นความเป็นมา ความเชื่อ และการสืบทอดพัฒนาการของงานฌาปนกิจ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาพบว่า การจัดงานฌาปนกิจมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยอาศัยความเชื่อการเวียนว่ายตายเกิด ของมนุษยชาติและอาศัยหลักของความกตัญญูต่องูที่เป็นหลักและส่งผลให้เกิดรูปแบบจากความเชื่อในเรื่องการจัดงานฌาปนกิจ สอดคล้องกับความคิดเห็น ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ในหนังสือปฐมโพธิกถา ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพุทธบิดา ได้สวรรคต พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระญาติและสาวกไปจัดที่ทำพิธีกรรมฌาปนกิจ สมัยนั้น พระประยูรญาติทั้งหลาย ตลอดจนพระสนมทั้งหลายต่างก็โศกาอาดูร พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมการะงับความโศกนั้น แล้วตรัสสั่งให้ท่าน

พระมหากัสสปเถระไปจัดเตรียมสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา เมื่อพระท่านมหากัสสปเถระกระทำเสร็จแล้วกลับมาและกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงยกพระเศียรพระพุทธบิดาขึ้นแล้วทรงพระบรมศพด้วยสุคนธาวารี ตามชัตติยประเพณี ทุกประการ ทรงอุบพระพุทธเศียรของพระพุทธบิดา แล้วตรัสกับท่านสารีบุตรเถระ มีใจความสรุปว่า "บุคคลผู้ประพฤติกุศลธรรมสุจริต และมีจิตปรารถนาโพธิภูมิบารมีญาณ ก็จงบำรุงเลี้ยงบิดามารดา ความปรารถนานั้นจะสำเร็จทุกประการ" (สมเด็จพระปรมาณูชิตชินโรส, 2517 : 312) นอกจากนั้นแล้วทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่หีบแก้วทรงยกไปสู่ฌาปนสถานด้วยพระองค์เอง อัญเชิญพระบรมศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วทรงจุดพระเพลิงบนเชิงตะกอนนั้น ฝ่ายพระประยูรญาติและเหล่านางสนมทั้งหลายต่างเศร้าโศกร่ำพัน พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมกถาเกี่ยวกับความไม่เที่ยงแห่งสังขาร เมื่อเสร็จกิจทุกอย่างแล้ว พระพุทธองค์พร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ก็เสด็จกลับยังที่ประทับ ณ นิโครธาราม (พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์, (สมาน กลยาณธมโม), 2544 : 203-204) ชื่อนำสังเกตในพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธบิดานี้คือเมื่อนำพินมากองทำเป็นกองพอนแล้ว ก็นำพระบรมศพไปสรงน้ำและห่มพระบรมศพด้วยผ้าขาว เสร็จแล้วบรรจุพระบรมศพนั้นลงไปในโลง ทำพิธีถวายพระเพลิงโดยไม่มีพิธีกรรมอย่างอื่นใดอีกเลย นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการทางศาสนาได้กล่าวถึง งานฌาปนกิจของพระอัครสาวก อีกหลายองค์นับว่าเป็นข้อมูลสนับสนุนที่เชื่อถือได้ว่า วัฒนธรรมประเพณีที่ก่อกำเนิดรูปแบบการจัดงานฌาปนกิจน่าจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบความเชื่อของพุทธประเพณี ซึ่งเข้ามาในประเทศไทยพร้อม ๆ กับ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง วัตถุประสงค์ข้อนี้กำหนดขึ้นเพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง ที่มีอยู่ ว่ามีรูปแบบขั้นตอนอะไรบ้าง เพื่อจะทราบว่าในรูปแบบขั้นตอนของงานมีสิ่งใดที่เหมือนกับพิธีการขั้นตอนในการจัดงานฌาปนกิจทั่วไปของคนไทยตำบลอื่นจังหวัดอื่นหรือทั่วทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีขั้นตอนใดที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในตำบลนี้ จากศึกษาพบว่ารูปแบบความเชื่อของพุทธศาสนิกชนตำบลตลาดแร้ง มีรูปแบบความเชื่อเป็น 2 องค์ประกอบหลัก 7 องค์ประกอบย่อย และ 62 ตัวชี้วัด องค์ประกอบหลักประกอบด้วย 1. รูปแบบขั้นตอนของการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง 2. ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง ในแต่ละองค์ประกอบหลักมีองค์ประกอบย่อยและตัวชี้วัดดังนี้

องค์ประกอบหลักที่ 1 รูปแบบขั้นตอนของการจัดงานฌาปนกิจ ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยและตัวชี้วัดดังนี้

องค์ประกอบย่อยที่ 1 การเตรียมงานฌาปนกิจ ประกอบด้วยตัวชี้วัดดังนี้

- 1.1 โรงเย็นโรงโนใส่ศพที่ทำสำเร็จจากร้านสังฆภัณฑ์
- 1.2 ผ้าขาวห่อศพพร้อมเงิน 32 บาท
- 1.3 ขี้ผึ้งสำหรับปิดหูปิดตาศพและทำปราสาทผึ้ง
- 1.4 นิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์และพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลเชิญประธานฝ่ายฆราวาส
- 1.5 เทียนธูปสำหรับจุดส่องทางให้กับดวงวิญญาณของผู้ตาย
- 1.6 นิมนต์พระมาสวดมาติกาและบวชลูกหลานเพื่ออุทิศ
- 1.7 ประกาศบอกชาวบ้าน มัคทายก พิธีกรและจองวัด
- 1.8 นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมนิยมนิมนต์จำนวน 4 รูป

- 1.9 นิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์และพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลเชิญประธานฝ่ายฆราวาส
- 1.10 โต๊ะหมู่บูชาด้วยสายสิญจน์และธูปเทียน
- 1.11 ที่ตั้งตู้พระอภิธรรมกระถางธูปเชิงเทียน
- 1.12 ด้ายดิบสำหรับมัดตราสัง
- 1.13 โถสำหรับใส่กระดูกมะพร้าวอ่อนสำหรับไว้ล้างหน้าศพ
- 1.14 เครื่องสักการะใส่มีดศพ ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน ธนบัตรกัลป์พฤกษ์ ไตรจักร จตุปัจจัย และเครื่องไทยธรรม
- องค์ประกอบย่อยที่ 2 พิธีการอยู่บ้าน
- 2.14 การสวดมาติกาบังสุกุล
- 2.15 การสวดพระอภิธรรมนิยมใช้เวลา 3 คืน
- 2.16 การสวดพระพุทธรูปหลังจากเผา
- 2.17 การทำบุญตักบาตรถวายสังฆทาน
- 2.18 การทำบุญฉลองอัฐิหรือทำบุญหาผู้ตาย
- 2.19 การทำปราสาทผึ้ง
- 2.20 การนิมนต์พระมาแสดงธรรม
- 2.21 พิธีการเก็บอัฐิและนำอัฐิไปไว้วัด
- องค์ประกอบย่อยที่ 3 พิธีกรรมอยู่วัด
- 3.22 เตรียมถ่าน(ยกเว้นบางแห่งใช้เตาเผาไฟฟ้า)
- 3.23 เตรียมดอกไม้จันทร์
- 3.24 พิธีจุศพรอบเมรุ 3 รอบ ต้องเป็นพระสงฆ์และสามเณรวชิใหม่
- 3.25 ยกโรงศพในขึ้นวางบนเมรุ
- 3.26 เอน้ำมะพร้าวอ่อนล้างหน้าศพ
- 3.27 เปิดฝาโรงเพื่อให้ลูกหลานขึ้นส่งน้ำขอขมา
- 3.28 ญาติพี่น้องลูกหลานขึ้นทอดเชิงบาตร
- 3.29 นิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป พร้อมสามเณรวชิใหม่ขึ้นชักเชิงบาตร
- 3.30 จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยไหว้พระรับศีลและอาราธนาธรรม
- 3.31 พระสงฆ์ขึ้นแสดงพระธรรมเทศนาสวดมาติกาบังสุกุล
- 3.32 มัคคทายกนำกล่าวถวายจตุปัจจัยไทยทานและผ้าบังสุกุล
- 3.33 พระสงฆ์ให้พรญาติโยมกรวดน้ำอุทิศและกราบพระ
- 3.34 พิธีกรแนะนำลูกหลานผู้ตายที่เป็นเจ้าภาพและมอบทุนสาธารณะ
- 3.35 ทอดผ้าบังสุกุลเป็นชุดส่วนมากนิยมชุดละ 10 คน
- 3.36 พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลครั้งเดียว
- 3.37 นำผ้าบังสุกุลและปัจจัยไทยธรรมมาถวายพระสงฆ์
- 3.38 เชิญแขกผู้มีเกียรติที่เจ้าภาพเชิญไว้ขึ้นทอดผ้าบังสุกุลไตร่รอบ
- 3.39 พิธีกรเรียนเชิญผู้นำกล่าวประวัติ อ่านกลอนอาลัยยืนสงบนิ่ง
- 3.40 พิธีกรเชิญประธานในพิธีฝ่ายฆราวาสขึ้นทอดผ้าไตรมหาบังสุกุล
- 3.41 พิธีกรนิมนต์ประธานในพิธีฝ่ายสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้าไตรมหาบังสุกุลประกอบพิธีประชุม

เพลิง

3.42 พิธีกรนิมนต์พระสงฆ์ แยกผู้มีเกียรติขึ้นวางดอกไม้จันทน์บนเมรุ และนิมนพระสงฆ์ สวดพระอภิธรรมหน้าไฟ 4 รูป

องค์ประกอบหลักที่ 2 ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจ

องค์ประกอบย่อย 1 ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์

1.43 ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์

1.44 เชื่อว่างานฌาปนกิจเป็นงานสูญเสียโชคเคราะห์ของเจ้าภาพ

1.45 เชื่อว่าการจัดงานที่ดีจะส่งผลบุญถึงผู้ล่วงลับไปสู่สุคติ

1.46 การแต่งกายไว้ทุกข์สีดำหรือสีขาวผูกไทด์และสูทสีดำ

1.47 ใส่ชุดปกติขาวติดผ้าแถบไว้ทุกข์สีดำที่แขนเสื้อทางด้านบนซ้ายมือในกรณีงาน

พระราชทานเพลิงศพ

องค์ประกอบย่อยที่ 2 ความเชื่อเรื่องการเคารพศพที่เน้นประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย

2.48 เคารพด้วยพวงหรีดที่เป็นพัดลม แก้วน้ำ ของใช้ของพระสงฆ์

2.49 เคารพโดยการกราบ 1 ครั้งไม่แบมือหรือโค้งคำนับเคารพ

2.50 เคารพโดยการปฎิรูปเคารพศพโดยไม่ต้องจุด

องค์ประกอบย่อยที่ 3 ความเชื่อเรื่องการฟังพระอภิธรรมหรือมาติกาบังสุกุล

3.51 เชื่อว่าการฟังพระสวดพระอภิธรรมเป็นการฟังยอดธรรม

3.52 เชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าเทศโปรดพุทธมารดาควรฟังด้วยความ

เคารพ

3.53 เชื่อว่าการฟังพระสวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลเป็นการฟังธรรมควรฟังด้วยความ

เคารพ

3.54 ในขณะที่ฟังพระสวดพระอภิธรรม สวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลต้องประนมมือ

เคารพธรรม

องค์ประกอบย่อยที่ 4 ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมงานฌาปนกิจหรืองานเฮือนดี

4.55 เชื่อว่างานฌาปนกิจจะเป็นช่องทางส่งบุญระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์

4.56 เชื่อว่าเจ้าภาพกับผู้เข้าร่วมงานหากงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศลโทษก็จะส่งผลให้เป็น มงคลกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเป็นบุญส่งผลถึงผู้ตายได้ไปสู่สุคติ

4.57 การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรมีความสนุกสนานรื่นเริง

4.58 งานฌาปนกิจควรเป็นงานศพปลอดเหล้า

4.59 การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรการเล่นการพนันทุกชนิด

4.60 การจัดงานฌาปนกิจควรเน้นคุณธรรมไม่ใช่เกียรติยศชื่อเสียง

4.61 กัลป์พฤกษ์ไม่ควรหว่านแต่ควรมอบให้ช่วงแขกลงจากเมรุ

4.62 งานฌาปนกิจไม่ควรเป็นงานคนตายขายคนเป็น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของ พุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วว่าผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารวิชาการทาง พระพุทธศาสนาสรุปสังเคราะห์สร้างเป็นแบบสอบถามไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงได้ทราบ ว่ามีขั้นตอนพิธีการบางประเด็นที่ได้ปฏิบัติมาเป็นปัญหา เช่น การจุดศพโดยทั่วไปจะเห็นมีพระสงฆ์ และสามเณรวัยใหม่พร้อมด้วยญาติพี่น้องเดินนำหน้าศพ แต่จากการวิจัยครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายที่ คัดเลือกเห็นตรงว่าการจุดศพควรจะให้เฉพาะพระสงฆ์ สามเณรที่จะบวชจุดศพก็ควรมีอายุตามพุทธา

อนุญาตคือ ตั้งแต่เจ็ดขวบขึ้นไป หากเด็กเกินไปก็จะไม่สามารถปฏิบัติตามศีลของสามเณรได้จะทำให้ไม่ได้บุญ นอกนั้นองค์ประกอบหลักที่ 2 เรื่องความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจก็ได้รับการพัฒนาจากการสัมภาษณ์สนทนาทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการพบว่า เรื่องการแต่งกายเดิมเป็นการแต่งกายที่หลากหลายสีสัน ยกเว้นข้าราชการ มีการร้องเพลงสนุกสนานรื่นเริง ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การจัดงานมีความเชื่อว่าต้องจัดให้ใหญ่โต จึงจะสมหน้าสมตา หากไม่มีก็ต้องไปหาญาติมาจัดทำให้เป็นหนี้เป็นสิน เข้าข่ายคนตายขายคนเป็น ผู้ที่มาเคารพศพก็ต้องใส่ของเกินกว่าที่เจ้าภาพเคยใส่ให้ตัวเองเวลาฝังงาน มีพวงหรีดดอกไม้สดอย่างต่ำสุดพวงละ ห้าร้อยบาทจนถึงพันกว่าบาท ในขณะที่ผู้ไปเคารพศพจำนวนมากก็จัดรูปคนละดอกกลายเป็นกองรูปและคว้นรูปขนาดใหญ่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ที่สำคัญผู้คนส่วนหนึ่งยังมีความเชื่อว่าการสวดพระอภิธรรมและสวดมาติกาบังสุกุลหรือแม้แต่การพิจารณาผ้าบังสุกุล ก็ไม่ต้องยกมือเพราะเป็นการสวดให้ผีหรือผู้ตาย สิ่งในกลุ่มเป้าหมายต้องการพัฒนาให้ความเชื่อนี้เปลี่ยนไปคืองานศพบางชุมชนบางหมู่บ้านยังมีการเล่นการพนันทุกชนิด มีการเลี้ยงสุรายาเมากันอยู่ อันนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สนทนา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและเป็นสภาพที่มีอยู่ แต่เมื่อสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกก็พบว่าสิ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นและเป็นรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง คือ 1. ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์ ต้องเชื่อว่างานฌาปนกิจเป็นงานสูญเสียโศกเศร้าของเจ้าภาพ เชื่อว่าการจัดงานที่ดีจะส่งผลบุญถึงผู้ล่วงลับไปสู่สุคติ การแต่งกายควรแต่งกายไว้ทุกข์สีดำหรือสีชาวมืดทึบ และสุทสีด้า ใส่ชุดปกติขาวติดผ้าแถบไว้ทุกข์สีดำที่แขนเสื้อทางด้านบนซ้ายมือในกรณีงานพระราชทานเพลิงศพ 2. ความเชื่อเรื่องการเคารพศพที่เน้นประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย เคารพด้วยพวงหรีดที่เป็นพัดลมเก้าอี้ ของใช้ของพระสงฆ์ เคารพโดยการกราบ 1 ครั้งไม่แบมือหรือโค้งคำนับ เคารพ เคารพโดยการปฎิรูปเคารพศพโดยไม่ต้องจุด 3. ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาติกาบังสุกุล ต้องมีความเชื่อว่าการฟังพระสวดพระอภิธรรมเป็นการฟังยอดธรรม เชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าเทศโปรดพุทธมารดาควรฟังด้วยความเคารพ ในขณะที่ฟังพระสวดพระอภิธรรม สวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลต้องประนมมือเคารพธรรม 4. ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมงานฌาปนกิจหรืองานเฌอนดี ต้องมีความเชื่อว่างานฌาปนกิจจะเป็นช่องทางส่งบุญระหว่างผู้มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ เชื่อว่าเจ้าภาพกับผู้เข้าร่วมงานหากงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศลโทษก็จะส่งผลให้เป็นมงคลกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเป็นบุญส่งผลถึงผู้ตายได้ไปสู่สุคติการเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรมีความสนุกสนานรื่นเริง งานฌาปนกิจควรเป็นงานศพปลอดเหล้า การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรการเล่นการพนันทุกชนิด การจัดงานฌาปนกิจควรเน้นคุณธรรมไม่ใช่เกียรติยศชื่อเสียง กัลป์ทุกข์ไม่ควรหว่านแต่ควรมอบให้ช่วงแช่กลางจากเมรุ งานฌาปนกิจไม่ควรเป็นงานคนตายขายคนเป็น ข้อมูลทั้งหมดนี้ได้จากการสัมภาษณ์สนทนากลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกและประชาชนโดยทั่วไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4. เพื่อยืนยันรูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง หลังจากศึกษาค้นคว้า สัมภาษณ์ สอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว ก็นำข้อมูลมาสร้างรูปแบบความเชื่อตามกระบวนการสร้างรูปแบบโดยอาศัยหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวชี้วัดตามที่ได้อภิปรายนำเสนอ แต่มาถึงขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง โดยนำรูปแบบมาสร้างเป็นแบบสอบถาม จากการสนทนากลุ่ม และตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า มีความเห็นด้วยกับรูปแบบ

ความเชื่อที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ มาเป็นวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้หลักการทางสถิติเมื่อแปรผลแล้วพบว่า กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกมีความเห็นด้วยในระดับดี ถึงดีมาก ซึ่งถือว่ารูปแบบความเชื่อขั้นตอนวิธีการที่ได้ศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ในการจัดงานฌาปนกิจในตำบลตลาดแร้งได้ หากพิจารณาจากข้อมูลพบว่าการวิจัยครั้งนี้ที่ประสบความสำเร็จเพราะเหตุว่า ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการจัดงานฌาปนกิจตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นทุนในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญอันได้แก่ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีคุณวุฒิสูงในเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพิธีการทางศาสนา นอกจากนั้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเรื่องนี้เป็นผู้มีประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่และได้ร่วมปฏิบัติตนในโอกาสที่มีการจัดงานจึงเข้าใจรูปแบบขั้นตอนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะทุกท่านที่เป็นฆราวาสก็เป็นวัยว้าวัยจรซึ่งอายุเฉลี่ย 75 ปีขึ้นไปซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมอันยาวนานจึงเห็นประเด็นปัญหาในการจัดงานฌาปนกิจในพื้นที่ และช่วยกันพัฒนาข้อปฏิบัติหรือตัวชี้วัดขึ้นมา เช่น งานศพไม่ควรจัดอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ควรมีการเล่นการพนัน ไม่ควรมีสุราเสพของมีนเมา การฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาตีกาบังสุกุล ก็ควรฟังด้วยความเคารพด้วยการประนมมือ แต่ปัจจุบันงานฌาปนกิจเจ็บปวดไปด้วยสิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีปัญหา นอกจากค่าใช้จ่ายแล้วการเสพของมีนเมา การเล่นการพนัน ก็ยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ผลการวิจัยครั้งนี้ จึงเท่ากับกำหนดรูปแบบการจัดงานให้มีการพัฒนาขึ้นในทางที่ดีเป็นสัญญาประชาคมหากมีการเผยแพร่ก็น่าจะลดปัญหาได้

องค์ความรู้ใหม่

งานฌาปนกิจเป็นงานสำคัญที่เกี่ยวข้องทุกคนทุกชาติทุกภาษา ทุกศาสนา โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ต้องเข้าใจในพิธีการขั้นตอนของการจัดงาน เนื่องจากเป็นพุทธประเพณี ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างถือว่าเราโคตมิดีได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเลิศแห่งการบำเพ็ญกุศล โดยเฉพาะความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบว่า ต้นกำเนิดของงานฌาปนกิจเกิดขึ้นในดินแดนพุทธภูมิ เริ่มโดยพระบรมศาสดาได้จัดถวายพระเพลิงแด่พุทธบิดาของพระองค์ อันได้แก่พระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อถึงสมัยปัจจุบันรูปแบบพิธีการของงานฌาปนกิจก็ยังมีหลายส่วนที่ยังคงมีกลิ่นอายของอารยธรรมของพระองค์อยู่เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการดำเนินงานฌาปนกิจของคนในแต่ละชุมชนแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย

ข้อสังเกตรูปแบบและความเชื่อที่ได้จากการทำวิจัยครั้งนี้มีความคล้ายคลึงกันกับงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปในประเทศไทย ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากเราได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย ซึ่งมาพร้อมกับพระพุทธศาสนาเมื่อนำผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนก็เลยมีรูปแบบการจัดพิธีการจัดงานฌาปนกิจดังข้อมูลที่น่าเสนอ เพียงแต่รูปแบบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบของผู้คนในตำบลตลาดแร้ง ทุกกลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกเป็นลายลักษณ์อักษร มีลักษณะเฉพาะบางส่วนที่แตกต่างออกไป จึงเชื่อได้ว่ารูปแบบที่ได้เป็นรูปแบบของพุทธศาสนิกชนตำบลตลาดแร้ง

ข้อเสนอแนะ

การจัดงานหากไม่มีการเลี้ยงสุราก็จะดีมาก แม้จะถูกผู้เข้าร่วมงานญาติพี่น้องตำหนิ ก็ต้องใจแข็งไว้เมื่อมีงานหนึ่งทำ งานต่อไปก็อาจมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ คณะสงฆ์ตำบลและผู้นำชุมชนควรจัดประชุมร่างระเบียบการเพื่อกำหนดให้เป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน หรือทำเป็นลักษณะของประชาคม

หมู่บ้านได้ก็จะดี ให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบของจัดงานฌาปนกิจศพปลอดเหล้าหรือขยายผลหมู่บ้านศีลห้าให้ครบทุกหมู่บ้าน การเงินเหมือนดีก็เช่นเดียวกัน ควรห้ามไม่ให้มีการเล่นพนัน ญาติผู้ตายอาจไม่กล้าห้าม ควรทำเป็นประชาคมหมู่บ้านหรือข้อตกลงร่วมกัน หากฝ่าฝืน ก็ต้องถูกปรับทั้งญาติผู้ตายที่ให้มีการเล่นการพนันและผู้เล่นพนัน แต่หากปฏิบัติได้จริงก็ควรมีการประกาศให้เป็นงานศพปลอดเหล้าตัวอย่า ให้เงินช่วยเหลือตามสมควร ผู้บำเพ็ญกุศลศพจึงจะได้กุศลอย่างแท้จริง อีกประการหนึ่งคือ นอกเหนือจากการมีกองทุนฌาปนกิจหมู่บ้านแล้วทางวัดควรมีกองทุนหรือมูลนิธิสำหรับช่วยเหลือญาติผู้ตายที่ไม่มีเงินในการจัดงานศพเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของญาติผู้ตายในกรณีเจ้าภาพจัดงานศพปลอดอบายมุขได้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง” พบว่า ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก จึงขอเสนอหัวข้อที่ควรวิจัยเกี่ยวกับพิธีการฌาปนกิจศพ 3 ประการ ได้แก่

- 1.หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด สำนักงานพระพุทธศาสนาและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจ ควรนำงานวิจัยนี้ไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดงานฌาปนกิจของจังหวัดชัยภูมิ
- 2.ศึกษาการนำคติธรรมในงานศพมาใช้ในชีวิตประจำวัน
- 3.ศึกษาเปรียบเทียบการจัดงานฌาปนกิจของตำบลตลาดแร้งกับอำเภอบ้านเขว้า

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2534). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์,

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ : งานวิจัย

กรมศิลปากร. (2543). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ธีรานันท์ (นามแฝง). (2544). การตายและพิธีการทำบุญศพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.

นิเทศ ดินณะกุล. (2546). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพรัตน์ เบญจพัฒนานันท์. (2557). คู่มือดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พหล แก้วเขียว. (2545). ฌาปนกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

พระมหาอุดร สุทธิญาโณ และคณะ. (2553). เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พิจิตรา ทีสุกะ. (2556). รูปแบบการเรียนการสอน โดยใช้วิจัยเป็นฐาน วิชาการพัฒนาลัทธิ
สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู. ดุษฎีนิพนธ์สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลฺยาณธมฺโม). (2544). พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- พระพุทโธสาจารย์ เรียบเรียง, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงตรวจ
ชำระ. (2541). ธรรมปัทมฎกปาแปล ภาค 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุรินทร์ คำกองแก้ว. (2546). พิธีการศพ. กรุงเทพฯ : หจก.มณฑลการพิมพ์.
- สุดาภรณ์ อรุณดี. (2551). ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย. เลย์ : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2542). สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลฺยาณธมฺโม). (2544). พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ. พิมพ์
ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- ศรีสะเกษ ปักธง. (2554). งานศพปลอดเหล้าแห่งแรกของไทย. ASTV ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 14 กันยายน
ข่าวการศึกษา ศาสนา สาธารณสุข.
- สุนทร ณ รัชชี และคณะ, อ่างใน ดนัย ไชโยธธา. (2538). ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับ
ประเพณีนิยมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. (2517). พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สมชัย ใจดี. (2536). ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

(2) วิทยานิพนธ์ : วารสาร

- พระครูกันตธรรมาภิวัดน์ (คัมบัวลา). (2544). การศึกษาความเชื่อในพิธีการฌาปนกิจของชาวบ้าน
ขอนแก่นเหนือ. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระมหาวิระศิลป์ ฉนทโก (แสนลุน). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจใน
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bardo, J.W., & Hartman, J.J. (1982). Urban society : A systematic introduction. New
York F.E. Peacock.
- Cronbach, Lee J. (1971). Aptitude and Instructional Methods A Handbook for
Research on Interactions. Wiley & Sons New York.
- Good, Carter V. (1973). Dictionary of Education. 3rd edition. New York : McGraw-
Hill Book Company.
- Greenwood, J. Davydd; & Levin Morten. (1988). Introduction to Action Research for
Social Research for Social Change.
- Keeves, Peter J. (1988). "Model and Model Building," Educational Research
Methodology and Measurement : An International Handbook. Oxford :
Pergamum Press.
- Keeves, P.J. (1988). Education Research Methodology, and Measurement : An
international handbook. Oxford : Pergamon Press.

- M. Alexander. (1974). **Planning curriculum for schools**. New York : Hott. Rinehart and Winston.
- Tosi, H.L., and Carroll, S.J. **Management**. 2nd ed. New York : John Wiley and Sons.
- Willer, D. (1968). **Scientific Sociology : Theory and Method**. Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice- Hall.

การอ้างสิทธิในการฆ่าตัวตายกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนา Claims of Suicide and karma in Buddhism

พระจาดรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี)

Phra Jaturong Ajasupho (Chusri)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

วัดวิเศษการ แขวงศิริราช กรุงเทพฯ

Visejarn Temple, Bangkok

E-Mail: rong2553@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) : 13 พฤษภาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 มิถุนายน 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 22 มิถุนายน 2562

บทคัดย่อ

ชีวิตของมนุษย์เป็นของขวัญที่พระเจ้าทรงประทานให้แก่มนุษย์ด้วยความรัก ในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็ถือว่าการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างยิ่ง และกว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยากลำบากดังนั้นการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่แปลว่า สัตว์ประเสริฐนั้นจะต้องอาศัยเหตุที่ตนได้เกิดมาเป็นมนุษย์หรือเป็นคนนี้แหละ พัฒนาการตามหลักไตรสิกขา คืออริศีล อริสมาธิ อริปัญญา เป็นเหตุปัจจัยในการเป็นผู้ที่ประเสริฐอย่างแท้จริง คือการดำเนินชีวิตของตนเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

ในพระพุทธศาสนามีรากศัพท์หลายคำที่มีความหมายว่า “ฆ่า” เช่น ปหฺร, เณฺทณ, วรฺก, ชีวิตา, โวโรเพณ, หนฺตฺ, มาร, ฆาต และวินิปาต การฆ่าในความหมายว่า อัตวินิบาตนั้นมีปรากฏใน ตติยปาราชิกสิกขาบท วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ที่ใช้ในบาลีโดยตรงก็คือ “อตฺตวินิปาต” แปลว่า การปลงชีวิตตนเอง การที่มีคำที่มีความหมายตรงกันคำว่าฆ่าตัวตาย หรืออัตวินิบาตกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนาก็เห็นได้ว่าเรื่องเหล่านี้ก็คงมีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่จะต้องมีการพิจารณาเทียบเคียงหรือวินิจฉัยเหตุการณ์ได้

ความตายจึงไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวดังที่โธนาสไดน์ได้เคยกล่าวว่า “การกลัวความตายคือความกลัวที่ไม่มีเหตุผลที่สุดในบรรดาความกลัวทั้งปวง” จึงกล่าวได้ว่าเรื่องการอ้างสิทธิการตายเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงและโต้แย้งกันอยู่ และเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสนใจ เพื่อจะได้นำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาแก้ปัญหา ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรม

คำสำคัญ : ฆ่าตัวตาย, หลักกรรม, พระพุทธศาสนา

Abstract

The life of man is a gift god has given to man with love. In the view of Buddhism, it is considered that being born a human being is extremely good, and it is difficult to be born a human being, so being born a human means that the good

animal must be born as a human being or as a human being. The development of the trisikkha is the bishop, the bishop, the bishop, the atheism, the factor of being truly sublime is to live their own lives for the benefit of others.

In Buddhism, there are many the derived words that are meaning "kill", such as "killed," such as The o'r tinged, wath, life, voropen, mantu, devil, murderer, and vinnipat. The killing, in the sense that Atvinita is appeared in The Tiyparachichik, a disciplined pit. The great vision used directly in Bali is "Attwinipat", meaning self-life. Having the same meaning as suicide Or suicide In the view of Buddhism, it can be seen that these matters are still important. And it is a matter that would have something that would be comparable or even diagnosed

Death is not a scary thing, as Einstein once said, "fear of death is the most irrational fear of all fear," it is said that the claim of death is controversial and controversial, and that it must be paid attention to the principles of Buddhism. As The Buddha's Enlightenment

Keywords : Suicide, Principle, Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่บังคับให้เชื่อโดยวิธีการใด ๆ เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ให้ประโยชน์แก่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติ トラบใดที่บุคคลนั้นยังประพฤติปฏิบัติตามธรรม “ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” และไม่ได้ลิดรอนเสรีภาพทางความคิดให้เชื่ออย่างมิดบอด แต่ให้ใช้ปัญญาประกอบในการตัดสินใจด้วยตนเอง (โยนิโสมนสิการ) อย่างในหลักกาลามสูตร (พระตร.ดับลิว ราหุล, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, 2548 : 15) กล่าวคือ กาลามสูตร เป็นพระสูตรหลักสูตรหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นประชาธิปไตย เคารพการตัดสินใจของคนอื่นไม่ได้บังคับหรือขึ้นใจให้เชื่อ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงตรัสพระสูตรนี้เพราะเหตุที่ว่าชาวกาลามะ ได้เข้ากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ในขณะที่พระองค์เสด็จไปยังเกสปุตตะนิคมว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมายังเกสปุตตะนิคม แสดงประกาศวาทะ ของตนเท่านั้น แต่กระทบกระเทียบ ดูหมิ่น กล่าวข่มวาตะของผู้อื่นทำให้ไม่น่าเชื่อถือ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยลังเลใจในสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่า “บรรดาท่านสมณพราหมณ์เหล่านี้ ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กาลามชนทั้งหลาย ก็สมควรที่ท่านทั้งหลายจะสงสัยสมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง มาเกิด กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย

“อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง)
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา”

กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไป เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย (อง.ทก. (ภาษาไทย). เกสปุตติสูตร. /20/66/257) เมื่อชาวกาลามะได้ฟังอย่างนั้น ก็ได้นำเอาคำสอนเรื่องนี้ไปใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาสอบสวนทำให้พระพุทธานุศาสน์ได้วางรากฐานความคิดที่สำคัญในคราวครั้งนั้นสืบมาจนปัจจุบัน เพราะชาวกาลามะเองเมื่อได้นำเอาหลักกาลามะสูตรไปใช้ก็มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่าไม่ได้ปล่อยให้ ชีวิตของตนเป็นชีวิตไร้สาระหรือเปล่าประโยชน์

คุณค่าของชีวิต

มีคำกล่าวที่ว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ค่าของงานอยู่ที่การกระทำ ค่าของการกระทำอยู่ที่ ความดี” คุณค่าของชีวิตมีความหมายมากไปกว่าการมีอายุยืนยาวเท่านั้น ศาสนาคริสต์ก็เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาด้วยความรัก ชีวิตของมนุษย์เป็นของขวัญที่พระเจ้าทรงประทานให้แก่มนุษย์ด้วยความรัก (สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์, 2535 : 155) ในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็ถือว่าการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างยิ่ง และกว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยากลำบากดังนั้นการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่แปลว่า สัตว์ประเสริฐนั้นจะต้องอาศัยเหตุที่ตนได้เกิดมาเป็นมนุษย์หรือเป็นคนนี้แหละ พัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คืออริสัจ อธิสมมติ อธิปัญญา เป็นเหตุปัจจัยในการเป็นผู้ที่ประเสริฐอย่างแท้จริง คือการดำเนินชีวิตของตนเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ในชีวิตอัตภาพนี้หากสามารถหรือพยายามสั่งสมบุญบารมีอย่างเต็มที่ แล้วก็สามารถพัฒนาตนเป็นบุคคลที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ในชาตินี้ การกระทำอะไรก็ตามที่ตนยังไม่หมดกิเลสยังไม่ถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคลชั้นสูงสุดแล้วก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น ชีวิตที่มีคุณค่า จะพึงได้นั้นต้องมี 3 ด้าน คือ

1. ด้านญาณวิทยา อันเป็นการรอบรู้สภาวะธรรมชาติของชีวิตอย่างรู้เท่าทันตามความจริง
2. ด้านจริยศาสตร์ อันเป็นการดำเนินชีวิตด้วยปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8
3. ด้านอภิปรัชญา อันเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะกิเลสของตนเพื่อความสงบสุขที่แท้จริง (สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์, 2535 : 55)

คุณค่าของชีวิตไม่จำกัดว่าต้องมีเพียงแค่นี้ เพราะแต่ละชีวิตของแต่ละคนย่อมมีแนวคิดในเรื่องคุณค่าอาจจะแตกต่างกันไปดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้มีศีล เฟ่งพินิจ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าคนทุศีล ไม่มีจิตตั้งมั่น ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี” (ขุ.ธ. (ภาษาไทย). สังกิจจสามเณรวัตถุ. 25/110/64.) “ผู้มีปัญญา เฟ่งพินิจ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้มีปัญญาทึบ ไม่มีจิตตั้งมั่น ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี” (ขุ.ธ. (ภาษาไทย). พระขานุกโณทัญญเถระ. 25 /111/65.) “ผู้มีความเพียรมั่นคง แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้าน ไม่มีความเพียร ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปี” (ขุ.ธ. (ภาษาไทย). พระสัพพทาสนเถรวัตถุ. 25 /112/65.)

จากพุทธพจน์ข้างต้นจะเป็นว่าสิ่งสำคัญที่พระพุทธศาสนาต้องการก็คือการใช้ชีวิตของตนให้เกิดประโยชน์ที่สุด ในพระพุทธศาสนาก็ได้มีการกล่าวไว้ถึงจุดหมายของชีวิตในระดับต่าง ๆ คือ

ก. จุฬามาย 3 ชั้น ดำเนินชีวิตให้บรรลุจุฬามาย(อัตตะ) 3 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 ทิฐฐัมมิกัตตะ จุฬามายชั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน

- ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืน
- ข) มีเงิน มีงาน มาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ
- ค) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
- ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

ขั้นที่ 2 สัมปรายิกัตตะ จุฬามายเลยตาเห็น หรือประโยชน์อนาคต

- ก) มีความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ไม่อ้างว้างเปลี่ยวลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา
- ข) มีความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมา ด้วยน้ำใจเสียสละ
- ค) มีความอิมใจ ในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ ตลอดมา ด้วยน้ำใจเสียสละ
- ง) มีความแก้แค้นใจ ที่จะแก้ไขปัญหาวินัยและการกิจไปได้ด้วยปัญญา
- จ) มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภาพใหม่ด้วยได้ทำไว้ แต่กรรมที่ดี

ขั้นที่ 3 ปรมัตตะ จุฬามายสูงสุด หรือประโยชน์สูงสุด

ก) ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหวมีใจเกษมศานต์
มั่นคง

ข) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีใจโล่งโปร่งเบาเป็นอิสระ

ค) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์มีความสุขที่แท้

ง) รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา ถ้าบรรลุ
จุฬามายชีวิตถึงขั้นที่ 2 ขึ้นไป เรียกว่าเป็น “บัณฑิต”

ข. จุฬามาย 3 ด้าน จุฬามาย 3 ชั้นนี้ พึงปฏิบัติให้สำเร็จครบ 3 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 อัตตัตตะ จุฬามายเพื่อตนหรือประโยชน์ 3 ชั้น ข้างต้นซึ่งพึงทำให้เกิดขึ้น แก่ตนเอง
หรือพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ 2 ปรัตตะ จุฬามายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น คือประโยชน์ 3 ชั้นข้างต้น ซึ่งพึง
ช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ให้ถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของ ตนขึ้นไปตามลำดับ

ด้านที่ 3 อุภยัตตะ จุฬามายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและ ความดี
งามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์
บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนเองและผู้อื่น

อย่างไรก็ดี การก้าวไปสู่จุฬามาย 3 ชั้นข้างต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 :
10-11) จุฬามายของพระพุทธศาสนาทั้ง 3 ชั้น และ 3 ด้านที่ยกเอามาในที่นี้เห็นว่าเป็นสิ่งมนุษย์
หรือคนเราสามารถเข้าถึงได้หากไม่ประมาทในการใช้ชีวิต ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาท เป็น
ทางแห่งอมตะ ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตายคน ผู้ประมาท
จึงเหมือนคนตายแล้ว” (ขุ.ธ. (ภาษาไทย), สามาวตัตถุ. 25/21/31.)

อติวินิบาตกรรมในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีรากศัพท์หลายคำที่มีความหมายว่า “ฆ่า” เช่น ปหฺร ,เฉทฺน, วรฺก,ชีวิตา
โวโรเปณ, หนตฺ, มาร, ฆาต และวินิปาต

การฆ่าในความหมายว่า อัตวินิบาตนั้นมีปรากฏใน ตติยปาราชิกสิกขาบท วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ที่ใช้ในบาลีโดยตรงก็คือ “อตตวินิปาต” แปลว่า การปลงชีวิตตนเอง (พระอรรถกถาจารย์, (หมั่นมี), 2549 : 20)

การที่มีคำที่มีความหมายตรงกันคำว่าฆ่าตัวตาย หรืออัตวินิบาตกรรม ในทัศนะพระพุทธศาสนาก็ เห็นได้ว่าเรื่องเหล่านี้ก็คงมีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่จะมีเรื่องที่พอจะเทียบเคียงหรือวินิจฉัยเหตุการณ์ได้คือ

ในปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ เรื่องหมู่ภิกษุผู้เจริญอสุภกัมมัฏฐานกับตาเถรมิคลันทิกะ (วิ.มหา. (ภาษาไทย). 1/162/134-139.) กล่าวว่าภิกษุทั้งหลายเมื่อได้พิจารณาหรือเจริญอสุภกรรมฐานแล้วเกิดความ เบื่อหน่ายในร่างกาย ก็เลยวาน หรือออกปากให้ช่วยกันปลงชีวิตของตน ... จนภิกษุเหลือน้อยลงพระพุทธองค์ทรงทราบข่าวนั้น ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุใดจงใจ พรากกายมนุษย์จากชีวิต แม้ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” (วิ.มหา. (ภาษาไทย). 1/167/139.) จากบริบทที่ยกมนี้เห็นได้ว่าพระพุทธองค์ก็ทรงมีพระประสงค์ ไม่ให้พระภิกษุสงฆ์ทำการอัตวินิบาตกรรมตนเอง และได้บัญญัติสิกขาบทเป็นวินัยกฎข้อห้ามไว้พร้อมกันนั้นก็ทรงบัญญัติโทษของผู้กระทำความผิดกำกับไว้ด้วย

เรื่องพระฉัพพัคคีย์ (วิ.มหา. (ภาษาไทย). 1/168/139 - 141.) อุบาสกคนหนึ่งล้มป่วย เขามีภรรยาอุปมา นาคู นาคูมาชมพวภิกษุฉัพพัคคีย์ชอบภรรยาของเขาจึงปรึกษาว่า “ถ้าอุบาสกยังมีชีวิต พวกเราจักไม่ได้นาง มาช่วยกันกล่าวพรรณนาคุณความดีให้เขาฟังเถิด” จึงเข้าไปหาอุบาสกกล่าวว่า “อุบาสก ท่านทำคุณงามความดี ทำที่ต้านทานความขลาดกลัวไว้แล้ว ไม่ได้ทำชั่ว ไม่ได้ทำบาปหยาบช้าทารุณอะไรไว้ ท่านสร้างแต่คุณงามความดี ไม่สร้างกรรมชั่วเลย จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไมท่านตายเสียดีกว่า หลังจากตายแล้วจักไปบังเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ จักเฝ้าอมรินทร์ พร้อมด้วยกามคุณ 5 อันเป็นทิพย์” อุบาสกคนนั้นก็เลยได้ตายลงเมื่อข่าวทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นว่า.... “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิตหรือแสวงหาศีลสมาธิอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความดีหรือชักชวนเพื่อให้ตาย ว่า “ท่านผู้เจริญ จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า ดังนี้” เธอมีจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคุณความดีหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนั้น ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้” (วิ.มหา. (ภาษาไทย). 1/171/140-141.)

ส่วนในวัฏกสิสูตร ว่าด้วยพระวัฏกสิ (ส.ช. (ภาษาไทย). 17/87/157-163.) ท่านได้ฆ่าตัวตายด้วยอาวุธ ขณะที่ท่านฆ่าตัวตายสำเร็จท่านได้ทำกิเลสสวาทพร้อมกัน เป็นอันว่าท่านปรินิพพาน

ฉันทโนวาทสูตร ว่าด้วยการให้อโวาทพระฉันทนะ (ม.อ. (ภาษาไทย). 14/389/442-447.) ท่านพระฉันทนะท่านอาพาธอย่างรุนแรง อาการหนักมาก และท่านได้ทำอัตวินิบาตกรรม พระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงรับรองว่าในระหว่างที่พระฉันทนะทำอัตวินิบาตกรรมแม้จิตแรกของท่านจะไม่บริสุทธิ์แต่จิตสุดท้ายของท่าน ๆ สามารถยกจิตของท่านหลุดพ้นพร้อมกับการทำอัตวินิบาตกรรมจึงไม่อาจถือได้ว่าท่านได้ทำการฆ่าตัวตาย ซึ่งเป็นกรรมอันหนัก ท่านเปรียบว่า “เหมือนคนที่แข็งแรงใช้เชือกหนึ่งทีเหนียวขึ้นที่ศีรษะ แม้ฉันท โลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันทนั้นเหมือนกัน กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลยอาการกำเริบปรากฏอาการทุเลาไม่ปรากฏ” ฯลฯ และท่านได้รับอภารมณกรรมฐานพิจารณาจากพระสารีบุตร คือ “ท่านสารีบุตร กระผมพิจารณาเห็นจักขุ จักขุวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณว่า ‘นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา’

พิจารณาเห็นโศตะ โสตวิญญาน ...

พิจารณาเห็นฆานะ ฆานวิญญาน ...

พิจารณาเห็นชีวหา ชิวหาวิญญาน ...

พิจารณาเห็นกาย กายวิญญาน ...

พิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญานว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” (ม.อ. (ภาษาไทย). 14/391/444.) “กระผมพิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในจักขุ ในจักขุวิญญาน และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาน จึงพิจารณาเห็นจักขุ จักขุวิญญาน และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญานว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

พิจารณาเห็นความดับรู้ความดับในโศตะ ในโสตวิญญาน ..พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในฆานะ ในฆานวิญญาน ..พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในชีวหา ในชีวหาวิญญาน พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในกาย ในกายวิญญาน ... พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในมโน ในมโนวิญญาน และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญาน จึงพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน และธรรมที่พึงรู้แจ้ง ทางมโนวิญญานว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” (ม.อ. (ภาษาไทย). 14/392/445.) ครั้นท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุณทะสอนท่านพระฉนนะด้วยโอวาทนี้แล้วก็ลุกขึ้นจากอาสนะแล้วจากไป เมื่อท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุณทะจากไปไม่นาน ท่านพระฉนนะก็ได้ปราศรัยมา (ฆ่าตัวตาย) (ม.อ. (ภาษาไทย). 14 /393/446)

ประเด็นนี้ก็ควรจะวิเคราะห์ความได้ว่าในกรณีที่บุคคลที่ได้ทำอัตวิบาตกรรมก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมเรื่องความเป็นจริงของชีวิตมาเป็นอย่างดีและพร้อมที่จะยอมรับว่าความจริงของชีวิตก็ต้องมีการตายเกิดขึ้นพร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นได้ว่าเรื่องการทำอัตวิบาตกรรมในพระพุทธศาสนาต้องมีองค์ประกอบคือ 1) มีความพร้อมทางการศึกษาเรื่องชีวิตกล้าเผชิญหน้ากับความตาย เข้าใจเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต 2) มีอาการของโรคภัยเบียดเบียนอย่างรุนแรง 3) มีกัลยาณมิตรเมื่อยามที่ต้องเผชิญหน้ากับความตายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

พระพุทธศาสนาเป็นวิภาษวาทคือ สอนให้มองแยกส่วนนั่นก็คือลักษณะของพระพุทธศาสนาที่ไม่สุดโต่งหัวรุนแรง เพราะมีการสอนให้มองโลกตามที่เป็นจริง การมองสุดโต่งด้านเดียวเรียกว่า เอกังสวาท พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “เราเป็นวิภาษวาท ไม่ใช่เอกังสวาท” ความจริงในโลกมีเงื่อนไข หรือปัจจัยแวดล้อมมากมาย เรื่องเดียวกันอาจจะดีในสถานการณ์หนึ่ง แต่ไม่ดีในสถานการณ์อื่น การพูดความจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น จึงต้องดูบริบทหรือสถานการณ์แวดล้อม คือมองให้รอบด้านไม่ใช่มองเพียงด้านเดียว ด้านไหนขาดด้านไหนคำก็รอบรู้ตามที่เป็นจริง ไม่ใช่เน้นด้านใดด้านหนึ่งจนไม่รู้เท่าทันสรรพสิ่ง วิภาษวาทสอนให้มองรอบด้าน (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2547 : 18)

ดังนั้น เมื่อเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นจึงไม่สามารถกล่าวด่วนสรุปได้ทันทีเพียงแต่นั่นเอาเฉพาะเจตนาว่า เมื่อเจตนาดีก็ถือว่าดีแล้ว หรือไปเน้นเอาเพียงคุณผลที่ตามมาว่า ถ้าทำไปแล้วเกิดประโยชน์มากที่สุดก็ถือว่าทำได้ไม่ผิดแต่พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะที่ยึดหยุ่นไม่เป็นกฎที่แน่นอนตายตัว (วิฑูรย์ แก้วแก่น, 2542 : 65) เมื่อจะวินิจฉัยสิ่งใดว่าเป็นกรรมดีกรรมชั่วท่านกล่าวไว้

1. พิจารณามูลเหตุของการกระทำ ว่ากรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาที่ดีมีกุศลคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นดี จัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดี มีอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดี จัดเป็นอกุศลกรรม

2. พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม นั่นก็คือกรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี ดังบาลีว่า น ตํ กมมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา อนฺตปฺปติ ยสฺส อสฺสุโข โวโห วิปากํ ปฏฺิเสวติ

กรรมใดทำแล้ว ย่อมเดือดร้อนภายหลัง มีหน้ำนองน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย ส่วนกรรมใดทำไปแล้วไม่เดือดร้อนใจ ภายหลัง กรรมนั้นดี

บาลีว่า ตถจ กมมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา นานฺตปฺปติ

ยสฺส ปิตฺโต สุมโน วิปากํ ปฏฺิเสวติ

กรรมใดทำแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง มีหัวใจชุ่มชื้นเบิกบาน เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วดี กรรมจะดีหรือไม่ดีดูกันทั้งสองส่วนรวมกัน คือ เจตนาและผลลัพธ์ที่ตามมา (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 57-59)

สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงเกณฑ์การตัดสินที่คล้าย ๆ กันคือต้องดูองค์ประกอบ 2 ประเภด้วยกันคือ

1. วิธีวินิจฉัยโดยสืบสาวหาที่มาของการกระทำ หรือสภาวะธรรมนั้นๆ

2. วิธีวินิจฉัยโดยดูที่ผลของการกระทำหรือสภาวะธรรมนั้น ๆ โดยดูได้จากที่มาคือหากมาจากกุศลมูล ที่เป็นรากเหง้าของการจงใจในการให้ทำความดีและอกุศลมูลเป็นรากเหง้าของการจงใจในการให้ทำความชั่ว ดูจากผลได้ 3 ลักษณะด้วยกันคือ 1. เกิดกับตนเอง 2. เกิดกับคนอื่น

3. เกิดทั้งกับตนเองและคนอื่น (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 46-64)

อย่างไรก็ตาม ศิลในพระพุทธศาสนาถือกันว่าเป็นบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อให้บุคคลที่อยู่ร่วมกัน ในสังคมสามารถอยู่กันได้อย่างปกติสุข การกระทำที่ชื่อว่า บาปหรือผิดศีลธรรมนั้น ต้องมีองค์ประกอบในการกระทำที่ต้องมีองค์ประกอบครบทุกข้อ (เกณฑ์วินิจฉัย) ในที่นี้จะกล่าวเพียงแต่เรื่ององค์ประกอบของปาณาติบาต ข้อที่ 1 ดังนี้ 1. สัตว์มีชีวิต (ปาโณ) 2. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (ปาณสณฺญีโต) 3. มีจิตคิดจะฆ่า (วรกจิตฺตํ) 4. มีความพยายามที่จะฆ่า (วรกปโยโค) 5. สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น (เตน มรณํ)

ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่การกระทำมีองค์ประกอบนี้ครบทั้ง 5 ในพระพุทธศาสนากล่าวว่ามี ความผิดและผู้กระทำก็ต้องได้รับผลจากการกระทำของตน เกณฑ์ในการตัดสิน สิ่งต่าง ๆ ในบางกรณี เกณฑ์เดียวกัน ก็ไม่สามารถเอามาตัดสินได้กับกรณีอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดการถกเถียง และเป็นที่มาของการตีความคำสอนในพระพุทธศาสนากันอยู่บ่อย ในกรณีที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในสังคม ๆ อาจยอมรับว่าถูกแต่พระพุทธศาสนาบอกว่าผิด หรือพระพุทธศาสนาบอกว่าถูกแต่สังคมมองว่าผิด เช่น การขายสุรา หวย รวมทั้งแหล่งบันเทิงเรีงรมณ์ต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาบอกว่าไม่ดีและกล่าวว่าเป็นอบายมุข ซึ่งเป็นปากทางแห่งความเสื่อมหรือความฉิบหาย แต่ภาครัฐหรือสังคมก็ยอมรับให้มีและให้เกิดขึ้นมาได้อย่างมากมายในสังคมที่เรียกว่า “เมืองพุทธ” หรือในกรณีที่สังคมยังไม่สามารถวินิจฉัยปัญหาใดปัญหาหนึ่งว่าถูกหรือผิด พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมต้องให้ดุลพินิจในการตัดสินกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมไม่จำกัดเรื่อง ในขณะที่เรื่องการอ้างสิทธิของผู้ป่วยที่จะตาย พระพุทธศาสนาก็ให้ทัศนะไว้โดยให้พิจารณาความสำคัญของชีวิต ในมุมมองต่าง ๆ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของชีวิต ว่าชีวิตนั้นเริ่มต้นและจบลงเมื่อไหร่

คำว่า ชีวิต ตามรูปศัพท์หมายถึง ความเป็นอยู่ การดำรงอยู่บ่งถึงการเป็นอยู่ขององค์ประกอบของชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นหน่วยรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่คุ้มกันเข้าเพื่อการดำรงอยู่ได้ และชีวิตคือการรวมกันของขั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (พระมหาทวิฐานวโร

(อ๋อนปัสสา), 2535 : 8) โดยอาศัยปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต เป็นต้น ในอินทสุต (ส.ส. (ภาษาไทย). ยักขลังยุด. 15/235/337-338) ว่าด้วยอินทยักข อินทยักขเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า “ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า รูปไม่ใช่ชีวะ สัตว์นี้จะมีร่างกายนี้ได้อย่างไรหนอ กระดูกและก้อนเนื้อมาจากไหนสัตว์นี้จะอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเกิดเป็นอัมพพะ จากอัมพพะเกิดเป็น เปสิ (ชิ้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเกิดเป็นขณะ (เป็นก้อน) จากขณะเกิดเป็นปุ้ม 5 ปุ้ม ต่อจากนั้น ผม ขน และ เล็บ จึงเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์นั้น บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ มารดานั้น ก็ยังอรรถภาพให้เป็นไปในครรภ์ ด้วยข้าวน้ำโภชนาหารอย่างนั้น”

องค์ประกอบแห่งการเกิดในครรภ์ (ม.ม. (ภาษาไทย). มหาตัมหาสัชยสูตร. 12/408/443-444) มีปัจจัย 3 ประการ คือ 1. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน 2. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (มารดาบิดาอยู่ในวัย เจริญพันธุ์) 3. มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดูและคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้

กำเนิดหรือที่มาของชีวิต 4 ชนิด คือ 1) กำเนิดอันทะ คือ เหล่าสัตว์ผู้เจาะทำลาย เปลือกไข่แล้วเกิด 2) กำเนิดชลัพพะ คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดใน 3) กำเนิดสังเสทชะ คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดใน ปลาเน่า ซากศพเน่า ขนหมู่น้ำคร่ำ หรือเถาโคล 4) กำเนิดโอปปาติกะ คือ เทวดา สัตว์นรก มนุษย์ บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า กำเนิดโอปปาติกะ (ม.ม. (ภาษาไทย) มหาสัททันตสูตร. 12/152/151) ชีวิตต้องอาศัยเหตุ 3 ประการจึงจะเป็นอยู่ได้ คือ 1) อายุ 2) โออุณ 3) วิญญาน ชีวิตที่จบลงก็เพราะเหตุนี้เช่นกันคือขาดอายุ โออุณ วิญญาน

สาเหตุของการตายมี 4 อย่าง คือ 1. อายุขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ ความตายที่เรา เข้าใจกันว่าเป็นความตายธรรมดา คือถึงความชราแล้วจึงตาย(แก่ตาย) 2. กัมมกขยมรณะ ตาย เพราะสิ้นกรรม กรรมในที่นี้มุ่งหมายเอาเฉพาะชนกรรมคือกรรมที่ทำหน้าที่เป็นตัวนำไปเกิดในภพ ต่าง ๆ และอุปถัมภกกรรมคือกรรมที่ทำหน้าที่ที่เข้าช่วยสนับสนุนต่อจากชนกรรม เพื่อให้สรรพ สัตว์อยู่ได้ในภพต่าง ๆ ที่ไปเกิดนั้น การสิ้นสุดของอำนาจกรรมทั้ง 2 นี้ ชื่อว่ากัมมกขยมรณะ 3. อุภ ยักขมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรม 4. อุปัจเฉทกัมมมรณะ ตายเพราะกรรมเข้าไปตรวน หมายถึง อำนาจของชนกรรม คือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิดยังไม่หมด แต่ก็ถูกอุปัจเฉทกรรมเข้าไป ตรวน จึงทำให้ตายโดยที่ยังมีสิ้นอายุ

ความตาย 3 อย่างแรกเรียกว่า กาลมรณะ คือ ความตายที่ถึงเวลา แต่ความตายอย่างสุดท้าย นั้นเรียกว่า อากาลมรณะคือ ความตายที่ยังไม่ถึงเวลา (ม.กวีวงศ์, พุทธแบบไหน-อย่างไรเป็นพุทธ, 2537 : 16-17) เมื่อตายแล้วในทัศนะพระพุทธศาสนาคติที่ไปก็มีต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับกรรมสั่งสมคุณ งามความดี คติ*ในทัศนะพุทธมี 5 ภพภูมิ คือ 1. นรก 2. กำเนิดดิรัจฉาน 3. เปตวิสัย 4. มนุษย์ 5. เทวดา (ม.ม. (ภาษาไทย) มหาสัททันตสูตร, 12/153/152.) หรือภพภูมิที่สัตว์ไปเกิดตามกรรมที่ตน สร้าง คือ มนุษย์ 1 เทวดา 6 รูปพรหม 16 อรูปพรหม 4 ทุกคติภูมิ 4 รวมเป็น 31 ประเภท

มูลเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สร้างกรรมดีกรรมชั่ว

มูลเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สร้างกรรมดีกรรมชั่วนั้นคือ

1. **ปัจจัยภายนอก** คือ การคบค้าสมาคมกับบุคคลรอบข้าง หากได้บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร หรือมิตรแท้ (สัมมาทิฐิบุคคล) ก็เป็นเหตุในการสร้างสมคุณงามความดีต่อไปทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นแต่ ถ้าหากได้บุคคลที่เป็นมิตรเทียม(เมิจฉาทิฐิบุคคล)ชีวิตของตนและผู้อื่นก็ไม่ได้ประโยชน์

2. ปัจจัยภายใน คือ 1) โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การทำในใจโดยแยบคายนี้มีความหมายเป็น 4 แง่คือโยนิโส แปลว่า ถูกต้องแยบคาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยแยบคายหรือการคิดเป็นถูกต้องตามความเป็นจริงโดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ต่อไป โยนิโสมนสิการมีวิธีคิดสรุปเป็นสี่แบบด้วยกัน ดังนี้

1. อุปายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิดวิธีวิจัย และใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องว่องไว

2. ปณมนสิการ คือคิดมีระเบียบ การศึกษาจะต้องสอนให้คนคิดต่อเนื่องอย่างเป็นระบบมีระเบียบ ไม่กระโดดไปกระโดดมาคิดอย่างมีเป้าหมาย

3. การณมนสิการ คือคิดมีเหตุมีผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนี้นำไปสู่ผลอะไรหรือผลนั้นมาจากเหตุอะไร

4. อุปาทกมนสิการ คือคิดเป็นกุศล เป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมายต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา เรื่องโยนิโสมนสิการทั้งสี่ข้อนี้ บทกลอนที่ว่า

โยนิโสมนสิการท่านว่าไว้ คือคิดเป็นทำใจในวิถี

แห่งความจริงความงามและความดีด้วยคิดสี่ประเด็นเป็นสำคัญ

1) คิดอะไรก็ให้มีวิธีคิด 2) ตั้งดวงจิตแน่วแน่มิแปรผัน

3) ให้เหตุผลแก้ปัญหาสารพัน 4) ต้องใจมั่นตามครรลองมองแง่ดี (พระเทพโสภณ

(ประยูร ธมมจิตฺโต), 2547 : 33-34)

อย่างไรก็ดี แรงจูงใจพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากที่ทำให้มนุษย์สร้างกรรมดีกรรมชั่ว โดยแรงจูงใจในพระพุทธศาสนามี 2 ประการด้วยกัน คือ 1.แรงจูงใจที่ไม่ดีเรียกว่า ตัณหา มีความหมายว่า ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความแสหา ความร้น ความร่า ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้อิ่ม อาศัยอวิชชาคอยหลอเลี้ยงและให้ออกาสพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลาง และนำไปสู่ปริเยสนา หรือการแสวงหา 2. แรงจูงใจที่ดีเรียกว่า ฉันทะ หมายถึงกุศลธรรมที่เรียกสั้น ๆ ว่า กุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ กุศลธรรมฉันทะ แปลว่า ฉันทะในกุศล ก่อตัวขึ้นมาจากโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธีคิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะกลาง ๆ ของธรรม ไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะหรือวิริยะ คือ ทำให้เกิดการกระทำ (พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), 2538 : 490-494) มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องมีการต่อสู้กันระหว่างแรงจูงใจทั้ง 2 ตัวนี้ตลอดเวลา การที่แต่ละคนจะเอาชนะได้นั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลด้วย การจะเอาชนะใจของตนได้ชื่อว่าเป็นการชนะที่ได้ยาก แต่เมื่อใดก็ตามที่บุคคลสามารถประคับประคองใจของตนเองได้และได้อาศัยการปลุกเร้าตนเอง หรือได้รับการปลุกเร้าจากบุคคลอื่น(กัลยาณมิตร) เขาหรือบุคคลนั้นก็ย่อมสามารถที่จะสร้างเหตุที่เป็นกรรมที่ดีและจะเป็นเสมือนประกายและจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ ที่จะค่อย ๆ สะสมให้ใหญ่หรือเพิ่มพูนมากขึ้นจนก่อให้เกิดเป็นอุปนิสัยที่ดี

สรุปการวิเคราะห์ข้อถกเถียงเรื่องกรรม

ข้อถกเถียงเรื่องที่มาของกรรมดีกรรมชั่วกันที่มักจะยินได้ฟังกันอยู่บ่อยๆ คือ “กรรมเก่า” ที่เคยได้กระทำไว้ในชาติปางก่อนเลยต้องชดใช้กรรมที่เคยได้ทำไว้ ไม่น่าเชื่อชาติใดชาติหนึ่ง เป็นเพราะว่า

มนุษย์เรานั้นเวียนว่ายตายเกิดมาอย่างยาวนานในวัฏสงสาร ดังนั้นก็ย่อมที่จะต้องได้เคยกระทำทั้งที่ดีและไม่ดีปะปนคละเล้ากันไป จึงย่อมที่จะต้องรับผลนั้น หรือเป็นเพราะเจ้ากรรมนายเวรที่คอยตามเชืคบิลบัญชีที่ได้เคยกระทำร่วมกัน

จะอย่างไรก็ตาม มนุษย์เราก็ไม่สามารถหนีกรรมไปได้ จะต้องชดใช้กรรมแม้แต่คนอื่นก็ต้องตามมาชดใช้กรรมแก่เราเช่นเดียวกันหากว่ามีกรรมระหว่างกัน เพราะเรื่องกรรมนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ดังนั้นกรรมดี หรือกรรมชั่วที่เราทำก็จะติดตามตัวเราไปจุติดังเงาตามตัว พระพุทธศาสนาจึงสอนให้บุคคล หรือสาวกทำความดีทั้งในที่แจ้งและที่ลับ เพราะถึงจะอย่างไรก็ตามแต่แม้การกระทำนั้นไม่มีใครล่วงรู้แต่กรรมที่เราทำก็ยังอยู่ในจิตใจของบุคคลผู้กระทำ และจิตดวงนี้ก็จะเก็บทุกการกระทำไว้และให้ผลอยู่ตลอดเวลา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญญฺญ อญฺญํ โสธเย การที่มนุษย์จะบริสุทธิ์หรือไม่ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำให้บริสุทธิ์ไม่ได้”

ในบางกรณีเมื่อเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นที่จะโทษว่าเป็นเพราะกรรม เมื่อเกิดอะไรไม่ดีมักจะมีโยนให้กรรม บางคนเลยกล่าวกันว่าประเทศไทยที่ไม่เจริญเพราะคนเชื่อเรื่องกรรม บางสมัยของไทยจึงเคยมีการห้ามพระสงฆ์สอนเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนาท่านให้ดูในเรื่องนิยาม 5 เพื่อเป็นเกณฑ์การวิเคราะห์เรื่องราว ที่เกิดเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นเพราะกรรมอย่างเดียวเสมอไปหรือไม่ การไปโยนความผิดให้กับเรื่องกรรมเพียงอย่างเดียวอาจจะเป็นเพราะความไม่เข้าใจของคนที่เขาเรื่องกรรมไปใช้ไม่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่เพราะในเรื่องการเข้าใจเรื่องกรรมอาจใช้วิสัยของมนุษย์ทั่วไปแต่การได้วิเคราะห์ด้วยการสืบสาวหาเหตุก็ช่วยในการให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจเข้าใจใกล้ความเป็นจริงของชีวิตมากขึ้น

พระพุทธศาสนาจำแนกกฎธรรมชาติดอกเป็น 5 อย่าง เรียกว่า นิยาม 5 (กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ) คือ

1. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติอันเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะดินน้ำอากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
2. พินนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรม เป็นต้น
3. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
4. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ
5. ธรรมนิยามกฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย (พระราชมณเฑียร (ประยูร ปยุตโต), 2528 : 194)

ดังนั้น การที่จะดูความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ต้องพิจารณาว่าเกิดเพราะเหตุอะไรเป็นปัจจัยให้ได้รับผลนั้น บางกรณีเราก็เห็นได้ว่า เกิดขึ้นเพราะการอาศัยนิยามสองอย่างบ้างสามอย่างบ้างเป็นเหตุให้เกิด ในเบื้องต้นได้กล่าวแล้วว่า การตัดสินใจต้องมองให้รอบด้าน ถึงภาพรวมของเหตุปัจจัย ในลักษณะที่เรียกว่า กฎปฏิจางสมุพบาท ที่เป็นกฎที่อาศัยการเป็นปัจจัยในการเกิดแก่กัน คือ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เช่น เมื่อมี ก ก็เป็นปัจจัยให้เกิด ข (พระธรรมปิฎก.(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม : 79-150.)

เมื่อไม่มี ก ก็เป็นเหตุให้ไม่มี ข

เมื่อดับ ก เสียได้ ก็เป็นเหตุให้ ข ไม่เกิด

กฎของปฏิเสธสมุปปาทจึงเป็นกฎการอิงอาศัยกันเกิดขึ้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า อิทัปปัจจยตา ก็ได้ สมภาร พรหมทา กล่าวถึงระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเป็นแบบสมบูรณ์ นิยม คือ

1. ระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาวางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ความเป็นระเบียบสม่ำเสมออยู่แล้วในธรรมชาติ ความเป็นระเบียบอยู่สองเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการวินิจฉัยปัญหา ความดี ความชั่วคือ ความเป็นระเบียบเกี่ยวกับเรื่องจิต (จิตนิยาม) กับความเป็นระเบียบเกี่ยวกับเรื่องกรรม(กรรมนิยาม) ความเป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์ในธรรมชาติเหล่านี้ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ของมนุษย์ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ พุทธศาสนาคิดว่า มนุษย์ไม่ใช่ผู้ตัดสินว่าการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้ว ธรรมชาติ

2. นอกจากความเชื่อที่กล่าวข้างต้น พุทธศาสนายังเชื่อว่า การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดโดยสังขาร สังขารเป็นหนึ่งในองค์ประกอบห้าที่เรียกว่าเจตสิก เจตสิกคือนามธรรมที่อ้างอิงอาศัยอยู่กับจิตสังขารแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ ฝ่ายดีกับฝ่ายไม่ดี ฝ่ายดีได้แก่ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ฝ่ายชั่ว ได้แก่ความโลภ โกรธ หลง ธรรมชาติ สองส่วนนี้คือสิ่งผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ เมื่อใดที่ธรรมชาติฝ่ายดีผลักดัน การกระทำนั้นก็เป็นความดี เมื่อใดที่ธรรมชาติฝ่ายชั่วผลักดัน เมื่อนั้น การกระทำนั้นก็เป็นความชั่ว สมภาร พรหมทาได้แยกจริยศาสตร์แบบพุทธออกเป็นสองระบบโดยใช้จริยศาสตร์กระแสหลักมาเป็นมุมมองการตีความเพื่อคลุมนี้อาทานกล่าวว่า “พระพุทธศาสนาองมนุษย์ว่ามีสองสถานะในเวลาเดียวกัน คือ เป็นมนุษย์ปัจเจกที่มีทุกข์ที่รอให้จัดการ กับเป็นสมาชิกของชุมชนที่จะต้องเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข สังคมจะสงบสุขต้องอาศัยจริยธรรมเชิงสังคมที่จะให้หลักการในการกำหนดกติกาในการอยู่ร่วมกันที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่ว่าเราจะคิดหรือเชื่อตรงกับพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาหรือไม่ แต่ในแง่ที่เป็นมนุษย์ปัจเจก ทุกคนต่างก็มีปัญหาส่วนตัวหรือความทุกข์ที่ต้องจัดการกันเอง จริยธรรมส่วนบุคคลจะเข้ามามีบทบาทในขอบเขตที่ว่านี้ จริยธรรมส่วนบุคคลจะช่วยให้สังคมมีสมาชิกที่มีคุณภาพ ในขณะที่จริยธรรมเชิงสังคมจะช่วยให้เรามีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ยึดถือ เมื่อสองส่วนนี้สานตัวและสุขส่วนที่เป็นมิติทางสังคม นี่อาจจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมสองระบบนี้ได้ในระดับหนึ่ง (สมภาร พรหมทา, 2540 : 69)

วิสุรย์ แก่นแก้ว เสนอให้ใช้การวิเคราะห์พระพุทธศาสนาแบบจริยศาสตร์คุณธรรมแทนที่จะจัดให้พุทธจริยศาสตร์เป็นแบบกฎที่แน่นอนตายตัวอย่างลักษณะของจริยศาสตร์กระแสหลัก เพราะจะสอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปบาท และหลักธรรม ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นและดับไปโดยมีเหตุปัจจัย และถือบุคคลที่กระทำมีอิสระและเป็นใหญ่ในการกระทำอย่างแท้จริง จากประเด็นเหล่านี้หากเรายึดถือกฎหรือหลักการใดที่ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง ก็ย่อมจะขัดต่อหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (สมภาร พรหมทา, 2540 : 80-81) ในความเห็นของผู้เขียนก็เห็นด้วยในลักษณะของการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในแต่ละสถานการณ์ของสังคมที่เกิดขึ้นเพราะหากว่าธรรมะนั้นเป็นความจริงสากล ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่าพระองค์เป็นเพียง “ผู้ค้นพบแล้วนำมาแสดง ชี้แจง และบอกกล่าว” ดังนั้นจากข้อความที่กล่าวไว้ธรรมะเป็นความจริงที่มีอยู่ก่อนแต่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเราในฐานะที่เป็นสมาชิกของมนุษย์โลกก็ย่อมที่จะมีสิทธิในการนำเอาหลักธรรมมาใช้ได้จริงเพราะในเมื่อสังคมเหล่านั้นนั้นเป็นความจริงในตัวมันเอง การที่เราเอามาประยุกต์ แล้วนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นมาตรฐานเพื่อชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์เพื่อพัฒนาให้สูงขึ้นก็ย่อมมีโอกาสมากมายที่ย่อมจะไม่เสียทีในการเกิดมาอย่างยิ่ง

พระพุทธศาสนาไม่ได้ชี้ชัดในการรับรองสิทธิการตายให้แก่มนุษย์ พระพุทธศาสนานั้นต้องการให้มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่นอย่างเต็มที่ เต็มศักยภาพ พร้อมกันนั้นก็เตรียมตัวเตรียมใจต้อนรับความตายอย่างมีสติ อย่างใน ปฐมมรณัสสติสูตร (อง.ฉกก. (ภาษาไทย.มหาจุฬาฯเถปิฎก). 22/19/444-447) ว่าด้วยการเจริญมรณัสสติสูตรที่ 1 และทุติยมรณัสสติสูตร (อง.ฉกก. (ภาษาไทย.มหาจุฬาฯเถปิฎก). 22/20/447-449) ว่าด้วยการเจริญมรณัสสติสูตรที่ 2 ซึ่งทั้งสองพระสูตรมีเนื้อหาที่ต้องการให้มนุษย์เผชิญกับความตายอย่างมีสติ พระพุทธศาสนา มองเห็นว่าชีวิตของมนุษย์เมื่อมีเกิดแล้วก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้แน่นอน การเตรียมตัวเตรียมใจเผชิญหน้ากับความตายจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญ แม้แต่พระอรหันต์ที่สิ้นกิเลสแล้ว ก็ต้องละสังขารหรือแม้แต่พระพุทธองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ความตายจึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ควรใส่ใจ ผู้ที่เข้าใจในกฎของธรรมชาติจะไม่กลัวตาย และไม่ยื้อชีวิตตัวเองขณะใกล้ตายด้วยวิธีการทางแพทย์สมัยใหม่ พร้อมทั้งสั่งลูกหลานญาติพี่น้องไว้ด้วยว่าไม่ต้องเสียใจการตายนั่นจะเป็นไปตามกฎแห่งอนิจจัง ไม่มีความเจ็บปวดใด ๆ (ทันตแพทย์ สม สุจิรา, 2550 : 23) และในการรักษาผู้ป่วยในกรณีแพทย์ทำการรักษา ในฐานะการทำหน้าที่หมอที่ต้องการรักษาผู้ป่วยให้หายโดยการอาศัยเครื่องมือการแพทย์ก็อาจเป็นสิ่งที่ ไม่ถูกต้องในทัศนะพระพุทธศาสนาในระยะที่เป็นการยื้อชีวิตของผู้ป่วยหรือไม่เคารพการตัดสินใจของผู้ป่วยหรือญาติเลย

ในทางตรงกันข้าม การพยายามยืดชีวิตดังกล่าวทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถตายตามกระบวนการทางธรรมชาติ ศาสตราจารย์ไวโอเลตได้กล่าวว่าในสังคมอเมริกัน รัฐบาลรัฐยอมให้ประชาชนมีสิทธิเลือกวิธีตายได้โดยทำพินัยกรรม (living will) แสดงเจตจำนงว่าในกรณีที่ผู้ป่วยอยู่ในสภาวะของการเป็นผู้ป่วยที่สิ้นหวัง ตนไม่ต้องการให้แพทย์และญาติให้เทคโนโลยีการแพทย์สมัยใหม่ยืดชีวิตต่อไป พินัยกรรมเช่นนี้จะช่วยลดความรับผิดชอบของแพทย์ลงได้ โดยไม่ต้องมีความผิดทางกฎหมายที่เกิดจากการไม่ใช้เครื่องช่วยชีวิตแก่ผู้ป่วย (พระราชสุทธินาถมณฑล(เจริญ ฐิตธมโม)

หลวงพ่อบุญทาสตอนที่ท่านป่วยที่โรงพยาบาลท่านก็ได้ทุกข์ร้อนแต่อย่างใดมีเพียงแต่หมอบเท่านั้นที่เดือดร้อน ใน"รัฐธรรมนูญใหม่บัญญัติไว้ว่า ต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิเสรีภาพของบุคคล จึงเกิดความคิดว่า ควรจะให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวัง (terminal illness) ไม่สามารถรักษาได้แล้ว รอวันจบชีวิตอย่างทันท่วงที มีสิทธิในการตัดสินใจว่า จะมีชีวิตอยู่หรือจบชีวิตลง เพราะการเลือกที่จะตาย หรือมีชีวิตอยู่นั้น เป็นสิทธิส่วนบุคคล แต่ในกรณีที่เขาคิดตัดสินใจเองไม่ได้ เช่น ภาวะจิตใจไม่สมบูรณ์ สมองไม่ทำงาน หรือเป็นผู้เยาว์ ก็ต้องมาพิจารณากันว่า ใครจะเป็นคนตัดสินใจแทน ใช้หลักเกณฑ์อะไร ในการตัดสินใจ และควรจะได้รับผิดอย่างไรในกรณีที่ตัดสินใจผิดพลาด "ถ้าจะมองว่าเป็นการเข้าไปแทรกแซง กระบวนการของชีวิตตามธรรมชาติ ก็ต้องถามกลับว่า เครื่องไม้เครื่องมือที่ใช้ยืดชีวิตผู้ป่วยกัน จนเกินเลยอยู่ในขณะนี้ ไม่เป็นการเข้าไปแทรกแซง กระบวนการตายโดยธรรมชาติหรือ ถ้าการยืดชีวิตต่อไป ทำให้บุคคลนั้นอยู่ ยังดำรงความเป็นคนอยู่ได้ ก็คงไม่มีปัญหา แต่มีบางกรณีที่ผู้นั้น ต้องอยู่อย่างไม่ใช่คนที่สมบูรณ์ เพียงแค่หายใจได้ แต่คิดอะไรไม่ได้ ตัดสินใจอะไรไม่ได้ รับรู้อะไรไม่ได้ การที่เราเอาคนมาอยู่ในห้องดูแลพิเศษ ต้องใช้เครื่องช่วยชีวิตตลอด 24 ชั่วโมง โดยที่เขาไม่รู้สึกรับรู้อะไรเลย ก็ไม่น่าจะถือว่าบุคคลนั้น ดำรงความเป็นคนอยู่ได้ อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีแล้ว

จึงกล่าวได้ว่า ความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวดังที่ไอน์สไตน์ได้เคยกล่าวว่า "การกลัวความตายคือความกลัวที่ไม่มีเหตุผลที่สุดในบรรดาความกลัวทั้งปวง" (ทันตแพทย์สม สุจิรา, 2550 : 25) จึงกล่าวได้ว่าเรื่องการอ้างสิทธิการตายเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงและโต้แย้งกันอยู่ และเป็นเรื่องที่ต้อง

ให้ความสนใจ เพื่อจะได้นำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มาแก้ปัญหา ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรม เพื่อชวนเฝ้าสัตวไปสู่ฝั่งพระนิพพาน การนำเอาธรรมะที่พระองค์ทรงค้นพบอันเป็นพระธรรมคำสอนที่ไม่จำกัดกาล เวลา สถานที่ บุคคลแล้วนำมาประพจน์ปฏิบัติย่อมเป็นประโยชน์ สามารถแก้ทุกสิ่งทั้งตนเองและผู้อื่น แม้มนุษย์จะมีสิทธิเสรีภาพ หรือเจตจำนงอิสระแต่การกระทำของทุกคนย่อมที่จะกระทบกระเทือนสื่อถึงกัน (ทันตแพทย์สม สุจิรา, 2550 : 33) การพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งที่เกิดขึ้น ตลอดถึงการเตรียมตัวแต่เนิ่น ๆ ในชีวิตของคนเราก็คือเป็นอีกทางออกทางหนึ่งในทัศนะของพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

- ทันตแพทย์ สม สุจิรา. (2550). **เกิดเพราะกรรมหรือความชวย**. พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ทันตแพทย์ สม สุจิรา. (2550). **อินส์ไตร์พบพระพุทธเจ้าเห็น**. พิมพ์ครั้งที่ 19, กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),
- พระดร.ดัดบลิ้ว ราหุล. (2548). **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**. รศ.ดร.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ แปล และเรียบเรียงจากเรื่อง WHAT THE BUDDHA TAUGHT. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). **กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทชาวไทยเพรส จำกัด.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). **ธรรมนุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.
- พระมหาทวิ ฐานวโร (อ่อนปัสสา). (2535). **ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2528). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4 (เพิ่มเติม), กรุงเทพมหานคร : มปท.
- พระราชสุทธินาถมณฑล(จรัญ ฐิตธมฺโม). ดร.พินิจ รัตนกุล เรียบเรียง. (2537). **พุทธวิทัศน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดับเบิลยู.ม.กวีวงศ์. **พุทธแบบไหน-อย่างไรเป็นพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตร พริ้นติ้ง จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2535). **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

2. วิทยานิพนธ์

พระจิตวิวุฒิ จันทโสภโณ (หมั่นมี). (2549). การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาดัชนีวิบาตกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3. บทความ

วิฑูรย์ แก้วแก่น. (2542). จริยศาสตร์คุณธรรม : ทางเลือกที่ควรจะเป็นของพุทธจริยศาสตร์เถรวาท. อักษรศาสตร์พิจารณา ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 : หน้า 65.

สมภาร พรหมทา. (2540). จริยธรรมสองระบบในพุทธศาสนา: การแสวงหารากฐานของปรัชญาสังคมและนิติปรัชญาในพุทธศาสนา. หน้า 69.

4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<http://www.sarakadee.com/feature/2000/04/vote-support.htm>

บทวิจารณ์หนังสือ
เรื่อง มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต
เขียนโดยสมภาร พรมทา

อดุลย์ ขวัญกล้า

Adul Kwankla

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

บ้านหนองนาแซง ตำบลหนองแขวง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

Ban Nong Na Sang, Nong Waeng Subdistrict,

Mueang District, Chaiyaphum Province

E-Mail: Khanaparn@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 16 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มีนาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 มีนาคม 2562

บทนำ

หนังสือเรื่อง มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต (สมภาร พรมทา : 2545) เล่มนี้เป็นผลงานการเขียนของสมภาร พรมทา จัดเป็นหนังสือประเภทปรัชญา ตีพิมพ์ครั้งแรก และครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2538 และ พ.ศ. 2545 ตามลำดับ เนื้อหาในหนังสือหลัก ๆ เป็นเรื่องของการกล่าวถึงการศึกษาทำความเข้าใจงานเขียนทางปรัชญาในประเด็นต่าง ๆ เช่น เราควรเริ่มต้นศึกษาปรัชญาอย่างไร ผลงานทางปรัชญานั้นมีความแตกต่างจากงานวิชาการด้านอื่น ๆ อย่างไร ผู้เรียนปรัชญานั้นควรมุ่งความสนใจในประเด็นปรัชญาใดบ้าง ในหนังสือนี้ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นไว้ว่า วิชาปรัชญาแม้จะมีหลักการที่ชัดเจนแน่นอนบางอย่างแต่ก็ไม่ได้มีคำตอบที่แน่นอนตายตัว วิชาปรัชญาไม่เหมือนเลขคณิตที่จะกล่าวว่า หนึ่งบวกหนึ่งเท่ากับสอง หรือ สองคูณสองเท่ากับสี่เสมอไป ลักษณะเด่นของวิชาปรัชญานั้นเป็นเหมือนที่ผสมรวมของความสงสัย เป็นแหล่งที่รวมของความหวาดระแวง และตั้งคำถามซ้ำลงไปครั้งแล้วครั้งเล่าว่านอกเหนือจากสิ่งที่พบเห็นได้จากประสาทสัมผัสภายนอกแล้วยังมีสิ่งใดซ่อนอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์เหล่านั้นอีกด้วยหรือไม่ ปรัชญาได้เริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่าทำไมสรรพสิ่งในจักรวาลจึงปรากฏหรือเป็นดังที่เราได้เห็น ที่ควรแก่การกล่าวถึงที่สุดในหนังสือนี้คือ สมภาร พรมทา ได้นำเสนอแนวคิดและเป้าหมายของความเป็นมนุษย์ โดยอ้างอิงจากแนวคิดทางปรัชญาที่ต้องการรู้ความจริง ด้วยการนำเสนอทัศนะของมนุษย์ใน 3 บทได้แก่ 1 มนุษย์คืออะไร 2 มนุษย์เป็นอย่างไร และ 3 มนุษย์ควรใช้ชีวิตอยู่อย่างไร มีการนำเสนอมุมมองจากนักปรัชญาแต่ละสำนักที่พยายามให้ความหมายต่าง ๆ ไว้ดังจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

เนื้อหาเบื้องต้นของหนังสือ

มีการกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ว่า เดิมทีมนุษย์มักจะมุ่งแสวงหาความรู้ประเภท “อย่างไร” เป็นหลัก เพราะความรู้ประเภทนี้สัมพันธ์โดยตรงกับการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ต่อมาเมื่อมีเวลา

มากขึ้นมนุษย์จึงเริ่มหันเหความสนใจมายังความรู้ประเภท “ทำไม” มากขึ้น มนุษย์จึงกลายเป็นสิ่งซับซ้อน คำถามที่เริ่มต้นด้วยวลีว่าทำไมนี้ เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบ ซึ่งเป็นคำอธิบายให้เห็นว่าเบื้องหลังโลกและความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของโลก คำถามนี้เกิดจากความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ซึ่งไม่พอใจที่จะหยุดความรู้โลกภายในขอบเขตของภาพที่ปรากฏแก่สายตาเท่านั้น

ปรัชญาเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่าทำไมสรรพสิ่งในจักรวาลจึงปรากฏดังที่เห็น ปรัชญาอาจจำแนกออกเป็นสองส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นเนื้อหาหรือข้อเสนอต่อเรื่องนั้น ๆ เราคิดว่าคำตอบเป็นอย่างไร และ 2) ส่วนที่เป็นเหตุผลสนับสนุนข้อเสนอนั้น หัวใจของปรัชญาคือส่วนที่สอง ซึ่งอธิบายว่าทำไมนักปรัชญาคนนั้นจึงเสนอแนวคิดออกมาอย่างนั้น ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาโบราณ (ซึ่งค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นการแสวงหาความรู้แบบ ตั้งคำถามว่าทำไม) หรือปรัชญาสมัยใหม่ (ซึ่งไม่ค่อยชัดเจนเท่าปรัชญาโบราณในเรื่องข้างต้น)

บทที่ 1 มนุษย์คืออะไร ประเด็นนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงมนุษย์ว่าเหตุใดจึงมีความแตกต่างจากสัตว์อื่นทั่วไป แม้ในทางชีวภาพมนุษย์ก็คือสัตว์ชนิดหนึ่งที่ตาม สถานภาพของมนุษย์อาจกล่าวได้หลายแง่ โดยเฉพาะในแง่ที่ปรัชญาสนใจนั้น ไม่ใช่ปรากฏการณ์ภายนอกที่สัมผัสได้ด้วยอายตนะเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังสนใจลึกเข้าไปภายในธรรมชาติพื้นฐานด้วยว่าเบื้องหลังภาพที่ปรากฏแก่สายตาอันนี้มีความเป็นจริงอะไรแอบแฝงอยู่ นักชีววิทยาอาจสนใจมนุษย์ในแง่ที่เป็นอินทรีย์ภาพหนึ่งในบรรดาอินทรีย์ภาพทั้งหลายบนโลกนี้ แต่ก็แตกต่างจากความสนใจของนักปรัชญา วิชาชีววิทยาอาจบอกเราหลายอย่างเกี่ยวกับมนุษย์ เช่นบอกว่ามนุษย์ถูกจัดอยู่ในสายพันธุ์ใดของห่วงโซ่ชีวิตภาพ หรือ ชีวภาพของมนุษย์มีระบบการทำงานอย่างไร เป็นต้น ธรรมชาติที่ซับซ้อนละเอียดประณีตภายในตัวมนุษย์เหล่านี้ นักปรัชญานับจากสมัยโบราณเป็นต้นมาสนใจที่จะอธิบายว่ามนุษย์มีธรรมชาติเป็นอย่างไร และโดยการนำเสนอปัญหาไว้ 2 ประเด็นจึงทำให้มองภาพได้ชัดเจนขึ้น คือเสนอว่า 1. สสารนิยมมนุษย์คือสสาร และ 2. จิตนิยมมนุษย์เป็นมากกว่าสสาร

ประเด็นที่ 1 “สมภาร พรหมทา” มองว่ามนุษย์คือ สสาร มนุษย์มีเพียงสองสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มาพร้อมกับการเกิดคือ ประสาทสัมผัสกับเหตุผล มนุษย์ต้องเข้าใจว่าตัวเองคืออะไร เครื่องมือสำหรับค้นหาคำตอบของสสารนิยมคือประสาทสัมผัสกับเหตุผล เครื่องมือที่ธรรมชาติอนุญาตให้ใช้สำหรับค้นหาคำตอบต่อคำถามข้างต้นคือประสาทสัมผัส และเหตุผลเท่านั้น ปรัชญาฝ่ายสสารนิยมเริ่มต้นค้นหาความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ด้วยการพิจารณาเครื่องมือสองอย่างนี้

ประการแรก พวกเขาเชื่อว่า ประสาทสัมผัสคือประตูสำหรับเปิดออกให้เรารับรู้สิ่งต่าง ๆ เมื่อประตู คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายประสาทเปิดออก เราก็รับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จำนวนหนึ่ง ปรัชญากลุ่มนี้ถือว่า ประสาทสัมผัสคือที่มาของความรู้ เป็นสิ่งใช้ยืนยันว่าอะไรมีอยู่ในจักรวาล ความคิดดังกล่าวกลายมาเป็นทัศนะทางปรัชญาที่เรียกว่า “สสารนิยม” ในที่สุด

ในกลุ่มของนักปรัชญาสำนักสสารนิยม โดยเริ่มด้วยการตั้งสมมติฐานว่า เมื่อเราต้องการเข้าใจโลกและตัวเอง เราต้องใช้ประสาทสัมผัสและต้องยอมรับว่าประสาทสัมผัสนั้นคือสิ่งที่แสดงความรู้อันถูกต้องแก่เรา เมื่อเราใช้ประสาทสัมผัส เราจะพบว่าสิ่งที่เราสัมผัสทั้งหมดล้วนอยู่ในสภาพของสสาร คือถ้าเราเชื่อว่าประสาทสัมผัสคือสิ่งที่บอกเราว่าอะไรมีอยู่ในจักรวาล สิ่งที่เรายอมรับต่อมาคือสสารเท่านั้นที่มีอยู่จริงในจักรวาลนี้ เหตุผลสำหรับยืนยันสิ่งนี้คือ เราไม่เคยสัมผัสสิ่งที่ไม่ใช่สสารด้วยประสาทสัมผัสการรับรู้ของเรามาก่อนเลย

เมื่อยอมรับว่า สสารเท่านั้นมีอยู่ ข้อสรุปที่ตามมาก็คือ การที่มนุษย์มีสถานะเป็นสสารด้วย เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่ในจักรวาล ข้อนี้สำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการอธิบายธรรมชาติมนุษย์แบบสสารนิยม นักปรัชญาสำนักสสารนิยมเริ่มต้นการคิดด้วยการตั้งข้อเสนอมานุษย์สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสดังนั้นมนุษย์จึงประกอบด้วยสสาร สิ่งที่น่าสนใจสสารนิยมต้องอธิบาย คือ อะไรคือเหตุผลที่สามารถทำให้เราเชื่อได้ว่า พฤติกรรมที่ซับซ้อนของมนุษย์เป็นเพียงปรากฏการณ์ของสสารที่มีอยู่ภายในตัวของมนุษย์ ไม่มีสิ่งอื่นนอกจากสสาร “จิต” หรือ “วิญญาณ” เป็นเพียงชื่อเรียกปรากฏการณ์หรือกระบวนการทำงานที่ซับซ้อนของสสารซึ่งมาประกอบเป็นตัวเรา เหตุผลสำคัญที่นักสสารนิยมใช้ปฏิเสธความมีอยู่ของจิตหรือวิญญาณที่เป็นนามธรรม คือ สิ่งทีกล่าวนานี้ไม่เคยมีมนุษย์คนใดรับรู้หรือสัมผัสได้ด้วยอายตนะเลย

ปรัชญาสสารนิยมก็เหมือนกับความคิดระบบอื่นที่มีพัฒนาการตามลำดับ โดยเป็นทัศนะที่พยายามอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ ด้วยการทอนมนุษย์ลงสู่หน่วยมูลฐานที่เป็นสสารบางประการ

ประเด็นที่ 2 สสารนิยมโบราณของอินเดีย อธิบายมนุษย์จากองค์ประกอบมูลฐานสี่อย่างคือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลมในทัศนะของแนวคิดนี้ ธาตุทั้งสี่คือ ความจริงทั้งหมดที่มีอยู่ในจักรวาลนี้ ปรัชญาสสารนิยมโบราณของอินเดียอธิบายความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลด้วยแนวคิดเรื่องสัดส่วนที่ต่างกันขององค์ประกอบมูลฐานตามที่กล่าวนานี้ มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน

การกล่าว่ามนุษย์คือสสารไม่ใช่เรื่องประหลาด เพราะเนื้อหนังร่างกายของเราคือสสาร แต่งานหนักที่แนวคิดแบบสสารนิยมต้องกระทำ จากการยืนยันว่ามนุษย์คือสสารก็คือ “การอธิบายให้เห็นได้ว่าทำไมสสารที่มาประกอบกันเข้าเป็นมนุษย์จึงมีพฤติกรรมที่ซับซ้อนละเอียดอ่อน” “สมภาร พรหมทา” ได้อธิบายว่า “นักปรัชญาสสารนิยมของกรีกพยายามอธิบายว่า อะตอมที่มาประกอบกันเข้าเป็นมนุษย์มีส่วนที่สามารถแสดงพฤติกรรมซับซ้อน เช่น การคิดเป็นต้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงแสดงพฤติกรรมที่ละเอียดอ่อน เช่น คิด พุด มีอารมณ์ความรู้สึกได้” ในขณะสิ่งอื่นเช่นก้อนหินทำเช่นนั้นไม่ได้ เพราะก้อนหินไม่มีส่วนผสมของอะตอมชนิดที่ให้เกิดความคิดได้ ที่กล่าวนานี้ดูจะเป็นการพยายามอธิบาย ปรากฏการณ์ทางจิตในมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไรภายในกรอบความคิดแบบสสารนิยม

สสารนิยมโบราณมีลักษณะตรงกันประการหนึ่งคือ ค่อนข้างจะมีความคิดแบบจักรกล ความเป็นจักรกลจะเห็นชัดมากจากคำอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ของนักปรัชญาสสารนิยม ในความหมายของสสารนิยมมนุษย์ก็คือเครื่องจักรตีๆ นี่เองแต่จะมองในมุมมองของความเป็นสสารนิยม ที่ปรากฏของนักปรัชญาสมัยโบราณก็อาจจะมองในรูปแบบนี้ที่กล่ามาแล้วแต่การมองมนุษย์ว่าเป็นสสาร เป็นการแสดงของนักปรัชญาโบราณ

ประเด็นที่เกิดความพยายามที่จะทำให้ปรัชญาสสารนิยมสามารถอธิบายพฤติกรรมที่ซับซ้อนที่ทำให้เกิดการพัฒนาสู่สสารนิยมแบบ “วิวัฒนาการ” ความสำคัญของสสารนิยมแบบวิวัฒนาการ คือ การไม่ทอนมนุษย์ลงสู่หน่วยมูลฐานที่ทำงานแบบกลไก หากแต่อธิบายว่า แม้ว่าจะมนุษย์จะเป็นสสารแต่สสารนี้ก็ต่างจากสสารที่ประกอบจากสิ่งอื่น ฉะนั้นแล้วในธรรมชาติของมนุษย์ที่นักปรัชญาสสารนิยมอธิบายก็สรุปได้อย่างที่ “สมภาร พรหมทา” กล่าวว่าต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด คือ สสารที่ปราศจากชีวิตนั่นเองที่มนุษย์มีความสามารถแสดงพฤติกรรมที่ซับซ้อน เพราะมนุษย์มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน

ประเด็นที่ 3 “สมภาร พรหมทา” กล่าวในมุมมองจิตนิยม หัวใจของปรัชญาจิตนิยมคือการพยายามอธิบายความซับซ้อนของพฤติกรรมมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพฤติกรรมทางจิตที่ทัศนะของจิตนิยมมองมนุษย์ในทำที่ที่แตกต่างจากทัศนะของสสารนิยม โดยธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้อยู่แค่

ภายใต้ขอบเขตของประสาทสัมผัส อวัยวะทุกส่วนในร่างกายเรามีหน้าที่เฉพาะตัวเป็นสสาร แต่บทบาทของจิต คือ การให้พลังแก่อวัยวะทั้งหลายเพื่อให้สามารถทำงานได้ ฉะนั้นแล้วจิตก็คือบ่อเกิดของชีวิตในทัศนะของชาวจิตนิยม

ทัศนะของสสารนิยมและจิตนิยม เราจะพบว่ามีความคิดทางปรัชญาหลัก ๆ สองสำนักที่พยายามอธิบายว่า อะไรคือธรรมชาติหรือแก่นแท้ของความเป็นคน โดยชาวสสารนิยมสรุปว่ามนุษย์คือสสาร ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากสสารภายในตัวมนุษย์ ความคิด ความรู้สึก จินตนาการที่เกิดภายในตัวเรามีต้นกำเนิดมาจากสมอง ชาวจิตนิยมไม่เชื่อว่าสสารโดยตัวมันเองจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่ซับซ้อนประณีตละเอียดอ่อนได้ เพราะไม่เช่นนั้นจิตนิยมจึงเสนอว่า เบื้องหลังการทำงานและพฤติกรรมของกายมีสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นนามธรรมแฝงคั่นอยู่ สิ่งนี้เรียกหลายอย่าง เช่น จิต วิญญาณ ชีวะ อาตมัน

สสารนิยมมีจุดแข็งคือไม่เสนอความคิดอะไรเกินเลยไปกว่าขอบเขตของประสาทสัมผัส แต่มีจุดอ่อนบ้างตรงที่ไม่อาจอธิบายสภาวะที่อ่อนไหว ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางจิตได้ดีเท่าปรัชญาจิตนิยม จิตนิยมแม้จะได้เปรียบในประเด็นที่กล่าวถึงนี้แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ข้อเสนอเรื่องจิตอยู่เกินเลยอำนาจการตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส

บทที่ 2 มนุษย์เป็นอย่างไร บทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์และการแสดงออกของมนุษย์ ในการเป็นอยู่ของมนุษย์ คือ พฤติกรรม หรือ การแสดงออกถึงความเป็นอิสระของมนุษย์เองหรือไม่ หรือว่าความเป็นมนุษย์เองจะต้องอยู่ในกฎและบริบทต่างๆ ที่มีอยู่ เช่น ประเด็นที่จะกล่าวต่อไป คือ

ประเด็นที่ 1 นิยตินิยม คือ มนุษย์ไม่เคยเป็นอิสระ ในทัศนะของนิยตินิยมกล่าวว่ามนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุภายนอกจากการถูกกระตุ้นให้แสดงออก ล้วนถูกกำหนดด้วยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งนอกตัวมนุษย์ มนุษย์ตามความคิดของนักปรัชญากลุ่มนี้คือหุ่นยนต์ที่ถูกกำหนดให้แสดงพฤติกรรมออกมาอย่างที่เห็นด้วยปัจจัยหลัก ๆ สามประการ คือ ปัจจัยด้านสรีระวิทยา ปัจจัยด้านจิตวิทยา และปัจจัยด้านสังคมวิทยา

ประเด็นที่ 2 ในทัศนะของอิสระนิยมได้แสดงถึงความป็นมนุษย์ว่า มนุษย์มีอิสระในการแสดงพฤติกรรมต่าง เพราะความเป็นมนุษย์เองเป็นอิสระ แม้ว่าในหลายเรื่องมนุษย์ดูเหมือนว่าจะถูกกำหนดโดยปัจจัยแวดล้อม แต่ในหลายเรื่องซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต มนุษย์เป็นอิสระ เรื่องที่ชาวอิสระนิยมคิดว่ามนุษย์เป็นอิสระ คือ ปรากฏการณ์ทางศีลธรรม และการสร้างสรรค์งานศิลปะและงานสร้างสรรค์ทางสติปัญญา

ประเด็นที่ 3 ในทัศนะของกลุ่มเดินสายกลางมีทัศนะว่ามนุษย์มีอิสระแต่อิสระที่มนุษย์มีได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อม และปัจจัยทางด้านสังคม นักปรัชญากลุ่มที่สามคือชาวเดินสายกลางมีทัศนะที่ประนีประนอมว่า แท้จริงแล้วชาวนิยตินิยมกับชาวอิสระนิยมไม่ได้มีทัศนะที่ขัดแย้งกัน หากวิเคราะห์ปัญหากันอย่างรอบคอบ ชาวเดินสายกลางเชื่อว่าการที่มนุษย์ถูกกำหนดโดยปัจจัยแวดล้อมไม่ขัดกับการที่มนุษย์จะมีเสรีภาพ นักปรัชญากลุ่มนี้วิเคราะห์ว่าปัจจัยแวดล้อมที่กำหนดความเป็นไปของมนุษย์มีฐานะข้อมูลที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะจัดการตามวิถีทางที่เขาเห็นว่าเหมาะสม ปัจจัยด้านสรีรวิทยา จิตวิทยา และสังคมวิทยามีส่วนกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์จริง แต่ก่อนที่ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเหล่านั้น มนุษย์ได้เลือกที่จะจัดการกับปัจจัยเหล่านั้นอย่างเสรีด้วยตัวเอง

บทที่ 3 มนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไร บทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงปัญหาที่ว่ามนุษย์คืออะไร และมนุษย์เป็นอย่างไรที่เราพิจารณามาแล้ว แต่ยังมีปัญหาอีกประเด็นก็คือ ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วนั้น เราควรดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าถูกต้องที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในบทนี้เราจะได้พิจารณาว่า มนุษย์ควรมีชีวิตอย่างไร

มีสำนักปรัชญาอยู่สองกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีแนวคิดว่าการสร้างมนุษย์มาให้มีความสุข ในขณะที่เดียวกันก็เกลียดกลัวความทุกข์ และถ้าเรากล่าวว่ามนุษย์เกิดมาควรใช้ชีวิตอย่างไร ในกลุ่มนี้จะตอบทันทีว่า “จงแสวงหาความสุข” ในความเป็นมนุษย์กับการแสวงหาความสุขนั้นหากมองในแนวคิดของสุขนิยมแล้วก็คือ เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ต้องแสวงหาความสุขที่ตนเองมองแล้วและพิจารณาว่าเป็นความสุขที่สูงสุดแล้วควรที่จะแสวงหา ด้วยเหตุดังที่กล่าวนี้จึงเกิดเหตุผลมาสนับสนุนว่าทำไมเราจึงควรแสวงหาความสุขใส่ตน

ประเด็นที่ 1 คือ ชาวสุขนิยมนำเสนอให้เราพิจารณาดูความเป็นจริงของชีวิตของเราเองและของทุกคนที่เราอยู่ร่วมด้วยอสุขนิยม มีทัศนะว่าความสุขที่เราสัมผัสได้จากอายตนะทั้ง 5 แล้วที่ปรากฏต่อเราไม่ได้เป็นสิ่งประเสริฐสุดอย่างที่มีมนุษย์เข้าใจ วิมุตตินิยมแต่ละสำนักอาจเสนอแตกต่างกันออกไป แต่จะมีลักษณะตรงกัน คือ เป็นหลักปฏิบัติที่มุ่งฝึกให้มนุษย์เอาชนะตนเอง ในทัศนะของชาววิมุตตินิยม วิถีชีวิตที่ถูกต้องของมนุษย์ก็คือ การแสวงหาปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีพอย่างพอดีแก่ความจำเป็น คนที่ใช้ชีวิตเรียบง่ายจะมีชีวิตที่สงบเย็น ชีวิตแบบนี้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากชีวิตแบบสุขนิยม ชาววิมุตตินิยมเชื่อว่าวิถีชีวิตแบบนี้ มีแต่มนุษย์เท่านั้น มนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไรจึงจะถือว่าเหมาะสมและคุ้มค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ สำนักปรัชญาสองสำนักให้ความหมายว่า สุขนิยม เราควรใช้ชีวิตแสวงหาความสุข อสุขนิยม เราควรใช้ชีวิตแสวงหาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ความสุข ในทัศนะของชาวปัญญานิยม ค่าของชีวิตอยู่ที่การใช้ปัญญา ชาวปัญญานิยมก็เหมือนกับชาวสุขนิยมที่ใช้ชีวิตแบบคนปกติธรรมดาทั่วไป หากแต่ปัญญานิยมเสนอวิถีชีวิตแบบใช้ปัญญาไตร่ตรองความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ คือ เรียนรู้ชีวิตอย่างคนที่มีเลือดเนื้อ มีอารมณ์ความรู้สึก

ประเด็นที่ 2 คือ อัตถิภาวนิยม “จงเลือกและรับผิดชอบ” ทัศนะของชาวอัตถิภาวนิยมเป็นทัศนะในด้านของการคิดอย่างเป็นอิสระแต่ก็มีความคล้ายกันกับแนวคิดของอสุขนิยมและสุขนิยมแต่มีความหมายต่างกันในกระบวนการแสวงหาแก่นของความเป็นมนุษย์ที่มีเสรีภาพ

ปัญหาว่ามนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไรจึงจะถือว่าเหมาะสมและคุ้มค่าสมกับที่ได้มีโอกาสเกิดมาเป็นมนุษย์ นักปรัชญาให้คำตอบแบ่งเป็นสองกลุ่มหลัก ๆ กลุ่มแรกเสนอว่าเราควรใช้ชีวิตแสวงหาความสุข กลุ่มที่สองเสนอว่า เราควรใช้ชีวิตแสวงหาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ความสุข

ข้อวิจารณ์

หนังสือที่สมภาร พรหมทา เขียนเรื่องนี้มีข้อที่ควรกล่าวถึงอยู่ 3 ประเด็นด้วยกันคือ 1) ประเด็นด้านการนำเสนอเนื้อหา, 2) ประเด็นว่าด้วยการอธิบายความเป็นมนุษย์ และ 3) ทัศนะว่าด้วยการแสวงหาความหมายของชีวิต ซึ่งจะได้อธิบายถึงเนื้อที่ปรากฏข้างต้นตามลำดับดังนี้

1) ประเด็นด้านการนำเสนอเนื้อหา มีประเด็นหลัก ๆ โดยมีเนื้อหาในบทที่ 1 ที่เป็นแนวคิดทางอภิปรัชญา ด้วยการถามว่ามนุษย์คืออะไร ในบทที่ 2 ว่าด้วยแนวคิดทางญาณวิทยา ด้วยการถามว่ามนุษย์เป็นอย่างไร ในบทที่ 3 ว่าด้วยแนวคิดทางจริยศาสตร์ ด้วยการถามว่ามนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไร เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้มีประเด็นหลัก ๆ ที่เด่นในทางปรัชญา คือ การนำเสนอแนวคิดของมนุษย์เองที่มีต่อธรรมชาติ ในการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต

ผู้วิจารณ์เห็นว่าการแสดงทัศนะที่เกี่ยวกับมนุษย์ถึงการเป็นอยู่ในระดับต่าง ๆ ของมนุษย์ ถือว่านำเสนอทัศนะของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และอีกประเด็นปัญหาของมนุษย์มานำเสนอนั้น เป็นการนำเสนอเพื่อให้ผู้ที่ต้องศึกษาความเป็นมาของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร ด้วยการนำหลักของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทัศนะของนักปรัชญาต่าง ๆ ที่มีทัศนะต่างกันมาอธิบายความสำคัญที่มนุษย์ควรแสวงหา และเข้าใจความเป็นตัวเองที่จะต้องดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะถูกต้อง

ดังนั้นผู้วิจารณ์เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ เป็นการนำเสนอแนวคิดของผู้เขียนเป็นหลัก พร้อมกับการนำเสนอแนวคิดของแต่ละสำนักที่มีต่อมนุษย์ ด้วยการตั้งคำถามว่า มนุษย์คืออะไร ? ประกอบด้วยอะไรนั้น

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า สมภาร พรหมทา พยายามนำเสนอเนื้อหาให้กว้างกว่าเดิม จากที่มีหนังสือที่เคยตั้งคำถามในแนวนี้แล้วว่า ชีวิตคืออะไร ? จึงเป็นการมองปัญหาให้กว้างเดิมในอีกความหมายของชีวิต แต่สมภาร พรหมทา นำเสนอในอีกรูปแบบหนึ่ง ด้วยการถามว่ามนุษย์คืออะไร ? ซึ่งเป็นคำถามที่กว้างขึ้น แต่ถ้ามองด้วยความไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้ว ก็เป็นการนำเสนอในรูปแบบของนักคิดทางตะวันตก สำนักจิตนิยม และสสารนิยม

ผู้วิจารณ์มีคำถามที่ว่าชีวิตเป็นอย่างไร ? จากคำถามนี้หากกล่าวถึงความสอดคล้องของเนื้อหาสำคัญของคำถามที่ว่า มนุษย์เป็นอย่างไร ? ที่สมภาร พรหมทา กล่าวแล้วในหนังสือ เป็นต้น แท้ที่จริงก็คือการสร้างมโนทัศน์หรือความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภพนามธรรมเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง เพียงแต่การนำเสนอของสมภาร พรหมทา กล่าวว่าถ้าหากมนุษย์เชื่อมั่นว่า ตนเองแตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น มนุษย์ต้องหาคำตอบให้ตัวเองให้ได้ว่า ตัวเองแตกต่างอย่างไรจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ นอกจากความแตกต่างทางกายภาพ

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าจากคำถามที่สมภาร พรหมทา ถามว่ามนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างไร ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วนั้น เราควรดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าถูกต้องที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ในส่วนที่เป็นเนื้อหาจากหนังสือ เรื่องมนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต การนำเสนอเหตุและผลที่ใช้ในการแสวงหาความจริงของชีวิต เช่น การดำเนินการ และ กิจกรรมความเป็นอยู่ระดับต่าง ๆ ของมนุษย์ ถือเป็นการนำเสนอในรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวกับมนุษย์ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามทัศนะของนักคิดในสำนักต่าง ๆ ว่ามนุษย์ควรแสวงหา หรือควรจะดำเนินชีวิตเช่นไรจึงถูกต้อง

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า จากเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ยังขาดรายละเอียดของการนำเสนอความเป็นมนุษย์ในทัศนะต่าง ๆ ของสำนักต่าง ๆ ที่กล่าวมาในข้างต้น หนังสือเล่มนี้เป็นพื้นฐานในการทำให้ผู้ที่เริ่มเรียนปรัชญาเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์

2) ประเด็นว่าด้วยการอธิบายความเป็นมนุษย์ การนำเสนอประเด็นปัญหาทางปรัชญาที่มีการนำ ประเด็นความจริงของมนุษย์ และทัศนะต่าง ๆ ที่มนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยมาแสดงให้เห็นถึงความหมายว่า ความเป็นจริงแล้วมนุษย์ในความหมาย คือ อะไรกันในความเข้าใจของผู้อ่านและผู้นำเสนอ ในข้อความที่นำเสนอมาแล้วนั้น ผู้วิจารณ์มีทัศนะต่อมนุษย์ และความหมายของชีวิตเป็นไปตามกระบวนการแสดงของธาตุ 4 ชั้น 5 และความหมายของการรับรู้ของกระบวนการของอายตนะ 6 หรือจะกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ก็ต้องมองถึงธรรมชาติของมนุษย์ คือ “มนุษย์ที่วิวัฒนาการถึงระดับสมบูรณ์จึงจะใช้เป็นตัวอย่างมนุษย์ได้” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2521 : 123) จากการนำเสนอความเป็นมนุษย์ของสมภาร พรหมทา ดูเหมือนจะพยายามนำเสนอให้แตกต่างจาก ศาสนาที่

นำเสนอว่า ชีวิตคืออะไร ? ชีวิตจะเป็นอย่างไร ? และเป้าหมายชีวิตคืออะไร ? นี่คือการเริ่มต้นหลักที่สมภาร พรหมทา นำเสนอและอธิบายความเป็นมนุษย์ในมุมมองและทัศนะต่าง ๆ

3) ทัศนะว่าด้วยการแสวงหาความหมายของชีวิต ผู้วิจารณ์มีทัศนะว่า คุณค่าหรือความหมายมนุษย์เองก็ต้องมีกฎเกณฑ์ในการเป็นอยู่ที่ดีเสียก่อน เพื่อจะได้นำไปสู่แนวคิดที่เป็นอิสระและถูกต้องตามปัจจัย และเป้าหมายของชีวิตที่มนุษย์เองวางไว้ จากทัศนะต่าง ๆ ของหนังสือ เรื่องมนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต ของสมภาร พรหมทานั้น ผู้วิจารณ์จึงขอกล่าวถึงประเด็นวิจารณ์ 2 ประเด็นโดยมีข้อความดังต่อไปนี้

1) นิยัตินิยม (determinism) คือ เจตจำนงของมนุษย์ไม่เป็นไปโดยอิสระ แต่ถูกกำหนดโดยภาวะทางจิตใจและวัตถุ (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, 2548 : 26) ด้วยทัศนะที่ว่ามนุษย์ไม่เคยเป็นอิสระตามทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้ที่ตีความว่ามนุษย์ คือหุ่นยนต์ที่ถูกกำหนดให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ชีวิตมนุษย์ไม่ได้เป็นไปตามกรรมที่มนุษย์ประกอบขึ้นเองทุกอย่างถูกกำหนดแน่นอนตายตัวไว้แล้ว เจตนาของมนุษย์ ความพยายามของมนุษย์ ล้วนไร้ค่า ไร้ความหมายทั้งสิ้น ทัศนะนี้ปฏิเสธเจตจำนงอิสระของมนุษย์และกระบวนการทุกระดับของการพัฒนาของโลกและชีวิต

ทัศนะของนิยัตินิยม (determinism) ที่ว่ามนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุภายนอกจากการถูกกระตุ้นให้แสดงออก ล้วนถูกกำหนดด้วยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งนอกตัวมนุษย์ จากข้อความนี้บอกได้ว่าทัศนะนิยัตินิยม (determinism) เดิมทีกล่าวถึงมนุษย์ กับของสมภาร พรหมทา มีทัศนะต่างกัน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และยังมีหนังสืออีกเรื่องที่มีทัศนะแบบนี้ด้วยของ

ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับมนุษย์ไว้ว่า ในการกระทำทุกอย่างของมนุษย์นั้นต้องมีสาเหตุมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ และก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการเลือกอย่างอิสระของมนุษย์ (ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, 2527 : 80) พฤติกรรมของมนุษย์มิได้มีบทบาทในความเป็นบุคคลของตัวเอง มนุษย์เป็นเพียงที่รวมของเหตุปัจจัยความประจวบเหมาะ เป็นเพียงผลผลิตของพันธุกรรมสังคมสภาพแวดล้อม มนุษย์เป็นเพียงเครื่องจักรที่มีข้อมูลบรรจุอยู่แล้ว (ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, 2527 : 82) ดังนั้นสำนักนิยัตินิยม (determinism) จึงมีทัศนะต่อมนุษย์ว่าเป็นเพียงหุ่นยนต์ที่ทำงานต่าง ๆ ไปตามโปรแกรมหรือคำสั่งซึ่งมีอยู่ก่อนหน้าแล้ว

2) อิสระนิยม เป็นทรรศนะที่เชื่อว่า มนุษย์มีอิสระเสรีที่จะคิดและแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ตามแต่ที่ใจปรารถนา เพราะความเป็นมนุษย์นั้นเป็นอิสระ แม้ว่าหลายเรื่องมนุษย์ดูเหมือนจะถูกกำหนดไว้แล้วโดยปัจจัยสภาพแวดล้อม แต่ในเรื่องสำคัญของชีวิตอันได้แก่ ในด้านการตัดสินใจ มนุษย์นั้นเป็นอิสระ สิ่งที่แสดงว่าชาวอิสระนิยมคิดว่าเป็นอิสระนั้นก็คือ ปรัชญาการทางศีลธรรม การสร้างสรรค์งานศิลปะและงานสร้างสรรค์ทางสติปัญญา ตามที่สมภาร พรหมทา ได้กล่าวมาแล้วในบทความข้างต้น มนุษย์ตามทัศนะของอิสระนิยม คือ “มนุษย์ที่ตระหนักถึงเสรีภาพอันเป็นธาตุแท้ของตนเอง ความเป็นอิสระอันไม่อาจแยกออกจากชีวิต” (ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, 2527 : 145) อิสระเสรีภาพนั้นแสดงตัวออกมาผ่านการเลือกหรือไม่เลือกกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อมนุษย์ได้เลือกกระทำอย่างอิสระแล้ว แต่ในทัศนะนี้สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงท่าทีของชาวอิสระนิยมในด้านปรัชญาการทางศีลธรรม ที่เป็นตัวกำหนดความเป็นอิสระของมนุษย์

เมื่อถึงที่สุดแล้ว ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่ามนุษย์ก็มีความเป็นอยู่ ในการดำเนินวิถีปฏิบัติและเป้าหมายที่เต็มไปด้วยความหวังของกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ถึงแม้ว่าสำนักต่าง ๆ และสมภาร พรหมทา จะพยายามนำเสนอความคิดเพื่ออธิบายความเป็นมนุษย์อย่างไร แต่ในความหมายของความเป็นมนุษย์ก็ไม่สามารถอธิบายได้หมด ดังนั้นเราจะต้องแสวงหาคำอธิบายความเป็นมนุษย์ใน

ทัศนะใหม่ ๆ กันต่อไป จนถึงวันที่เราอาจพบคำอธิบายที่ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด ตามระยะเวลา หรืออาจไม่มีวันพบเลยก็ได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุป หนังสือเรื่อง “มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต” โดย สมภาร พรหมทา นำเสนอด้วยหลักทัศนะของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละกลุ่มแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยกล่าวถึงทัศนะของศาสนาต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในรูปแบบใด โดยแบ่งเนื้อหาขอบเขต ออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ทัศนะของอภิปรัชญาด้วยการแสวงหาความจริงของมนุษย์ 2) ทัศนะของญาณวิทยาด้วยการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ 3) ทัศนะของจริยศาสตร์ด้วยการดำเนินชีวิตสู่เป้าหมายอย่างไร โดยมีจุดหมายให้ผู้อ่านได้เข้าใจหลักในการดำเนินชีวิต และความจริงของชีวิต

เหตุนี้ หนังสือเล่มนี้ จึงมีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อผู้ที่สนใจในการศึกษาและเข้าถึงความจริงของชีวิต ในมุมมองต่าง ๆ ในการต้องการค้นหาจุดหมายปลายทางในชีวิตของมนุษย์และของตัวเองว่ามนุษย์ควรจะดำเนินชีวิตอยู่อย่างไร

คำแนะนำในการอ่านหนังสือทางปรัชญาของผู้ที่เริ่มอ่าน และผู้ที่ต้องการเข้าใจความหมายของชีวิต ต้องอ่านเล่มนี้จึงจะสามารถเข้าใจได้ง่าย และเป็นประโยชน์ในการมองชีวิตและเป้าหมายชีวิตในเชิงปรัชญา เพราะมีการนำเสนอทั้งอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้อ่านเข้าใจประเด็นปัญหาทางปรัชญาได้ดี และหากผู้ใดสนใจในการอ่านหนังสือที่มีเนื้อหาและความหมายที่เกี่ยวกับชีวิตและเป้าหมายของชีวิต และงานเขียนที่เกี่ยวกับปรัชญาที่ต้องอ่านงานเขียนของอาจารย์วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญา แปลจาก PHILOSOPHY by C.E.M. JOAD เพื่อให้เข้าใจความหมายของชีวิตในทัศนะทางปรัชญา และปรัชญาทฤษฎีพุทธปรัชญา กับปรัชญาทั่วไป มนุษย์โลก และความหมายของชีวิตเพื่อเข้าใจมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2548). พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ. วิทย์ วิศทเวทย์. (2521). ปรัชญา. แปลจาก PHILOSOPHY by C.E.M. JOAD, พิมพ์ครั้งที่ 3 , กรุงเทพฯ.
- ปรัชญาทฤษฎี. (2553). พุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2527). ปรัชญาทั่วไป มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ. สมภาร พรหมทา. (2545). มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.

ความเชื่อและพิธีกรรม : อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนา
ของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

Beliefs and rituals: Civilization and the connection
of Thai Buddhism in the middle Mekong river region

ณัฐ สุวาสดีรัตน์

Narat Swadrath

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Chaiyaphum Buddhist College

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: Narat.sw@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 13 มีนาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 พฤษภาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2562

บทคัดย่อ

แม่น้ำโขงมีต้นกำเนิดจากจีนตอนใต้ไหลผ่านพม่า ลาว ไทย กัมพูชาแล้วจึงไหลออกทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม หกชาติในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงล้วนมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชนชาติของตนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมอญและเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้สร้างให้สังคมพุทธร่มเย็นเป็นสุข เป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้อาณาจักรและเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เป็นช่วงที่แม่น้ำโขงไหลผ่านและเป็นเส้นแบ่งพรมแดนไทยกับลาว นับตั้งแต่จังหวัดเลยจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง มีความผูกพันกับสายน้ำอย่างแน่นแฟ้น จนทำให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆจนกลายเป็นวัฒนธรรมโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในสถานะของโลกปัจจุบันเทคโนโลยีได้แพร่เข้ามาสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลางอย่างรวดเร็ว ทำให้เยาวชนรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนละเลยอารยธรรมพุทธที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ และทำให้สังคมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลางเริ่มเปลี่ยนไป

คำสำคัญ : ความเชื่อและพิธีกรรม, อารยธรรมและความเชื่อมโยง, ลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

Abstract

Mekong River originates from southern China through Burma, Laos, Thailand, Cambodia and then flows out to the South China Sea to Vietnam. Six nations of the Mekong region all share similar cultures. Especially the acceptance of Buddhism as the religion of their peoples since ancient times. All kings are Buddhists and support

Buddhism. Buddhism creates happiness Is the main institution in the holding of the mind Create solidarity for the kingdom And it is the foundation of traditions, traditions, arts and cultures that have an influence on life from the past to the present. In the middle of Mekong region. The Mekong River flows through and forms the border between Thailand and Laos. From Loei Province to Ubon Ratchathani Province. People who live on both banks of the Mekong River. Has a strong connection with the Mekong River, It created various beliefs and rituals and became a culture with mainly Buddhism. Today, technology is rapidly spreading to the middle Mekong region. Causing youth to adopt western culture Until neglect of the ancient Buddhist civilization. And changing the society in the middle Mekong region.

Keywords : Beliefs and rituals, civilization and connections, the middle Mekong

บทนำ

คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอัยลาว เมื่อราวปี พ.ศ. 620 โดยพระเจ้าเม่งตี้กษัตริย์จีนได้นำศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรืออาจารย์วาท มาเผยแพร่ในอาณาจักรอัยลาวทำให้คนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรมโดยใช้ภาษาสันสกฤต (พิฑูร์ มลิวัลย์, 2533 : 130) สำหรับพระพุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทที่คนไทยเคารพนับถืออยู่ในปัจจุบันนั้นได้เริ่มเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณ ทรงอุปถัมภ์การส่งคายนาคครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อราว พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ทรงส่งพระโสณเถระ กับพระอุตตรเถระ (นันทนา ขุนภักดี, 2530 : 636) เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็น้อมเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานกันอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากพระปฐมเจดีย์ และพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายหินยาน

สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพ.ศ.1822 พระองค์ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่ทรงเลื่อมใสศรัทธาจึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาพำนัก ณ วัดอรุณฤๅณในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 : 147)

ปัจจุบันประชากรไทยในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางกว่าร้อยละ 94.72 นับถือและมั่นคงในพระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2547 : 80) อิทธิพลด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนในแถบกลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานี จากรายงานการศาสนาประจำปี 2533 ปรากฏว่าเป็นท้องถิ่นที่มีวัดและสำนักสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาและประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก (กรมการศาสนา, 2533 : 35) นอกจากนี้ยังเป็นท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำโขงตอนกลางเป็นเขตแดนกั้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าที่หลากหลายแต่วิถีชีวิตของคนในแถบกลุ่มน้ำโขงยังยึดมั่นฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

จากสภาพวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งดำเนินตามครรลองของวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักในการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ ให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข จึงทำให้ผู้เขียนสนใจจะศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่มีผลต่ออารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลางเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

ความเชื่อและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

มนุษย์สร้างอารยธรรมของตนขึ้นมาเพื่อเป็นรากฐานของความเจริญ อารยธรรมคือสิ่งที่ตั้งตาม ฉะนั้นสังคมมนุษย์จึงลอกเลียนแบบละนำสิ่งที่ตั้งมาจากชุมชนอื่นมาสู่ชุมชนของตน แล้วปรับปรุง อารยธรรมนั้น ๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนของตนมีความเจริญขึ้นทั้งทาง จิตใจและทางร่างกาย การสืบทอด ถ่ายทอดทางอารยธรรมระหว่างชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่ง จากเผ่าพันธุ์หนึ่งไปสู่อีกเผ่าพันธุ์หนึ่งเหล่านี้ เป็นการสืบทอดของอารยธรรม เป็นเส้นทางอารยธรรม จากต้นทางสู่ปลายทาง ที่มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปบ้าง แต่ก็มีรากเหง้าที่เหมือนกันคล้ายคลึงกัน เนื่องมาจากแหล่งอารยธรรมของโลกส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นในนครขนาดใหญ่ ๆ คำว่า “อารยธรรม” เป็นคำที่มีความหมายหลายประการตามความเข้าใจและการตีความของแต่ละคน ซึ่งในที่นี้ให้ ความหมายแบบง่าย ๆ ว่า ความเจริญในด้านต่างๆที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นความเจริญที่ สูงกว่าวัฒนธรรมขั้นพื้นฐาน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2560 : 5)

ความเจริญทางพระพุทธศาสนาจากอินเดีย ถูกนำมาสู่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงหลายเส้นทาง หลายยุคหลายสมัยขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงกษัตริย์ผู้ครองอาณาจักร จะมีอิทธิพลเหนือ ประชาชนมีอำนาจในการนำพระศาสนาหรือความเชื่อของตนเข้ามาสู่อาณาจักรที่ตนครอบครอง เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้สืบทอดคติศัพทของพระสงฆ์ลังกาวงศ์ จึงอาราธนา พระมหาเถรสังฆราช เข้ามาสู่กรุงสุโขทัย หรือ พระเจ้าลิไท แห่งกรุงสุโขทัย ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกา นามว่าสุมนะ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย หรือบางครั้งกษัตริย์ ที่มีอิทธิพลต่ออาณาจักร อื่นก็น้อมนำส่งเสริมให้ศาสนาเผยแผ่ออกไปได้ เช่น พระเจ้าชัยวรมันปรเมศวร กษัตริย์เขมรทรงส่ง พระมหาปาสมันตเถระและพระมหาเทพลังกาไปเผยแผ่พระศาสนาที่อาณาจักรล้านช้าง เป็นต้น ชุมชนโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับเอาอารยธรรมอินเดียจากพ่อค้า นักปราชญ์และนักบวช จากชมพูทวีป ทำให้อารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามาในระยะแรก ๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง หรือราชสำนักทั้งสิ้น (วรุณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ, 2526 : 23)

อารยธรรมพระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาในสุวรรณภูมิหลังจากการทำสงครามครั้งที่ 3 ที่นครปาฏลิบุตร โดยส่งพระเถระเดินทางมาเผยแผ่พระศาสนาแต่เนื่องจากผู้คนในอาณาจักรต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางนับถือ ภูต ผี เทวดา และปรากฏการณ์ธรรมชาติมาก่อนและไม่ได้ละทิ้ง ความเชื่อดั้งเดิม ก่อนรับเอาอารยธรรมด้านศาสนาจากภายนอกนั้น ผู้คนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมี ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมีแนวคิดสำคัญว่าธรรมชาติ เทวดา และอารักษ์ ล้วนเป็นส่วนที่ผูกติด ยึดโยงถึงกัน กล่าว เทวดาและอารักษ์อาศัยอยู่ตามต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา หากมีปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ ผิดแปลกไปจากปกติ ก็ล้วนเกิดจากเทวดา อารักษ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้ทำ อีกทั้งผู้คนใน แถบนี้มีความพยายามที่จะสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งการเซ่นไหว้ การบูชา การทำพิธีกรรม ตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจมีการฆ่าสัตว์ หรือฆ่ามนุษย์เพื่อบตรพลีแก่ธรรมชาติ รวมถึงภูตผี (นิโคลาส ทาร์ลิง, 2552 :230) คนพื้นเมืองบริเวณสองฝั่งโขงและอีสานนับถือศาสนาผีอยู่ก่อนแล้ว จึง

ไม่ยอมรับนับถือศาสนาพุทธ-พราหมณ์ ที่เข้ามาใหม่ เลยถูกเรียกจากชาวชมพูทวีป (อินเดีย-ลังกา) ว่า “นาค” แล้วมีนิทานว่าต้องปะทะขัดแย้งกันระหว่าง กลุ่มคนเผยแผ่ศาสนาจากชมพูทวีปกับคนพื้นเมือง เรียกปราบนาค (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2556 : 52-53) คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังเคารพและบูชาบรรพบุรุษ โดยมีพิธีกรรมในการบูชาบรรพบุรุษ ทั้งยังมีความเชื่อเรื่องความตายและชีวิตหลังความตาย โดยนิยมปลูกศาลไว้ในที่สูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการบูชาภูเขา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2560 : 36) อเล็กซานเดอร์ แห่งโรดส์ มีชัชนารีนการเยชูอิต ได้กล่าวว่า “ความกตัญญูที่คนในสังคมแสดงต่อวิญญาณ รวมถึงเครือญาติมีมากกว่าสิ่งใด ผู้คนมีความเชื่อและมีความพยายามที่จะเลือกสถานที่ที่เหมาะสม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับใช้เป็นสถานที่ฝังศพ ต่อมาจึงนำเอาพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อของตน แม้ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือชาดกต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นภายหลังก็ถูกสอดแทรกด้วยอิทธิพลสิ่งลี้ลับต่าง ๆ เพื่อสร้างให้เกิดความกลัวในการทำผิดศีลธรรมของศาสนา ดังนั้นศาสนาพุทธในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางจึงผูกพันอยู่กับไสยศาสตร์ กลายเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธารวมกัน เมื่อพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ขัดกับหลักศาสนามากนัก และสนองต่อความต้องการตามความเชื่อของประชาชนได้ พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง แม้ไม่ทราบแน่ชัดว่าศาสนาพุทธเข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อไร แต่ก็ยืนยันได้ว่าพระพุทธศาสนานิกายมหายานได้รับการยอมรับนับถือมากกว่านิกายหินยาน ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาหมดความสำคัญไปจากอินเดียแล้ว แต่ก็ปรากฏว่าศาสนาพุทธยังแพร่หลายในดินแดนแถบนี้มากขึ้น ผู้นับถือพระพุทธศาสนามักจะนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วยเช่นกัน (สุวรรณ สัจจวิวรรณ และคณะ, 2522 : 103)

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ชุมชนลุ่มน้ำโขงตอนกลางแล้ว กษัตริย์ในอาณาจักรต่าง ๆ ได้ทะนุบำรุงและให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ศาสนาพุทธในภูมิภาคนี้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ พระพุทธศาสนาได้แพร่กระจายไปบริเวณอุดรธานีและหนองหานหลวงที่สกลนครก่อน หลังจากนั้นกลุ่มชนในเขตหนองหานหลวงขยายเข้าไปในเขต อ.ธาตุพนม (จ.นครพนม) แล้วผสมผสานกับกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ๆ เช่น ทางเหนือและทางตะวันออกของแม่น้ำโขง รัฐเจนละเติบโตขึ้นจากผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งนามว่า จิตรเสนะที่ยกย่องนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยมีศาสนาผีเป็นพื้นฐานดั้งเดิมอยู่ด้วย แต่มีความแตกต่างคือ ศาสนาพราหมณ์เป็นที่เคารพนับถือของชนชั้นสูง ศาสนาพุทธเป็นที่เคารพนับถือของสามัญชน ส่วนศาสนาผีมีผสมผสานอยู่ในทุกกลุ่ม (สุจิตต์ วงษ์เทศ : 56957) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาลกว่า 1,000 ปีมาแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมอญ ได้ทรงบำรุง รักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา จนพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่ชนชาวไทย ที่สำคัญคือชาวไทยประมาณร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สร้างเอกลักษณ์และคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตา ความกตัญญูต่อบุพการี ความสุภาพอ่อนโยน ความประนีประนอมกัน อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานที่สำคัญของศิลป วัฒนธรรมและประเพณีของไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรมได้ใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศของพระมหากษัตริย์และผู้ปกครอง หลักธรรมเรื่องศีล 5 สังคหวัตถุ 4 และฆราวาสธรรม 4 ได้ใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้สังคมของเรามีความสงบเรียบร้อย ประเทศชาติมีความมั่นคงก้าวหน้า (สมพร เทพสิทธา, 2538 : 39-40) พระพุทธศาสนาได้มี

อิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งชาติไทยได้มีความเจริญรุ่งเรือง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาในพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนไทยให้รักสงบ มีความเสียสละ แก่กล้า อากาญ อดทน รู้ฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม (พิฑูร มลิวลย์, 2527: 1-4)

พระพุทธศาสนานับว่าเป็นศาสนาประจำของภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนกลางซึ่งมีพระมหากษัตริย์จากอาณาจักรต่าง ๆ ทำนุบำรุงและอุปถัมภ์ค้ำชูมาจนถึงปัจจุบัน จาริตประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งแบบธรรมเนียมการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่ถูกนำจากชมพูทวีปก็ถูกพัฒนาให้เหมาะสมเข้ากับวิถีชีวิตของคนในภูมิภาค แม้แต่ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ก็ถูกนำมาปรับให้พระพุทธศาสนามีบทบาทในประเพณี พิธีกรรมนั้นๆ ด้วย จะเห็นได้ว่าเส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในภูมิภาคแม่น้ำโขง จะสืบทอดอารยธรรมกันในภูมิภาคเป็นส่วนใหญ่ มีการนำเอาความรู้ในศาสนาพุทธจากถิ่นอื่นที่มีความเจริญกว่ามาเผยแพร่เป็นระยะ ๆ แต่ไม่ค่อยจะมีการถ่ายทอดต่อไปยังดินแดนอื่นหรืออาณาจักรอื่นมากนัก ความเชื่อเป็นความรู้สึกที่ยึดมั่น นับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอำนาจ มีพลังเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้เกิดความมั่นใจและอบอุ่นใจว่าอำนาจพิเศษนั้นช่วยปกป้องคุ้มครอง ความปลอดภัย และมีความสุขสวัสดีภาพให้แก่ตน จึงน้อมนำมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผลจากการศึกษา พบว่า ความเชื่อจำแนกเป็นประเภทได้ 2 ประเภท คือ ความเชื่อในพระศาสนา และความเชื่อในไสยศาสตร์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ประชาชนในกลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อและศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี สูง ตลอดแม่น้ำโขงตอนกลาง ตั้งแต่จังหวัดเลย จนถึงจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งฝั่งสปป.ลาวด้วย และยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมายาวนาน ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาว่า ท่านแสดงไว้ในหมวดธรรมคือ พละ 5 เวสาร์ชชกรณธรรม 5 อริยวัฑฒิ 5 สัทธรรม 7 และอริยทรัพย์ 7 ซึ่งสรุปใจความได้ว่า เชื่อในคุณของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง เชื่อในคุณและโทษของกรรมว่ามีจริง ไตรตรองโดยแยบคายแล้ว จึงปลงใจเชื่อในคุณของความดีและเห็นโทษของความชั่ว เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551 : 140-141)

ในเรื่องความเชื่อในภูตผี ยังมีความฝังใจในความเชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถดลบันดาลมีผลกระทบถึงตัวบุคคลและส่วนรวมได้ด้วย ดังนั้นจึงเกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูตผีที่มีอิทธิพลต่อสังคมแม่น้ำโขงมากมาย วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีที่มาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยทางชีวภาพ ปัจจัยทางจิต ปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมไทย มีลักษณะโดยส่วนรวมเกิดจากปัจจัยทางสังคมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสร้างวัฒนธรรมมีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการคือ

1. เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาทั้งในด้านวัตถุและขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ

2. การลอกเลียนแบบวัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้ามา (วิเชียร รักการ, ผศ., 2529: 35-38)

ความเชื่อเป็นปรากฏการณ์นามธรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ความเชื่ออยู่กับมนุษย์มานานเท่ากับการที่มนุษย์มีความรู้สึกนึก และคิด ความไม่รู้ต่อการแสวงหาคำตอบที่ตนสงสัยไม่ได้ หรือแม้เมื่อสามารถหาคำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุ มีผล แต่มนุษย์ก็ยังคงมีความเชื่อ ความเชื่อมีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา ความเชื่อมีความยิ่งใหญ่ต่อการก่อสร้างสังคม ตั้งแต่ระดับเล็ก

ระดับครอบครัวไปจนถึงสังคมระดับประเทศและระดับนานาชาติ เกิดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่างสร้างสรรค์ปรุงแต่ง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555 : 5)

ความเชื่อในแม่น้ำโขง เชื่อว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีคุณอย่างมหาศาล แม่น้ำโขงคือ ความยิ่งใหญ่ที่คนในลุ่มน้ำนี้ต้องยำเกรง เพราะแม่น้ำโขงให้ทั้งคุณและให้ทั้งโทษ เชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีสิ่งเร้นลับ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ค่อยจะเชื่อเรื่องพญานาคมากนัก แต่จะไปให้ความสำคัญกับ เจือก ว่ามีอยู่จริงในแม่น้ำโขง สำหรับเรื่องพญานาค ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าเพ็งจะเป็นกระแสน้ำมาก ๆ เมื่อประมาณ 20 ปี มานี้เอง แต่ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าในแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่ของนาค ผวนกับบั้งไฟพญานาคที่ขึ้นในวันออกพรรษา ยิ่งเสริมให้เรื่องพญานาคมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีของคนในแต่ละภูมิภาค เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน และถือปฏิบัติสร้างสรรค์ร่วมกันมา ผู้คนในแต่ละท้องถิ่นมีความภูมิใจมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมของตน วัฒนธรรมพื้นบ้านในแต่ละสาขาในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกัน ย่อมเป็นตัวชี้สำคัญถึงวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างสรรค์สั่งสมและสืบทอดกันมา ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ ให้กับผู้คนในสังคม (ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และคณะ, 2551 : 18)

ความเชื่อในพระศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ และพิธีขอฝน พระครูสุทธิรักษ์คุณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุเมธังค์ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร ท่านให้ความเห็นว่า ตามกฎแห่งกรรม หากคนเรายังมีกิเลส มีกรรมและมีเวียกอยู่ ย่อมจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร และนรก สวรรค์ ก็เชื่อว่ามีอยู่จริง ถ้าไม่มีใครเชื่อเรื่องเหล่านี้ก็คงไม่มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล และบำเพ็ญสมาธิภาวนา หรือหากเป็นเรื่องเหลวไหล ผู้เฒ่าผู้แก่คงไม่สอนลูกหลาน ในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครอยากไปสู่สวรรค์ก็ต้องหมั่นสร้างบุญกุศล ทำคุณงามความดี ลด ละเลิกอบายมุข โสภ โกรธ หลงไม่ให้มี พระราชภาวนา โสภณ เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ เจ้าอาวาสวัดเชกาเจติยาราม พระอารามหลวง, ต.เชกา อ.เชกา จ.บึงกาฬ กล่าวไว้ในงานทำบุญต่าง ๆ ที่ได้นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ในท้ายพิธีก่อนที่จะประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เป็นธรรมเนียมจะต้องประพรมน้ำพระพุทธมนต์ แก่เจ้าภาพและผู้มาร่วมทำบุญ เพื่อความเป็นสิริมงคล ให้อยู่เย็นเป็นสุข หรือแม้ไม่มีพิธีทำบุญ อาจจะฝันร้ายหรือประสบอุบัติเหตุ รถมอเตอร์ไซด์ ก็จะไปให้พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้เพื่อความสบายใจ หายจากความวิตติ อุบัติอันตราย แม้คนที่ประสบโชคลาภก็ไปรดน้ำมนต์เหมือนกันเพื่อรับโชค

แถบลุ่มแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบภาวะฝนแล้ง แม้จะมีอยู่บ้างก็ได้อาศัยการสูบน้ำด้วยกำลัง ไฟฟ้าจากแม่น้ำโขงมาช่วยในการเกษตร พื้นที่แม่น้ำโขงแถบหนองคาย แม่น้ำจะกว้างและลึกจึงไม่ค่อยมีปัญหา แต่ก็มีอยู่ครั้งหนึ่งเกิดฝนทิ้งช่วงนานเกือบเดือน พระสงฆ์ที่วัดได้พาทำพิธีขอฝน โดยจัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ สวดพระคาถาพญาปลาแก้วและเทศน์นิทานชาดก ที่ศาลากลางบ้าน แต่ไม่มีพิธีแห่นางแมว ฝนก็มีเค้าว่าจะตกหนัก ในช่วงออกพรรษาชาวนครพนมจะมีประเพณีไหลเรือไฟ หรือ ไหลเหือไฟ เป็นประเพณีของชาวบ้านตามลำน้ำโขง โดยเฉพาะแถบจังหวัดนครพนม จะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษานิยมปฏิบัติกัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทามหานทีโดยเชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปฝั่งแม่น้ำนันทามหานที ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนาโปรดพญานาคที่เมืองบาดาลและพญานาคได้ทูลขอพระพุทธองค์ประทับรอยพระพุทธบาทไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทามหานที และต่อมาบรรดาเทวดา มนุษย์ ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายได้มาสักการะบูชา

รอยพระพุทธรูป นอกจากนี้อะไหล่เรือไฟยังจัดขึ้นเพื่อการบวงสรวงพระธาตุจุฬามณี การระลึกถึงพระคุณของแม่น้ำโขง ขอชมลาโทษแม่น้ำโขงที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูล เป็นต้น

เรือไฟทำด้วยท่อนกล้วย ไม้ไผ่หรือวัสดุที่ลอยน้ำมีโครงสร้างเป็นรูปต่างๆ ตามต้องการ เมื่อจุดไฟใส่โครงสร้าง เปลวไฟจะลุกเป็นรูปร่างตามโครงสร้างนั้น "ไหลเรือไฟ" เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดนครพนม ยึดถือปฏิบัติ สืบทอด กันมาแต่ครั้งโบราณ ประเพณีการไหลเรือไฟ บางทีเรียกว่า "ล่องเรือไฟ" "ลอยเรือไฟ" หรือ "ปล่อยเรือไฟ" ซึ่งเป็นลักษณะที่เรือไฟเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ

ประเพณีการไหลเรือไฟจะเป็นประเพณีที่คาบเกี่ยวระหว่างเดือน 11 และเดือน 12 ส่วนมากนิยมทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ หรือวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พอถึงวันงานชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์และสามเณร จะช่วยกันทำเรือไฟ เพื่อไปลอยที่แม่น้ำ ในช่วงเช้าจะมีการประกอบกรุกศุล โดยการไปทำบุญตักบาตร มีการถวายภัตตาหารเพลแล้ว เลี้ยงญาติโยมที่มาในช่วงบ่าย มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน รวมทั้งมีการร่ายเป็นการฉลองเรือไฟ พอประมาณ 5-6 โมง เย็น หรือตอนพลบค่ำ มีการสวดมนต์รับศีลและฟังเทศน์ ชาวบ้าน จะนำของกิน ผ้า เครื่องใช้ ขนม ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย หนากพลู บุหรี่ ฯลฯ ใส่ลงในกระจาดบรรจุไว้ในเรือไฟ ถึงเวลาประมาณ 19-20 นาฬิกา พอตอนค่ำก็จุดไฟในเรือ ลากไปกลางแม่น้ำโขงแล้วปล่อยให้เรือลอยไปเรื่อย ๆ โดยยังมีการควบคุมเรืออยู่แต่พอพ้นเขตหมู่บ้านก็จะมีคนมาเอาสิ่งของในเรือไปจนหมด จังหวัดที่ทำพิธีกรรมไหลเรือไฟได้แก่ จังหวัดหนองคาย บึงกาฬ เลย อุบลราชธานี และนครพนม แต่ในปัจจุบันมีการจัดงานที่นครพนมเป็นงานใหญ่ อำเภอต่าง ๆ ริมแม่น้ำโขงที่เคยจัดก็ต้องไปจัดรวมที่ตัวจังหวัด หลวงปู่เคนคำ ไชยสอน เจ้าอาวาสวัดเจติยาราม (ธาตุพนม) บ้านโพนธาตุ เมืองไชยพ่อง แขวงสวันนะเขต สปป.ลาว ได้เล่าถึงความเชื่อที่มีมาแต่ครั้งโบราณว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาโปรดสัตว์ในแถบกลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีหลักฐานความเชื่อจากตำนานเก่าๆ เช่น ตำนานพระธาตุอิงฮัง ตำนานโพนธาตุ ตำนานหนองหานหลวง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีรอยพระพุทธรูปให้เห็นหลายแห่งตลอดลุ่มแม่น้ำโขง

2. ความเชื่อในไสยศาสตร์

ความเชื่อในไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสะเดาะเคราะห์ และฤกษ์ยาม ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ครั้งโบราณ เป็นความเชื่อในเรื่องผีนางไม้ เทวดาอารักษ์ ผีบ้านผีเรือน ผีปู่ตาตายาย บางอย่างก็ค่อย ๆ เลือนหายไป แต่บางอย่างยังรอการพิสูจน์อยู่ก็มีความเชื่อเหล่านี้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อในเรื่องผีบางครั้งก็นำมาผนวกเข้ากับพระพุทธศาสนา เมื่อ 20-30 ปีก่อนทุกบ้านทุกหลังคาเรือนจะมีผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่า ผีเฮือน คอยคุ้มครองปกป้องรักษาอยู่ หากคนในบ้านทำผิดประเพณี ผีเฮือนก็จะลงโทษให้เจ็บไข้ได้ป่วย การผิดผีเรือนมีหลายประการ เช่น การล่วงละเมิดหญิงจะสมยอมหรือไม่ก็ตาม ตั้งแต่จับมือถือแขนเป็นต้นไป การที่เขย หรือ สะใภ้ ทำกริยาไม่งาม บนเรือน หรือ การจัดงานพิธีต่าง ๆ โดยไม่บอกกล่าวผีบ้านผีเฮือน เหล่านี้ถือว่า "ผิดผี" ผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเฮือน ต้องทำพิธีขอขมาผีเฮือนด้วยของเช่น ไห้ ได้แก่ เหล้า 1 ไห ไก่ต้มสุก 1 ตัว พร้อมขันไห้ ขันห้า (ดอกไม้และเทียน อย่างละ 5 คู่) ขันแปด (ดอกไม้และเทียน อย่างละ 8 คู่) และเงินจำนวนหนึ่งก็ได้ ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาจะทำให้การทำอะไรได้ผล จึงทำให้แต่ละหมู่บ้านตั้งศาลปู่ตาของตนเอง เมื่อตั้งขึ้นแล้วจึงมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตาเป็นประจำทุกปี ประมาณกลางเดือน 6 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มทำนา พิธีกรรมก็จะเริ่มในตอนเช้าเครื่องเช่นประกอบด้วย ไก่ต้มสุก และสุรา เป็นหลัก มีพ่อจ่าเป็นผู้นำกล่าวทำพิธี ปัจจุบันซื้อพ่อบัวผัน จูมา เมื่อ

เลี้ยงเสร็จ จะนำอาหารใส่กระทงใบตองลงลอยในแม่น้ำโขง ตอนเย็นจะมีการฟ้อนผีฟ้า โดยแม่หมอประจำหมู่บ้านจะยกขนำ (ยกพื้นสูง) และชาวบ้านจะมาฟ้อนกันที่นี่

ผีปู้ตา ชาวอีสานแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะมีความเชื่อว่าทุกหมู่บ้านจะมีผีบรรพบุรุษ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุกคน สมัยก่อนแทบทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะมี “ดอนปู่ตา” ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน โดยมีความเชื่อว่าดอนปู่ตาเป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน ปู่ตา หมายถึง วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ปู่เป็นวิญญาณทางพ่อ ตา เป็นวิญญาณทางแม่ ผีปู้ตาผีปุดามีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง ศาลปู่ตา หรือตูปู่ตา เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษของหมู่บ้าน พระครูลัญจวิธานคุณากร เจ้าอาวาสวัดลัญจวิธาน, เจ้าคณะตำบลพิชัย เขต 2, ต.ห้วยพิชัย อ.ปากชม จ.เลย เล่าว่าคนในหมู่บ้านจะปลูก ตูบ หรือ ห่อ ให้ผีปู้ตาอาศัยซึ่งอาจจะมียูบปั้นแทนหรือไม่มีก็ได้ โดยถือว่าเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะรุกร้าหรือตัดต้นไม้แสดงวาทะหาบคายไม่ได้ ดังนั้น ดอนปู่ตา จึงเป็นกลายเป็นป่าขนาดเล็ก ๆ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนของคนในชุมชนไปในตัว คนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีปุดามานานแล้ว ถือว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวได้หยั่งลึกลงไปจิตสำนึกของลูกหลานในชุมชน และถือปฏิบัติติดต่อกันมาอย่างเคร่งครัดตลอดมา ผีปู้ตาเป็นผู้รักษาหมู่บ้านให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งยังมีการบำเพ็ญหรือขอพรในกรณีต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่มาบำเพ็ญจะมีตั้งแต่เด็กนักเรียนจนถึงผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัย การบนบานจะมีหลายอย่างเช่น การขอพรให้ตนเองประสบความสำเร็จในด้านการเรียน คำขานหรือในการเดินทาง โดยหากสิ่งที่ตนเองบนนั้นประสบความสำเร็จ ก็จะมีการแก้บนตามที่ได้กล่าวไว้ เช่น การบ่า ด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ น้ำแดงหรือเหล้า หากเป็นเรื่องใหญ่ก็อาจจะถึงขึ้นมีการแสดงงมโหรสรรพ เช่น หมอลำ หรือภาพยนตร์ เลย์ทีเดียว นอกจากนี้ในทุก ๆ เดือน 6 ไทย จะมีการทำบุญเลี้ยงผีปู้ตาเป็นประจำทุกปี โดยพิธีกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การบ่าหรือการเซ่นไหว้ต่าง ๆ ต้องผ่าน เฒ่าจ้ำหรือจ้ำ ซึ่งเป็นผู้ติดต่อทางจิตกับผีปู้ตา ในกรณีที่มีคนในชุมชนทำในสิ่งที่สมควรผีปู้ตาจะแสดงให้เห็นโดยการไปสิง หรือเข้าเฒ่าจ้ำ เฒ่าจ้ำจะมีการสั่นแล้วพูดอะไรออกมาชัดเจนว่าใครทำอะไรผิด ผีปู้ตาให้รับแก้ไขโดยการนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบอกกล่าวเพื่อขอขมา

พิธีเลี้ยงศาลปู่ตาหรือชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงบ้าน จะทำกันในวันพุธแรกของเดือน 6 (ก่อนจะมีพิธีเลี้ยงศาลปู่ตา 1 เดือน ชาวบ้านจะนำไก่ไปปล่อยบริเวณป่าใกล้ ๆ ศาลปู่ตา เพื่อให้ไก่เหล่านั้นมาเป็นบริวาร) เฒ่าจ้ำจะประกาศให้ลูกบ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร และให้เอาหญ้าคามัดแทนวัว ควาย เป็ด ไก่ และคนให้ครบตามจำนวนของแต่ละครอบครัว โดยนำไปรวมกันบริเวณพิธีที่ดอนปู่ตา จากนั้นเฒ่าจ้ำก็จะเป็นผู้นำประกอบพิธีเลี้ยงตายดินฟ้าอากาศรวมทั้งเทพเทวดาที่อาจเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน หลังเสร็จพิธีดังกล่าวชาวบ้านก็จะแบ่งข้าวปลาอาหารไปกินเพื่อเป็นสิริมงคล

นอกจากความเชื่อที่กล่าวมาแล้ว ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงยังมีความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในแม่น้ำโขงด้วย บางครั้งก็ยักยอกเอาความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาไปเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำโขง จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีเลยก็มี

ความเชื่อในแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายหลัก มีขนาดใหญ่หล่อเลี้ยงผู้คนทั้งสองฝั่งมานานเท่าอนัน ในฤดูแล้งแม่น้ำโขงลดปริมาณน้ำลงทำให้เกิดเกาะแก่งทำให้ประชาชนได้ปลูกพืชทำกิน ในฤดูฝนน้ำที่หลากมาจากทางเหนือจำนวนมหาศาล น้ำขุนล้นฝั่งล้นตลิ่ง น้ำที่เชี่ยวกรากทำให้แม่น้ำโขงมีอำนาจ มีพลังน่ากลัวและน่าเกรงขาม จินตนาการของคนสองฝั่งโขง ทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธา และเคารพบูชาแม่น้ำโขงที่เคยให้ความร่มเย็นในหน้าแล้ง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คงหลอมรวมกันขึ้นเป็นความเชื่อต่อ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในแม่น้ำโขง ความเชื่อนี้ได้ถูกถ่ายทอดบอกเล่าสืบต่อ ๆ กันมาแล้วหลายร้อยปี และความเชื่อความศรัทธานี้ยังฝังแน่นอยู่กับคนในลุ่มน้ำโขงจนถึงปัจจุบัน นาคหรือพญานาคล้วนมีส่วนร่วมในตำนานอย่างชัดเจน เช่น ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่า แม่น้ำโขงเกิดจากการแทรกตัวของพญานาค นอกจากนี้ยังรวมถึงบั้งไฟพญานาค โดยมีตำนานว่าในวันออกพรรษาหรือเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พญานาคแห่งแม่น้ำโขงต่างขึ้นชมยินดี จึงจุดบั้งไฟถวายการเสด็จกลับของพระพุทธเจ้าจนกลายเป็นประเพณีทุกปี และเนื่องจากเชื่อว่าพญานาคเป็นเจ้าบาดาล เป็นผู้ให้กำเนิดน้ำ ดังนั้นเมื่อชาวนาจะทำพิธีแรกไถนา จึงต้องควั่น เดือน ปี และทิศที่จะบ้ายหน้าควายเพื่อไม่ให้ควายลากไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาค ไมอย่างนั้นการทํานาจะเกิดอุปสรรคขึ้น

สำหรับบั้งไฟพญานาคที่พุ่งขึ้นจากแม่น้ำโขง สู่ท้องฟ้าในวันออกพรรษา เป็นลูกไฟ สีแดงอมชมพู ไม่มีเสียงไม่มีควัน ไม่มีเปลว ขึ้นตรง ไม่โค้งและตกลงมาเหมือนลูกไฟทั่วไป จะดับกลางอากาศ จะเกิดขึ้นในเขตตั้งแต่ บริเวณ อ่างปลาบึก, วัดหินหมากเป้ง อำเภอสหัสขันธ์, ท่าน้ำวัดหลวง ตำบลวัดหลวง เรื่อยลงไปจนถึง เขตบ้านน้ำเป เขตอำเภอรัตนวาปี แต่ก่อนจะเห็นเกิดขึ้นเฉพาะท่าน้ำวัดหลวง, วัดจุมพล, วัดไทย และท่าน้ำวัดจอมนาง อำเภโพนพิสัยแต่ทุกวันนี้จะเห็นเกิดที่บ้านน้ำเป, บ้านท่าม่วง, ตาลชุม, ปากคาค และ แก่งอาสง จังหวัดบึงกาฬ ทั้งนี้ สังเกตได้ว่า ลูกไฟนี้หากขึ้นกลางโขงจะเบนเข้าหาฝั่ง หากขึ้นใกล้ฝั่งจะเบนออกกลางโขง ลูกไฟนี้จะขึ้นเฉพาะวันออกพรรษาเท่านั้น แต่ถ้าหากวันพระไทยไม่ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ ของลาว ลูกไฟนี้ก็จะไม่ขึ้น แต่หากปีไหนที่วันออกพรรษา ตรงกันทั้งไทย และลาว ลูกไฟนี้จะขึ้นมาก นอกจากนี้มีความเชื่อกันว่าในเขตอำเภโพนพิสัย มีเมืองบาดาลอยู่ใต้พื้นดินและเป็นทางออกสู่เมืองมนุษย์ เรียกว่า เป็นเมืองหน้าด่านจึงมีบั้งไฟพญานาค เกิดขึ้นเป็นประจำที่นี้ ส่วนเมืองหลวงนั้นอยู่ที่ แก่งอาสง จังหวัดบึงกาฬ ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะที่แก่งอาสง จะเป็นที่แม่น้ำโขงลึกที่สุด

ถ้าจะกล่าวว่าพญานาคคือเจ้าแห่งแม่น้ำโขงก็คงจะไม่ผิด เพราะมีความเชื่ออย่างแนบแน่นตั้งแต่จังหวัดเลยจนถึงจังหวัดอุบลราชธานี ในพื้นที่จังหวัดเลยประชาชนตลอดลุ่มน้ำโขง มีความเชื่ออย่างมากว่าพญานาคมีอยู่จริงในแม่น้ำโขง เมื่อประมาณ 8 ปีที่ผ่านมา กลางดึกเวลาประมาณเที่ยงคืน ท่านได้ยินเสียงดังสนั่นคล้ายเสียงระเบิดหรือเสียงฟ้าผ่า ท่านและพระในวัดออกมาดูพบว่าสะพานคอนกรีตบนถนนเลียบบแม่น้ำโขงระหว่าง อ.สังคมกับ อ.ปากชม เป็นสะพานข้ามห้วยที่ไหลลงแม่น้ำโขง และอยู่หน้าวัดที่สร้างมาได้ไม่นานหักพังลง รุ่งเช้าชาวบ้านทำการทรงเจ้า จึงทราบว่าเป็นผีมือพญานาค ในแม่น้ำโขง ตรงบ้านสงาว ต.พิชัยมิตอนใหญ่กลางแม่น้ำโขงชื้อดอนไผ่ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพญานาคตาเดียว เมื่อ 8 ปีก่อน (พ.ศ.2554) มีคนลาว 4 คนล่องเรือหาปลาตามลุ่มน้ำโขง อยู่ ๆ เรือก็ล่ม หนีรอดขึ้นฝั่งได้ 2 คน ชาวบ้านช่วยกันดำน้ำค้นหาศพ แต่หาได้เพียง 1 ศพ อีกคนหนึ่งหายไประยะดำนํ้าไปเจอปลาขนาดใหญ่มากคาดว่าจะเป็นปลาบึกก็เลยเลิกการค้นหาศพ ความเชื่อนี้ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวจะมีความเชื่อคล้าย ๆ กัน

ในจังหวัดหนองคาย คนหนองคายกว่า ร้อยละ 90 มีความเชื่อว่าพญานาคมีอยู่ในแม่น้ำโขงจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลุ่มแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านหนองคายมีสถานที่ที่เชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่ของพญานาคมากมาย มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จโปรดสัตว์มาถึงฝั่งโขง ได้มีพญานาค 2 ตนได้อารธนาให้พระพุทธเจ้าพักฉันภัตตาหารที่ริมแม่น้ำโขง โดยพญานาคกวาดเอาดินพูนขึ้นเป็นเนิน (เนินดิน) ถวายพระพุทธองค์ได้ประทับ นาคตนหนึ่งได้เนรมิตให้ตนเองมีหัวเป็นช้างเพื่ออุบเอาแม่น้ำโขงมาให้พระพุทธเจ้าทรงสรอง ต่อมาบริเวณนี้ได้สร้างเป็นวัดขึ้นทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว ฝั่งลาวชื่อวัดพระบาทโพนสัน ฝั่งไทยชื่อวัดราชโพนเงิน ตำบลโพนแพง

อำเภอรัตนวาปี ที่วัดพระธาตุบังพวน มีสระพญานาค ที่มีตำนานเล่าขานกันมาตั้งแต่สมัยล้านช้าง ว่าเมื่อ พระมหาเทพหลวงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ที่ องค์พระธาตุ มีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นคือมีน้ำผุดขึ้นมาตลอดเวลา ซึ่งเชื่อว่าน้ำที่ผุดขึ้นมานี้เป็นพญานาคที่เฝ้ารักษาพระธาตุ จึงได้ชักชวนกันขุดบ่อรอบๆ เพื่อเก็บน้ำไว้และปั้นรูปพญานาคเจ็ดเศียรไว้ น้ำในบ่อนี้เคยใช้ในราชพิธีทั้งอาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรไทย ที่วัดถ้ำศรีมงคล บ้านดงตอง ต.ผาตั้ง อ.สังขม จ.หนองคาย มีถ้ำแห่งหนึ่งเรียกว่าถ้ำเพียงดิน เชื่อว่าเป็นเส้นทางไปยังเมืองพญานาค มีเรื่องเล่ากันต่อๆ มาว่าพระธุดงค์ชาวลาวได้ใช้ถ้ำนี้ธุดงค์ลอดใต้แม่น้ำโขงมาฝั่งไทย โดยใช้เวลาเดินทาง 9 วัน 9 คืน มีนิทานปรัมปราเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ธิธาพญานาคได้ใช้ถ้ำนี้เดินทางจากเมืองบาดาลมาโลกมนุษย์ ต่อมาได้พบรักกับเจ้าชายในเมืองมนุษย์ เมื่อถึงวันออกพรรษาธิธานาคต้องกลับเมืองบาดาล เจ้าชายสะกดรอยตามมาจึงรู้ว่าภรรยาของตนเป็นนาคจึงได้ขอตัดขาดจากกันที่ถ้ำแห่งนี้ มีตำนานเล่าขานถึงเมืองหลวงของพญานาค เชื่อกันว่าตั้งอยู่ใต้แม่น้ำโขงบริเวณหน้าวัดไทย อำเภอโพนพิสัย ต่อมาเจ้าอาวาสวัดไทยได้นิพนธ์ว่ามีหญิงชายร่างกายสีดำมานิมนต์ให้ท่านสร้างถาวรวัตถุแทนเมืองบาดาลไว้ที่วัดของท่าน

จังหวัดบึงกาฬ ที่วัดอาฮงศิลาวาส ตำบลโคสี อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ บริเวณหน้าวัดถือว่าเป็นสะดือแม่น้ำโขง เพราะในฤดูน้ำหลากประมาณ เดือน กรกฎาคม ถึงเดือนกันยายน คนโบราณเคยใช้เชือกผูกหินหย่อนลงวัดระดับความลึกของแม่น้ำโขง วัดได้ 98 วา หรือ 196 เมตร ในฤดูแล้ง ประมาณ เดือน มีนาคม ถึงเดือนเมษายน วัดได้ 45-50 วา หรือ 90-100 เมตร เป็นที่อาศัยของปลาบึกจำนวนมาก ในฤดูน้ำหลาก กลางดึกของ วันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 จะได้ยินเสียงดังมากจากลำน้ำโขงบริเวณนี้ เหมือนมีคนมาเล่นน้ำ ประมาณ 2-3 ชั่วโมง ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อว่า เป็นเสียงของปลาบึกออกมาผสมพันธุ์กัน และในวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จะมีลูกไฟที่เรียกว่าบั้งไฟพญานาคขึ้นจำนวนมาก เพราะบริเวณนี้ว่ากันว่าเป็นเมืองหลวงของพญานาค พระราชภาวนาโสภณ เจ้าคณะจังหวัดบึงกาฬ ท่านเล่าให้ฟังว่าในสมัยท่านเป็นเด็ก คนริมฝั่งโขงไม่ค่อยพูดกันเรื่องพญานาคที่อยู่ในแม่น้ำโขง คงเล่าขานกันเฉพาะเรื่องเงือก ที่ว่ามีอยู่ในแม่น้ำโขงมีอำนาจทำให้คนที่ลงน้ำตายได้ ส่วนเรื่องพญานาคมีเรื่องพูดโจษขานกันในระยะสิบกว่าปีมานี้เอง เรื่องบั้งไฟพญานาคมีมานานแล้วตามห้วยหนองคลองบึงก็ขึ้น สมัยก่อนก็จะมีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ชวนกันหิ้วตะกร้าหมากไปนั่งดูลูกไฟที่ริมโขงไม่แตกตื่นเหมือนทุกวันนี้

ในจังหวัดนครพนม ประชาชนเชื่อเรื่องพญานาคมากกว่า ร้อยละ 70 เมื่อก่อนคนเชื่อเงือกมากกว่าพญานาค เคยได้ยินเรื่องพญานาคในหนังสือ คติธรรมบ้าง หนังสือนิยายเก่า ๆ บ้าง ในแม่น้ำโขงหรือห้วยหนองคลองบึงจะมีแต่เงือกที่ทำให้คนตาย หลวงปู่พระครูโพธิ์ธรรมา อธิบดีเจ้าคณะอำเภอบ้านแพง จ.นครพนมเล่าให้ฟังว่าสมัยท่านเป็นหนุ่มอายุ 15-16 ปี ตาพวงขาวบ้านแพง มีลูกแก้วอยู่ 2 ลูก ถึงเวลาร้อนก็ร้อนมาก ๆ จนจับไม่ได้ ถึงเวลาเย็นก็เย็นมาก ๆ เช่นกัน จะขว้างจะโยนไปไหนก็กลับมาบ้านเหมือนเดิมทุกครั้งไป วันหนึ่งตาพวงกับเมียไปที่ลำห้วย ขณะที่เมียตาพวงยืนอยู่ริมน้ำ อยู่ ๆ ก็ล้มคว่ำหน้าลงไปใต้น้ำ ตาพวงกระโดดไปช่วยก็หาไม่เจอ ไปตามคนมาช่วยก็หาไม่เจอ อธิฐานให้ลูกแก้วช่วยหาก็ไม่เจอ จนกระทั่งมีผู้มีอาคมดำน้ำไปหาจึงพบว่าเมียตาพวงไปซัดอยู่กับรากไม้ใต้น้ำถึงแก่ความตาย ซึ่งคนสมัยนั้นโจษจันกันว่าเป็นฝีมือของเงือก ตาพวงโกรธลูกแก้วมากที่ไม่สามารถช่วยเมียตนเองได้ จึงขว้างลูกแก้วลงไปในแม่น้ำโขง ตะโกนว่าช่วยกันไม่ได้ก็ไม่ต้องมาอยู่ด้วยกัน จากนั้นลูกแก้วก็ไม่กลับมาอีกเลย คนหนุ่มในอำเภอบ้านแพงกล่าวว่า เงือกน่าจะเป็นปลาเวิน ซึ่งมีขนาดใหญ่ ในสมัยก่อนมีชุมชุมในแม่น้ำโขง หลวงปู่บอนตา กันตะวโล เจ้าอาวาสวัดป่า

ชัยมงคล บ้านขอนแก่น เมืองปากกระดิ่ง แขวงบริคำไซ สปป.ลาวคนในฝั่งลาวมีความเชื่อเรื่อง พญานาคมากเหมือนคนไทย คนลาวเชื่อว่านาคแปลงตัวเป็นคนได้ มีคนเล่าว่าเห็นคนแปลกหน้าเดิน มาไม่พูดกับใคร เห็นเดินลงแม่น้ำโขงแล้วหายไปก็มี

ความเชื่อเรื่องพญานาคในจังหวัดมุกดาหาร นายสุรจิตต์ จันทรสภา ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร/รองประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร กล่าวว่าเดิมมาคนมุกดาหารไม่ได้มีความเชื่อเรื่องพญานาคมากมายนัก แทบจะไม่มีการกล่าวขานถึง เลยจะมีสิ่งที่น่ากลัวในลำน้ำโขงก็คือเงือก โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากจะมีข่าวจากบ้านโนนหมุ่มบ้านนี้ว่า เงือกมาเอาคนไปแล้วก็คน พญานาคเพิ่งจะมีการพูดถึงและให้ความสำคัญก็เมื่อประมาณสิบกว่าปีมานี้เอง ซึ่งแตกต่างจาก ที่กล่าวว่าคนมุกดาหารจะเชื่อเรื่องพญานาคในลำน้ำโขงกันกว่า 90 % จะมีแต่คนสมัยใหม่ที่ไม่เชื่อเรื่องเหล่านี้ พญานาคปรากฏให้เห็นบ่อย ๆ แม้ตอนสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เสาสะพานต้นหนึ่งไปทับปากถ้ำพญานาคเข้าทำให้การก่อสร้างต้องชะงักไปต่อเมื่อมีการบวงสรวง ขอมมาจึงก่อสร้างต่อได้ปัจจุบันที่หัวสะพานมีศาลปูพญานาค แม่น้ำโขงช่วงนี้ห้ามลอยอังคารเด็ดขาด นอกจากนั้นในมุกดาหารยังมีความศรัทธาในพญานาคถึงขนาดสร้างรูปเคารพไว้ที่แก่งกะเบาสวยงามมาก เป็นพญานาคสีขาวอยู่ริมแม่น้ำโขงชื่อ พญาศรีภุชงค์มุกดานาคราช และที่ภูมโนรมย์ มีผู้คนศรัทธาไปกราบไหว้มาก เป็นพญานาคสีน้ำเงินเข้ม และเป็นพญานาคที่มีขนาดยาวที่สุด ชื่อพญา ศรีมุกตามหา牟尼 นิลपालนาคราช ที่นี้เมื่อไหวพญานาคแล้วชาวบ้านนิยมนำผ้าแดงไปผูกติดต้นไม้ รอบ ๆ พญานาคด้วย

พิธีกรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธรศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

พิธีกรรมเกิดจากความเชื่อเป็นหลัก เมื่อมีความเชื่อว่ามีสิ่งนั้นมีจริง ให้คุณให้โทษได้จริง ทำให้เกิดความคิดที่จะแทนคุณ คิดที่จะขอบคุณ หรือเพื่อการขอ ทำให้เกิดพิธีกรรม พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ ตาเป็นพิธีที่มีแทบทุกหมู่บ้านโดยเฉพาะในชนบทเป็นงานประจำปีเป็นงานเลี้ยงใหญ่เพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษได้คุ้มครองให้คนในหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข หรือหากมีการป่วยไข้ก็จะมาขอ มาบนบาลศาลกล่าว ให้ผู้เจ็บป่วยให้ทุเลาเบาบาง และเมื่อหายป่วยไข้แล้วก็จะมาเลี้ยงขอบคุณ ที่เรียกกันว่าเลี้ยงแก้บน พิธีกรรมเหล่านี้ยังมีให้เห็นเสมอ ๆ นอกจากนั้นยังมีพิธีสู่ขวัญให้เกิดมงคลแก่เจ้าพิธี ศาสนา สังคม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณ นับถือวิญญาณ ภูตผีปิศาจ ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีพลังชีวิต เช่น การบูชาพระแม่โพสพ แม่ธรณีเทพเจ้าแห่งพื้นดินเพื่อให้การเกษตรสมบูรณ์ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, 2549 : 10)

อีกพิธีกรรมหนึ่งที่ยังมีให้เห็นอยู่มาก คือการเลี้ยงผีพ่อน ผีฟ้านางเทียม เป็นพิธีกรรมเข้าทรง รักษาผู้ป่วย โดยเชื่อว่าการเจ็บป่วยยอด ๆ แอด ๆ เป็นเวลานานเป็นการกระทำของผี ที่มาเข้าสิงในตัวผู้ป่วย พิธีกรรมจะเริ่มที่การตั้งคายยกครู เสร็จแล้วหมอแคนก็จะเริ่มเป่าแคน หมอลำทรงผีฟ้าจะขับร้องทำนอง ลำผีฟ้า นางเทียมทั้งหลายที่นั่งอยู่รอบ ๆ ก็จะถูกร่ายรอบๆผู้ป่วย พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547 : 273-279) พิธีกรรม คือแบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ในสังคม ที่คนในสังคมนั้น ๆ ได้ยึดถือปฏิบัติตามกันมา เกิดจากความเชื่อต่าง ๆ ในศาสนาหรือในลัทธิ ความเชื่อ อันเป็นผลที่เกิดตามหลักศาสนา หรือผู้ก่อตั้งศาสนา เรียกว่า ศาสนพิธี ที่เป็นส่วนในพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่าราชพิธี เป็นต้น เพราะพฤติกรรมทางความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำเนินพิธีกรรมอย่างมาก โดยถือว่าเป็นปทัสถานของสังคมนั้น ๆ ให้เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ หรือเป็นแนวทาง กำหนดการดำเนินชีวิต (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2531 : 24)

พิธีกรรมเกิดขึ้นจากความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง รูปแบบความเชื่อทางศาสนานั้นมีอยู่สองแบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของศาสดา และศาสนาแบบชาวบ้าน ศาสนาชาวบ้านนั้นเป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือพุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวันกับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผี คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ การกระทำของบุคคลและสังคมมนุษย์ ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม พิธีกรรมแยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทคือ

1. พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา
2. พิธีกรรมตามความเชื่อ

จากการผสมกลมกลืนระหว่างหลักศาสนาพุทธกับความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นทำให้พิธีกรรมตามหลักศาสนาพุทธนั้นเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้ผิดแผกแตกต่างจากพุทธบัญญัติที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติเป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ ส่วนพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ กำหนดขึ้นโดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี หลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ

- 1) ความถูกต้อง ตามพุทธบัญญัติ
- 2) คำนึงถึงความเหมาะสม
- 3) คำนึงถึงความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจ
- 4) คำนึงประโยชน์ที่จะได้รับต่อสังคม

ในด้านคุณประโยชน์ของพิธีกรรม มี 3 ประการ คือ

- 1) มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์
- 2) ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม
- 3) ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมคงอยู่ต่อไป

1. พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

ประชาชนในจังหวัดเลยยังมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก ดูได้จากการปฏิบัติตามหลักพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่นการตักบาตรข้าวเหนียว คนจังหวัดเลยทำกันมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันที่อำเภอเชียงคานกลายเป็นจุดเด่นสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยตักบาตรข้าวเหนียวหรืออาจจะไม่เคยตักบาตรด้วยข้าว ทำให้เกิดความแปลกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยว กลายเป็นจุดขายของอำเภอเชียงคานแต่ก็ยังมีดีเป็นการน้อมคนเข้าสู่พระศาสนา บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าควรถวายเป็นทานก่อนตักบาตร และอุทิศส่วนกุศลหลังเสร็จจากการใส่บาตรทุกครั้ง การสวดมนต์ในวัดว่าที่จังหวัดหนองคายวัดส่วนใหญ่จะเปิดให้ญาติโยม เข้ามาสวดมนต์พร้อมกับพระสงฆ์ที่ท้าวต๋นเย็น โดยพุทธศาสนิกชนจะนั่งอยู่รอบๆโบสถ์ถือว่าได้บุญใหญ่ การสวดมนต์ไหว้พระก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นการฝึกอบรมจิตใจของผู้สวดและผู้ฟังให้มีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน ชาวอำเภอบึงโขงหลง ยังยึดมั่นในการเข้าวัดฟังธรรม รวมทั้งการเวียนเทียนในวันสำคัญ จะมีประชาชนแต่ละคุ้มแต่ละบ้าน ตามปกติแล้วในวันพระชาวบ้านจะหยุดทำงาน เพราะตอนเช้าจะต้องไปวัดถวายอาหารฟังพระธรรมเทศนา

บายก็จะเตรียมตัวอาบน้ำไปวัดเมื่อพระตีกลอง ตีระฆังเป็นสัญญาณให้ไปชุมนุมกันที่วัด พระผู้เป็นประธานสงฆ์จะเทศน์เรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เสร็จแล้วหัวหน้าคณะสงฆ์จุดธูปเทียน ทุกคนจุดตาม พนมมือพร้อมดอกไม้ หันหน้าไปทางโบสถ์ หรือเจดีย์ กล่าวคำถวายดอกไม้ธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย เดินแถวด้วยอาการประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียน ไปทางขวามือของสถานที่ที่จะเวียนเทียน การเวียนในรอบที่ 1 ให้ระลึกถึงพระพุทธ รอบที่ 2 ให้ระลึกถึงพระธรรม และในรอบที่ 3 ให้ระลึกถึงพระสงฆ์ เสร็จแล้วเข้าไปประชุมพร้อมกันในโบสถ์หรือในวิหาร เพื่อนทำวัตรสวดมนต์ และนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชาตามสถานที่ที่เตรียมไว้ ในสมัยเมื่อ 20-30 ปีก่อนเมื่อคนแก่หรือคนป่วยใกล้จะถึงแก่กรรมญาติๆจะเอาดอกไม้ใส่มือให้ และบอกผู้ใกล้จะหมดลมว่าให้เอาดอกไม้นี้ไปไหว้พระพุทธเจ้า ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ท่องนะโม ๆ ไว้ จนหมดลมหายใจ ถือว่าผู้ถึงแก่ความตายนั้นจะเป็นสุข ได้ขึ้นสวรรค์ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ในปัจจุบันคนเจ็บก็จะนำส่งโรงพยาบาลและไปตายที่นั่น พิธีกรรมดังกล่าวก็หายไป จะมีบางแห่งบางที่ญาติจะนิมนต์พระไปสวดต่ออายุให้กับคนเจ็บมาก ๆ ที่โรงพยาบาล วัตถุประสงค์ก็เปลี่ยนไปจากการแนะนำให้พบกับความสุขหลังการตายด้วยการยึดพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง กลับเป็นการสวดเพื่อให้มีอายุยืนต่อไป แทนที่จะให้พระสอนในเรื่องการจากไปตามธรรมชาติอย่างมีความสุข

พิธีทอดกฐินถือเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งตามหลักศาสนาที่คนตามลุ่มแม่น้ำโขงยึดถือปฏิบัติ นำผ้าไปถวายแด่พระสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาครบไตรมาสและสงฆ์จะมอบผ้าดังกล่าวให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งผู้มีคุณสมบัติอันเหมาะสม ถือว่าได้บุญกุศลมาก การถวายสังฆทานหมายถึง ทานที่ถวายแก่สงฆ์โดยมิได้เจาะจงสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เป็นการถวายทานที่ได้บุญมาก เพราะเป็นการถวายทานแก่พระสงฆ์ด้วยจิตบริสุทธิ์ นอกจากนั้นการ อุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

2. พิธีกรรมตามความเชื่อ

การล่าปลาบึกในลำน้ำโขงยังพอมิให้เห็นอยู่บ้างแต่เป็นการล่าที่ไม่ได้มีพิธีรีตองเหมือนในสมัยโบราณ ตามปกติการล่าปลาบึกจะมีการล่าตั้งแต่ทางเหนือ ถึงจังหวัดเลย และจะทำการเป็นพิธีกรรมกันจริง ๆ จัง ๆ ตั้งแต่อำเภอสังขุม อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอบ้านดุง เลยลงไปถึงอำเภอโพนพิสัย อำเภอรัตนวาปี แต่ได้อำเภอเมืองบึงกาฬลงไปจะไม่ล่าปลาบึก ในจังหวัดหนองคายมีเทศกาลล่าปลาบึก ในพื้นที่อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอสังขุม โดยจะล่าในพื้นที่ที่เรียกว่า อ่างปลาบึก ซึ่งอยู่บริเวณบ้านผาตั้ง อำเภอสังขุม ที่หาดบ้านปากม่วง ตำบลกอนนาง อำเภอศรีเชียงใหม่และที่ตำบลกอนศรี อำเภอศรีเชียงใหม่ เป็นหลัก เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน ในการจับครั้งหนึ่งจะจับได้ถึง 50 ตัวก็มี การล่าจะเริ่มในเดือน ตุลาคมถึงธันวาคม บางพื้นที่เชื่อกันว่าจะล่าปลาบึกได้เฉพาะวันขึ้น 13 ค่ำ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 (เมษายน) เพียง 3 วันเท่านั้น ไม่ได้ทำตลอดระยะเวลาสามเดือน พิธีจะเริ่มขึ้นเมื่อแต่ละหมู่บ้านจะจัดเรือยาวพายทวนน้ำขึ้นไปทำปลาบึก ในวันทำพิธีจะมีชาวบ้านทั้งสองฝั่งโขงพายเรือมาชุมนุมกันมากมาย หนุ่มสาวจะมีการพูดจาหยอกล้อ เกี้ยวพาทันได้อย่างอิสระ ไม่ถือโทษโกรธกัน เพราะเชื่อกันว่ามาแต่โบราณว่าถ้าไม่พูดจากันอย่างนั้น ผีบรรพบุรุษจะไม่ให้ปลา การจับปลาบึกจะมีพิธีบวงสรวงเจ้าที่เจ้าทาง มีอาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียน นำลงแพใหญ่ปล่อยลอยในลำน้ำโขง ก่อนที่พรานปลาบึกจะลงเรือใช้อวนลากโดยปล่อยชายอวนข้างหนึ่งให้ลอยไปตามน้ำ ปลายอีกข้างหนึ่งผูกติดกับเรือไว้ อวนชนิดนี้ใช้เชือกเส้นใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “นาม” ปัจจุบันประเพณีนี้ได้เลือนหายไปแล้ว

3. พิธีกรรมต่อแม่น้ำโขง

ผู้คนตามลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดต่างๆจะมีประเพณีทำบุญเพื่อขอบคุณแม่น้ำโขงที่ได้ให้ชีวิต และให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ทุกคนที่ได้ใช้แม่น้ำโขงตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีเหล่านี้อาจแตกต่างกันไปบ้างแต่ก็มีวัตถุประสงค์เดียวกัน การสืบชะตาแม่น้ำโขงของจังหวัดเลย ว่า ช่วงเช้าพระสงฆ์ จะสวดเจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ให้ศีลให้พร เป็นเสร็จพิธีสงฆ์ ต่อไปก็เป็นพิธี พราหมณ์ โดยมีพราหมณ์แต่งชุดขาวเป็นเจ้าพิธี ชาวบ้านจะแห่พาขวัญ มีข้าวตอกดอกไม้เครื่องไหว้ บูชาต่างๆ โดยเฉพาะรูปพญานาคที่ผู้คนเชื่อว่าสิงสถิตอยู่ในแม่น้ำโขงตั้งเป็นหัวใจของงาน จากนั้น พราหมณ์จะอ่านโองการบอกกล่าวถึงการขอมาต่อแม่น้ำโขง ในสิ่งที่ผู้คนได้ทำล่วงเกินลงไป เช่นทั้ง สิ่งสกปรกลงแม่น้ำโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ การทำพิธีขอมาก็เพื่อให้เทพแถนผู้รักษาแม่น้ำโขงอันกำเนิด มาจากสุโทธะนาถได้ให้อภัยในสิ่งที่คนริมฝั่งน้ำได้ทำล่วงเกินลงไป และขอให้ผู้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ โขง จงช่วยกันรักษาแม่น้ำโขงให้ใสดังแก้วมณี ขอให้เทพแถนผู้รักษาแม่น้ำจงให้การคุ้มครองคนริมฝั่ง โขง ขอให้ปลาได้ขึ้นไปวางไข่ในที่ต้นน้ำได้ตามปกติ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับคนริมแม่น้ำโขงในระยะยาว ต่อไป

บทสรุป

1. ความเชื่อ

1.1 ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ประชาชนตามลุ่มแม่น้ำโขงยังมีความเชื่อและ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับสูง เชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษและเชื่อในเรื่องกรรมที่ผู้กระทำ กรรมใดไว้ผู้นั้นต้องได้รับกรรม เชื่อในการทำบุญตามเทศกาลต่างๆซึ่งเป็นการทำบุญเพื่อน้อมเคารพ และบูชาต่อพระพุทธเจ้า

1.2 ความเชื่อในทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน บางความเชื่อจะ ถูกนำไปผูกโยงกับพระพุทธศาสนาก็มี ความเชื่อที่คล้ายกันตลอดแนวลุ่มแม่น้ำโขงก็มี เช่นการไหว้ผีปู่ ตา การเลี้ยงผีพ่อนผีฟ้า

1.3 ความเชื่อในแม่น้ำโขง นอกจากจะเชื่อว่าแม่น้ำโขงคือแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้คุณให้โทษ กับชาวบ้านได้แล้ว หลายแห่งยังมีความเชื่อว่าเป็นสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาโปรดสัตว์ใน พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และทรงประทับรอยพระพุทธบาทไว้หลายแห่ง ดังนั้นการบูชาพระพุทธเจ้าใน บางครั้งจะใช้แม่น้ำโขงเป็นสื่อให้บรรลุตามปรารถนา เช่น การไหลเรือไฟ การลอยกระทง การก่อ เจดีย์ทราย เป็นต้น

2. พิธีกรรม

2.1 พิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขงยัง ยึดมั่นและประกอบพิธีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่นการเทศน์มหาชาติจะหยุด งานประจำเพื่อเข้าวัดฟังธรรมแต่เช้า การจัดสถานที่ประกอบด้วยกล้วย อ้อย เพื่อสร้างบรรยากาศใน การเทศน์ บางแห่งจะมีกิจกรรมของนักเรียนจัดชบวนแห่ชุก กัณหา ซาลิ ด้วย

2.2 พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นความเชื่อมาแต่โบราณที่จะมีพิธีบรรเทาทุกข์ เช่นการ เรียกขวัญให้ผู้เจ็บป่วยหรือกระแทกกระเทือนทางจิตใจ การสู่ขวัญให้พรเพื่อการเป็นสิริมงคล ความเชื่อ บางอย่างจะนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวพันด้วย เช่นการทำบุญเลี้ยงพระ การรดน้ำมนต์การ เจริญ และการเสกเป่า เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2547). **คู่มือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2533). **การประเมินผลงานการจัดบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ประจำปี 2533**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- นันทนา ขุนภักดี. (2530). **วิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- นิโคลาส ทาร์ลิง. (2552). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฉบับเคมบริดจ์ เล่ม 1 จากยุคเริ่มแรกถึงประมาณ ค.ศ. 1500**. กรุงเทพฯ : ปรีณโชน จำกัด.
- ประชิด สกุนะพัฒน์ และคณะ. (2551). **มรดกทางวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิฑูร์ มลิวัลย์. (2533). **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พิฑูร์ มลิวัลย์. (2527). **พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ตอนที่ 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2560). **อารยธรรมมนุษย์ หน่วยที่ 1-7**. พิมพ์ครั้งที่ 20, นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2555). **วัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย หน่วยที่ 1-7**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2547). **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรุณยุพา สนิทวงศ์ และคณะ. (2526). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.
- วิเชียร รักการ ผศ. (2529). **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์,
- สมพร เทพสิทธา. (2538). **การอภิปรายเครื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม**. คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2556). **นครพนม มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ : ชนนิยม.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. หม่อมเจ้า. (2549). **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000**. กรุงเทพฯ : สยามลดา.
- สุวรรณ สัจจวิวรรณ และคณะ. (2522). **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช Asoka the Great's Dhammavijaya Principle

กาญจนพงศ์ สุวรรณ
kanchanapong Suwan
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Chaiphum Buddhist College
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: kanchanapong24@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 12 มิถุนายน 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 กรกฎาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 กรกฎาคม 2562

บทคัดย่อ

หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช คือ การเอาชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้ศาสตรา เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท พร้อมเปลี่ยนนโยบายใหม่ จากการเอาชนะด้วยสงครามแล้ว มาสู่ธรรมวิชัย คือ เอาชนะด้วยธรรม เอาชนะใจกันด้วยความดี ทรงได้นำหลักธรรมมาปฏิบัติตาม และทรงนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารบ้านเมือง จนทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจ และมีความสุขอันได้แก่ เลิกบูชายัญหันไปแบ่งปันแก่คนที่ทุกข์ยาก พร้อมการให้อภัยต่อกัน ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเอาพระทัยใส่จริงจังมากในการประกาศเผยแผ่ธรรม ทรงเน้นการเอาใจใส่กัน เห็นใจกัน และปฏิบัติต่อกันโดยชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดเน้นในการหันมาสู่ธรรมของพระองค์ ได้แก่ การมีอิทธิวิหิงสาเมตตา

การนำพัฒนาการหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ไทย คือ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท ให้อภัย มีเมตตา และมีสติคอยควบคุมอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น หลักธรรมปรากฏในธรรมวิชัย ที่แทรกซึมเข้าไปสู่ขบวนการคิด วิเคราะห์ในแต่ละพระองค์ให้ออกมาในรูปธรรม เช่น บำรุงอุปถัมภ์การสร้างวัด ทำสังคายนา พระไตรปิฎก คำสอนในแผ่นหิน แผ่นศิลา ต่อมาจารึกคำสอนลงในหนังสือ เอกสารต่าง ๆ และหลักธรรมวิชัยมีอิทธิพลอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านจิตใจ พระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามหลักธรรมพร้อมเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ประชาชนเข้าถึงหลักของการปฏิบัติเพื่อจะได้มีเกื้อกำบังด้านจิตใจไม่ให้ความโลภ โกรธ หลง เข้ามาได้นั้น การพัฒนาหลักธรรมวิชัยของพระมหากษัตริย์ไทยจึงมีอิทธิพลโดยนำมาพัฒนาปกครองบ้านเมืองและพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองทุกยุคสมัย ได้แบบอย่างจากหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชทำให้เกิดอิทธิพลทางด้านบวรวัตรคุณงามความดียิ่งขึ้นและด้านจิตใจมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความสุข สงบ และความเจริญรุ่งเรืองสืบมา

คำสำคัญ: หลักธรรมวิชัย, พระเจ้าอโศก, มหาราช

Abstract

The result of the study found that the great King Asoka principle of Dhammavichaiya was to win without any harmfulness and attraction. When the King Asoka was convinced to observe the Buddha-Dhamma, he was in mindful and played much attention to ruling the country with Dhammavichaiya policy in every aspects. On this account, his people were very happy, especially the practice of giving the things preparing for the poor, for forgivingness and mindfulness. The great king Asoka wholeheartedly concerned on the propagation of Buddhism, the practice of righteous acted toward each other. Obviously, he himself hold the propagation of Avihingsa-metta (non-violence).

Now, for the gradual development of the great King Asoka principle of Dhammavichaiya playing the influence to the Thai monarchy. Evidently, the Kings of Thailand were abided and accordingly practiced the principles of being mindfulness, forgivingness, be compassionated, and being patient to the unwholesome. Moreover, they also supported Buddhism as the great King Asoka did, craving the Buddhist teachings on the rocks, writing and recording the Buddhist teaching to the texts, and be good example for the lay Buddhists. Therefore, the king Asoka principle of Dhammavichaiya could be concluded that it was mainly applied by the Thai Kings on the account of ruling the country and model of the ways to support Buddhism from the long history until today.

Keywords: Dhammavijaya, Asoka, The great

บทนำ

พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ยิ่งใหญ่แห่งอินเดีย ได้ทำการศึกษาสงครามขยายอาณาเขต ให้ยิ่งใหญ่ทั่วชมพูทวีปทุกแห่งหนที่กองทัพพระองค์ทำสงครามเข้าไปไม่มีคำว่าปราชัยมาเลย แต่เมื่อได้ทำการสงครามยังแคว้นกาลิงคะปรากฏว่า พระองค์ต้องทรมานกำลังทหาร ทรมานเวลาในการต่อสู้กับคนเมือง แคว้นกาลิงคะเป็นเวลานาน เพราะคนเมืองนี้ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ๆ หรือ แม้แต่ผู้หญิงต่างก็จับอาวุธต่อสู้กับกองทัพของพระองค์ จึงได้รับชัยชนะอย่างล่าบากยิ่งนัก การรบเพื่อชิงอำนาจครั้งสุดท้ายของพระเจ้าอโศกมหาราช คือ การรบกับแคว้นกาลิงคะ ซึ่งถึงแม้จะเป็นแคว้นเล็ก ๆ แต่ก็มีความเข้มแข็งและเอาชนะยากที่สุด ทั้งสองฝ่ายรบกันอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุด ฝ่ายพระเจ้าอโศกสามารถชนะตีแคว้นกาลิงคะได้สำเร็จ แต่การรบครั้งนั้นทำให้ผู้คนล้มตายกันเป็นแสน ๆ พระองค์เห็นศพของเหล่าทหารหาญของทั้งสองแคว้นที่นอนตายเกลื่อนสนามรบโลหิตไหลนองแล้วเกิดความสลดพระทัย พระองค์ทรงสำนึกเสียพระทัยในการก่อสงครามเป็นครั้งแรก พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงแสดงความเสียพระทัยออกมาให้เป็นที่ปรากฏแก่สาธารณชน และตรัสถึงความเจ็บปวดรวดร้าวอย่างสุดซึ้ง พระองค์ได้ทรงป่าวประกาศว่า การพิชิตด้วยวิธีนี้เป็นความดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” บุคคลพึงพิจารณาเห็นในเรื่องนี้ว่า “สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ย่อมชักนำไปสู่การกระทำบาป กล่าวคือ ความดุสัน 1 ความโหดร้าย 1 ความโกรธ 1 ความถือตัว 1 ความริษยา 1 ขอข้าพเจ้าจงอย่าได้ถูกติเตียน (หรือถึงความพินาศ) เพราะความชั่วเหล่านี้เป็นเหตุเลย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552 : 172)

ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจศึกษาหลักธรรมวิชัย คือ การเอาชนะศัตรูและสยบปัญหาด้วยหลักธรรมะพร้อมขณะกิเลสตัณหาอันเกิดจาก โลภ โกรธ หลง ที่อยู่ภายในแล้ว ทำให้ทราบพระมหากษัตริย์ในแต่ละสมัยได้นำหลักธรรมวิชัยมาพัฒนาแล้วพร้อมปฏิบัติดำเนินรอยตามและตรัสบอกแก่ข้าราชการบริพารราษฎรให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงามเพื่อให้เกิดความสุขทางกายและจิตใจในแต่ละยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช

หลักธรรมที่ตรัสสอนหรือแสดงสำหรับสังคมทุกยุค ไม่ว่าจะเป็นองค์จักรพรรดิราช หัวหน้าหมู่บ้าน หรือหัวหน้าครอบครัวทั่วไป รวมทั้งพระโพธิสัตว์ มีระดับและลักษณะที่พึงสังเกต ดังนี้

ก) โดยทั่วไป กล่าวถึงประเภทของบุคคลที่พึงช่วยเหลือเกื้อกูลหรือปฏิบัติในการสัมพันธ์ต่อกันให้ถูกต้อง เช่น มารดาบิดา คณงาน ฯลฯ ไม่ค่อยกล่าวถึงหัวข้อธรรม หรือหลักที่เป็นนามธรรม

ข) หลักการทางธรรม วิธีปฏิบัติ และจุดหมายของการปฏิบัติ อยู่ในขอบเขตแห่งบุญ ทาน และการลู่อิงสวรรค์ (รวมทั้งพรหมโลก) ดังคำสอนในระดับนี้ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล เกี่ยวกับการเป็นอยู่ครอบครองทรัพย์สมบัติของคฤหบดีว่า (ส.ส. (ไทย) 15/387) “พระผู้มีพระภาคองค์พระสุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบแล้ว ได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่าน้ำมีในถิ่นที่ของมนุษย์ คนย่อมอดน้ำนั้น อันจะดื่มมิได้คนทราบดีทรัพย์แล้ว ตนเองก็ไม่บริโภคน้ำทั้งที่ไม่ให้ปันแก่ใคร ฉันทก็ฉันทนั้น ส่วนวิญญูชน มีปัญญา ได้โภคะแล้วย่อมบริโภคน้ำ และใช้ทำกิจการเลี้ยงดูหมู่ญาติ เป็นคนอาจหาญ ใครก็ไม่ตีเตียน ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์” พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล เกี่ยวกับการแบ่งปันแก่คนที่ทุกข์ยาก ถึงมีไว้ เก็บเอาไว้ การแบ่งปันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะเข้าสู่ บรรลุถึง นิพพานเลยทีเดียวพระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์ทรงแบ่งปันแก่ข้าราชการและแก่ประชาชนทั่วไปโดยตรัสว่าการเผื่อแผ่แบ่งปันแก่มิตร คนคุ้นเคย ญาติ และสมณพราหมณ์ธรรมทานเป็นเลิศ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552 : 160-107)

การเผยแผ่ธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเน้นการให้วัตถุสิ่งของเพื่อเป็นกุศโลบายให้เข้าถึงแก่นแท้ขององค์ธรรมะของพระพุทธเจ้า ต้องแลกกับสิ่งของวัตถุให้ผู้ฟังที่เป็นประชาชนทั่วไปต้องเกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจพระองค์สามารถเข้าไปนั่งในหัวใจของชาวบ้านได้ นี่แหละคือ โอกาสที่จะชี้แจงธรรมอธิบายธรรม การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง

พระเจ้าอโศกกับความไม่ประมาท

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้ไม่ประมาทอยู่เสมอ การที่ทรงแสดงอุปนิทานธรรม ก็เป็นการเตือนชาววัชชีว่า เธอทั้งหลายจะต้องประพฤติปฏิบัติมั่นในธรรมเหล่านี้ 7 ข้อ ซึ่งบางครั้งเราชาวพุทธอาจรู้บ้างก็จะเสนอดังต่อไปนี้อุปนิทานธรรม แปลว่า ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เช่นหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมใจกันเลิก เมื่อมีกิจใดที่เป็นของส่วนรวมเกิดขึ้น ก็ต้องลุกขึ้นมาช่วยกันจัดช่วยกันทำ ตลอดจนให้ความเคารพนับถือสักการะอนุสาวรีย์ปูชนียสถาน ซึ่งเป็นหลักใจของบ้านเมือง หรือของสังคม พระพุทธเจ้าตรัสแสดงหลักการเหล่านี้ไว้ และทรงสรุปว่า “ถ้าชาววัชชี คือกษัตริย์ลิจฉวีและประชาชนยึดมั่นในหลักธรรมเหล่านี้ไว้ ก็จะไม่มีความเสื่อม จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียว” (ที.ม. (ไทย) 10/68) นี่คือการที่พระองค์ตรัสเตือนอยู่เสมอว่า ให้พยายามตั้งตนอยู่ในธรรมเหล่านี้ แต่ในที่สุดความเสื่อมก็เข้ามา เพราะกษัตริย์ลิจฉวีไม่ได้ปฏิบัติตาม

ครั้งนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นวัชชี พระองค์ได้ตรัสไว้ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้ กษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลาย ยังนอนหนุนหมอนไม้ ไม่ประมาท มีความเพียรในการฝึกซ้อมศิลปะ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ราชานแห่งมคธ ย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้โอกาส “แต่ในกาลข้างหน้า พวกกษัตริย์ลิจฉวี จะกลายเป็นผู้สำรวย อ่อนแอ มีมือเท้าอ่อนนุ่ม นอนบนเตียงฟูฟุ้ง หนุนหมอนใหญ่หนาอ่อนนุ่ม จนตะวันขึ้น แล้วพระเจ้าอชาตศัตรูเวเทหิบุตร ราชานแห่งมคธ ก็จะได้ช่อง ได้โอกาส “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้ เหล่าภิกษุยังนอนหนุนหมอนไม้ ไม่ประมาท มีความขะมักเขม้นในการบำเพ็ญเพียร มารร้ายย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้โอกาส “แต่ในกาลนานไกลข้างหน้า เหล่าภิกษุจะเป็นผู้สำรวย อ่อนแอ มีมือเท้าอ่อนนุ่ม นอนบนเตียงฟูฟุ้ง หนุนหมอนใหญ่หนาอ่อนนุ่ม จนตะวันขึ้น มารร้ายก็จะได้ช่อง ได้โอกาส “เพราะเหตุดังนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่าเราจักเป็นผู้หนุนหมอนไม้ ไม่ประมาท มีความขะมักเขม้นในการบำเพ็ญเพียร ภิกษุทั้งหลาย เธอพึงศึกษาอย่างนี้” (ส.นิ. (ไทย) 16/674-6)

เรื่องราวเหล่านี้คือเรื่องราวต่าง ๆ ที่นำศึกษา ให้เข้าใจถึงความเสื่อมและความเจริญของบ้านเมือง ตลอดจนสังคมต่าง ๆ เป็นคติสอนใจพุทธศาสนิกชนจากเรื่องราวที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ พระเจ้าอชาตศัตรูได้เริ่มให้มหาอำมาตย์มาสร้างขึ้นในตอนท้ายพุทธกาลนั้น ได้เป็นเมืองหน้าด่าน และมีชื่อว่าเมืองปาตลีบุตรต่อมาหลังพุทธกาล เมื่อสิ้นวงศ์ของพระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว ก็มีการย้ายเมืองหลวงจากราชนคร มาอยู่ที่ปาตลีบุตร ซึ่งตอนนั้นเป็นเวลาที่บ้านวัชชีได้สิ้นอำนาจไปแล้ว แคว้นมคธก็เจริญสืบมา จนกระทั่งปาตลีบุตรได้มาเป็นเมืองหลวงของพระเจ้าอโศก เป็นเหตุทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงตั้งอยู่ในหลักธรรมคือความไม่ประมาทในชีวิตดำรงอยู่ด้วยศีลธรรมมีสติในการปกครองบ้านเมืองจึงทำให้ชีวิตของพระองค์มีความสุขพร้อมประชาชนของพระองค์อีกด้วย

พระเจ้าจักรพรรดิกับธรรมราชาของพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปกครองบ้านเมืองด้วยหลักพุทธธรรมจักรพรรดิหรือ จักวัตติสูตร เป็นแหล่งของหลักธรรมวิชัยและคติจักกวัตติราชา เรื่องถึงจะตรัสเนื้อหาของศีล 5 ก็ทรงแสดงไปตามสาระ “ศีล 5” รวมทั้งชื่อว่า “กุสละกรรมบถ-อกุสละกรรมบถ” ที่พระเจ้าอโศกมหาราชปฏิบัติมาโดยตลอดเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่ประชาชนราษฎรโดยเฉพาะพระองค์ทรงเอื้อเอื้อเฉพาะตอนที่ตรัสแบบสรุปความแก่พระสงฆ์ ในข้อปฏิบัติของพระเจ้าอโศกมหาราช ก็เน้นที่การคุ้มครองประชากรราษฎรของพระองค์เอง ในจักกวัตติสูตร (อ.ต.ก. (ไทย) 20/453.) มีคำเรียกพระนามที่ตรงกันว่าทรงเป็น “ธรรมราชา” เพราะฉะนั้นจึงมีธรรมราชา 2 อย่าง คือ 1) จักรพรรดิธรรมราชา 2) สัมมาสัมพุทธธรรมราชา ความแตกต่างระหว่างธรรมราชา 2 อย่างนี้ คือ ระหว่างพระพุทธเจ้า กับพระเจ้าพรตที่เป็นจุดสังเกตสำคัญ ก็คือ พระเจ้าจักรพรรดิ จัดสรรการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันอันเป็นธรรมแก่ประชาชนหมู่เหล่าต่าง ๆ โดยให้รู้ทั่ว กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม อย่างไหนควรเสพ อย่างไหนไม่ควรเสพ ยังธรรมจักรให้หมุนไปโดยธรรม ซึ่งสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใครก็ตามในโลก ไม่อาจทำให้หมุนกลับได้ นอกจากนี้ ในจักกวัตติสูตร ที่ 3 ก็ตรัสให้เห็นความแตกต่างไว้อีก มีใจความว่า การปรากฏของพระเจ้าจักรพรรดิทำให้มีระบอบ 7 อย่างที่เป็นบุคคลและวัตถุปรากฏแต่การปรากฏ (ส.ม. (ไทย) 19/505.)

“ธรรมราชา” มีความหมายตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ 2 ชั้น คือ เป็น “ราชาผู้ทรงธรรม” และ “ผู้มีธรรมเป็นราชา” หมายความว่า เป็น “ราชาผู้ทรงธรรม” นั้นชัดอยู่แล้ว แต่ในความหมายที่ 2 คือ “ผู้มีธรรมเป็นราชา” พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า “ธรรม” เป็นราชาของพระองค์ และของ

พระเจ้าจักรพรรดิ คือ พระพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงเคารพธรรมยัตธรรมเป็นหลักนำ ถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นธรรมาธิปไตย วิเคราะห์ศัพท์แยกแยะละเอียดลึกไปอีกว่า คำว่า “ราชา” แปลว่า “ผู้ทำให้ประชาชนชื่นชมยินดี” เพราะฉะนั้น “ธรรมราชา” ก็แปลว่า “ผู้ทำให้ประชาชนให้ชื่นชมยินดีด้วยธรรม” ท่านผู้ยังชาวโลกให้ชื่นบานสดใสด้วยธรรม คือ โลกุตตรธรรม 9 ในด้านงานของธรรมราชา เริ่มจากจักรพรรดิธรรมราชาเป็นต้นไป ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า เสมือนนายพรานเนื้อ เห็นเนื้อเข้าแล้ว เกิดความอาฆาตพลุ่งขึ้น มีความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่าอย่างแรงกล้า ฉะนั้น (ที.ปา.(ไทย)11/46)

พระราชาหรือผู้ปกครองจะเป็นธรรมราชาได้นั้น จำเป็นต้องประกอบไปด้วยตัวชีวิตใน 4 ประเด็นใหญ่ คือ (1) ตัวชีวิตในเชิงกายภาพที่เน้นการให้ (ทาน) เป็นพื้นฐานในการปกครองรัฐโดยการดำเนินนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการประกอบสัมมาชีพให้แก่กลุ่มคนต่างๆ (2) ตัวชีวิตในเชิงพฤติกรรม การปรับกาย วาจา และใจให้บริสุทธิ์บริบูรณ์จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการรองรับการเป็น “ธรรมราชา” เพราะการเป็นธรรมราชาจะเน้น “การชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้ศัสตรา” (3) ตัวชีวิตในเชิงจิตภาพ ที่เน้นการเสียสละ การซื่อตรง การอ่อนโยน การยับยั้งชั่งใจ การไม่โกรธ การไม่เบียดเบียน การอดทน และการความหนักแน่นโดยไม่คลาดจากธรรม (4) ตัวชีวิตในเชิงปัญญาภาพ ที่เน้นการใช้ศักยภาพและความฉลาดในการบริหารจัดการทั้งด้านภาคราชการ ด้านธุรกิจ ด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความฉลาดในการรู้จักใช้วาจาเพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในรัฐ

ธรรมวิชัยของพระราชา

ธรรมของพระราชานำไปสู่ชัยชนะด้วยธรรม

กลุ่มคนทั่วไปอาจจะคิดเกลียดชังผู้ปกครอง หรือมองว่า “ผู้ปกครอง” เป็นศัตรูของเขาได้ แต่ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่จะก้าวขึ้นไปสู่การเป็นผู้ปกครอง หรือผู้ปกครองนั้นไม่มีสิทธิ์แม้กระทั่งคิด หรือแสดงออกว่า กลุ่มคนทั่วไปนั้นเป็นศัตรูของเขา หรือแสดงออกซึ่งความโกรธ เกลียด เคียดแค้น ชิงชังกลุ่มคนอื่น ๆ เพราะมีฉันทะ ภาวลักษณะดังกล่าว จะมีผลต่อความชอบธรรมในการนำของตัวผู้ปกครองทั้งในปัจจุบันและอนาคต ฉะนั้น หน้าที่หลักของผู้ปกครองคือการน้อมกายและน้อมใจเข้าไปเชื่อมสัมพันธ์มิตรต่อคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

ชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ สามารถไกลเกลียดทั้งความโลภ ทั้งความโกรธ ทั้งความหลง ทั้งน้อยทั้งใหญ่ ได้สิ้นเชิง ได้แน่นอนเด็ดขาด ด้วยปัญญาคือด้วยเหตุผล ก็เลสจักไม่กลับเข้าไปก่อให้เกิดความเศร้าหมองจิตใจได้อีกต่อไป ทำได้เมื่อไร เมื่อนั้นเป็นชัยชนะที่ใหญ่ยิ่งจริง ไม่มีชัยชนะใดเสมอเหมือนที่ทรงเลิกละสงครามแล้ว จะดำรงความเป็นมหาราชไว้ให้เหมาะสมและเป็นคุณแก่การปกครองนั้นได้อย่างไรตอนนี้เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นคติใหญ่ ก็มาได้ทันที เริ่มด้วยพุทธพจน์ว่า (อง.ทุก. (ไทย) 20/297) ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 2 นี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุขของพหุชน เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่เทวะและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคล 2 เป็นไฉน คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า 1 พระราชาผู้จักรพรรดิ 1 นี่คือได้บุคคลที่มีสถานะสูงสุดในโลก เทียบคู่กับองค์พระศาสดา โดยมาเป็นผู้สนองธรรมฝ่ายคฤหัสถ์ หรือฝ่ายบ้านเมืองเรียกว่า ๑ ว่า คติจักกวัตติราชา หรือคติพระเจ้าจักรพรรดิราชา

พอจับจุดได้แล้ว หลักคำสอนในคตินี้ก็ตามมา ซึ่งหาได้มากมาย เฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่เป็นความหมาย หรือเป็นคำจำกัดความของการเป็นจักรวรรดิราชานั้น ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกมากมาย

หลายแห่ง คือเป็นธรรมราชา “ผู้มีชัยชนะด้วยธรรม” (ธมฺเมโนภวิชัย > ธรรมวิชัย) โดยไม่ต้องใช้ ศัสตรา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า (อง.สตตก. (ไทย) 23/59/90) ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัว ต่อบุญเลย คำว่า บุญนี้ เป็นชื่อของความสุข....เราได้เป็นจักรพรรดิราช ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ครองแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต ผู้มีชัยชนะมีถิ่นแคว้นถึงความมั่นคงสถาพร พร้อมด้วย รัตนะ 7 ประการ เรามีชัยโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตราครอบครองปฐพีมณฑลนี้ อันมี สาครเป็นขอบเขตฯ

จิตที่มีความสงบ มีความบริสุทธิ์ก็ด้วยมีศีลเป็นที่รองรับ หรือเป็นพื้น ท่านจึงเปรียบศีลเป็น เช่นแผ่นดิน อันเป็นที่ดำรงอยู่ของสรรพสัตว์ในโลก และของสิ่งทั้งปวง แม้ปราศจากศีลเป็นแผ่นดิน รองรับ กุศลธรรมก็ตั้งขึ้นไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้ ต้องมีศีลเป็นแผ่นดินรองรับ กุศลธรรมทั้งหลายจึงจะตั้งขึ้น ได้พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่ออบรมเสริมส่งปัญญาทั้งสิ้น ปัญญาสูงสุดที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงมุ่งประทานในการแสดงธรรม คือ ปัญญา เพื่อความพ้นทุกข์ เป็นลำดับ ตั้งแต่พ้น ทุกข์เล็กน้อย ถึงพ้นทุกข์ใหญ่ยิ่ง จนถึงพ้นทุกข์สิ้นเชิง

ธรรมวิชัยเป็นนโยบายของพระเจ้าอโศกมหาราช

การแสดงนโยบายธรรมวิชัย ที่พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงนำออกมาสู่ปฏิบัติการจริง ดังที่ พระองค์ประกาศไว้ในจารึกศิลา ซึ่งคัดมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้ “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพริตติ ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ 8 พรรษา ทรงมีชัยปราบแคว้นกลิงคะลงได้ จากแคว้นกลิงคะนั้น ประชาชนจำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่นคนได้ถูกจับไปเป็นเชลย จำนวนประมาณหนึ่ง แสนคนถูกฆ่า และ อีกหลายเท่าของจำนวนนั้นได้ล้มตายไปนับแต่กาลนั้นมาจนบัดนี้ อันเป็นเวลาแคว้นกลิงคะได้ถูกยึด ครองแล้ว การทรงประพฤติปฏิบัติธรรม ความมีพระทัยไฝ่ธรรม และการทรงอบรมสั่งสอนธรรม ก็ได้ เกิดมีขึ้นแล้วแก่พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพการที่ได้ทรงปราบปรามแคว้นกลิงคะลงนั้น ทำให้พระผู้ เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงมีความสำนึกสลดพระทัย...ในคราวยึดครองแคว้นกลิงคะนี้ จะมีประชาชน ที่ถูกฆ่าล้มตายลง และถูกจับเป็นเชลยเป็นจำนวนเท่าใดก็ตาม แม้เพียงหนึ่งในร้อยส่วน หรือหนึ่งใน พันส่วน (ของจำนวนที่กล่าวนั้น) พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพย่อมทรงสำนึกว่าเป็นกรรมอันร้ายแรงยิ่ง ...สำหรับพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ชัยชนะที่ทรงถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุด ไฉน ธรรมวิชัย (ชัยชนะโดย ธรรม) และธรรมวิชัยนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ทรงกระทำสำเร็จแล้ว ทั้ง ณ ที่นี้ (ในพระราช อาณาเขตของพระองค์เอง) และในดินแดนข้างเคียงทั้งปวง ไกลออกไป 600 โยชน์...รายละเอียด (ดินแดนทางตะวันตกที่ระบุในจารึกนี้ คือ แคว้นของกษัตริย์โยชนก (Ionian หรือ Greek) พระนามว่าอันติโยคะ (Antiochus II Theos of Syria) พระเจ้าตุลุมยะ (Ptolemy II Philadelphus of Egypt) พระเจ้าอันเตกินะ (Antigonos II Gonatas of Macedonia) พระเจ้ามคะ (Magas of Cyrene) และพระเจ้าอเล็กซานดระ (Alexander of Epirus หรือ Alexander of corinth) ปรากฏว่า ตะวันตกได้อาศัยศิลาจารึกนี้ช่วยอย่างมาก ในการเทียบกาลเวลาในประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรม ตะวันตก – ตะวันออก) ทุกหนทุกแห่ง (ประชาชนเหล่านี้) พากันประพฤติปฏิบัติตามคำสอนธรรม ของพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ...ด้วยเหตุเพียงนี้ ชัยชนะนี้เป็นอันได้กระทำสำเร็จแล้วในที่ทุกสถาน เป็นชัยชนะอันมีปิตุเป็นพรึงพร้อมด้วยความเอิบอímใจ เป็นปิตุที่ได้มาด้วยธรรมวิชัย...ชัยชนะอัน แท้จริงนั้น จะต้องเป็นธรรมวิชัยเท่านั้นด้วยว่าธรรมวิชัยนั้นเป็นไปได้ทั้งในโลกบัดนี้ และโลกเบื้องหน้า ขอบวงความยินดีแห่งสัตว์ทั้งหลาย จงเป็นความยินดีในความพากเพียรปฏิบัติธรรม เพราะว่าความ ยินดีนั้น ย่อมอำนวยผลทั้งในโลกบัดนี้ และในโลกเบื้องหน้า”

แม้ว่าธรรมวิชัยอย่างนี้จะเป็นหลักการและนโยบายใหม่ แต่คำว่า “ธรรมวิชัย” มิใช่เป็นคำใหม่ และมีใช้ในพระไตรปิฎกเท่านั้น แต่มีในหลักรัฐศาสตร์โบราณของชมพูทวีปด้วย จึงควรเข้าใจความต่างให้ชัดธรรมราชาเน้นไปที่ธรรมะที่พระราชหรือผู้ปกครองได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติ และนำหลักธรรมไปเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการจนทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจ จะเห็นว่า แม้ว่าผู้ปกครองจะทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจ แต่หากความพึงพอใจไม่ได้อยู่บนฐานของธรรม พระราชา หรือผู้ปกครองเหล่านั้น ย่อมไม่สามารถที่เรียกขานว่า “ธรรมราชา” ในกรอบของพระพุทธศาสนาได้อย่างประสมกลมกลืนได้

ธรรมวิชัยนำเข้าสู่พุทธธรรม

แม้ว่าธรรมวิชัยอย่างนี้จะเป็นหลักการและนโยบายใหม่ แต่คำว่า “ธรรมวิชัย” มิใช่เป็นคำใหม่ และมีใช้ในพระไตรปิฎกเท่านั้น แต่มีในหลักรัฐศาสตร์โบราณของชมพูทวีปด้วย จึงควรเข้าใจความต่างให้ชัดเจนในตำราอรรถศาสตร์ ของพราหมณ์จำนัทยะ (เรียกว่า เกาฏิลยะบ้าง วิษณุคปะต๊ะบ้าง) ผู้เป็นที่ปรึกษาและมหาเสนาบดีของพระเจ้าจันทรคุปต์ (พระอัยกาของพระเจ้าอโศกเอง, พ.ศ.161) จัดแบ่งผู้ชนะสงคราม คือผู้พิชิตหรือผู้มีชัย เป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1. ธรรมวิชัย ผู้มีธรรมวิชัย คือ ผู้ชนะที่พอใจเพียงให้ผู้แพ้ออมจงรักภักดี โดยไม่ข่มเหงทำร้ายราชวงศ์และราษฎรของฝ่ายที่แพ้ 2. โลภวิชัย ผู้มีโลภวิชัย คือ ผู้ชนะที่มุ่งแย่งชิงเอาดินแดนและทรัพย์สินของผู้แพ้ 3. อสุรวิชัย ผู้มีอสุรวิชัย คือ ผู้ชนะที่โหดร้าย ยึดเอาทุกอย่างทั้งทรัพย์สิน ดินแดน บุตรภรรยา และแม้แต่ชีวิตของผู้แพ้ การชนะด้วยธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น เป็นคุณูปการที่ไม่มีวันลบเลือนไปจากความทรงจำของมนุษยชาติ พระองค์ได้ทรงพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การเป็นจักรพรรดิโดยการสงครามซึ่งเน้นไปที่การเอาชนะคนอื่นนั้น อย่างดีที่สุด ก็ทำให้พระองค์ทรงยิ่งใหญ่อยู่เพียงในพระราชอาณาเขตของพระองค์เพียงชั่วกาลอันแสนสั้น แต่การที่ทรงเลือกเป็นพระจักรพรรดิโดยทางธรรมที่เน้นการเอาชนะจิตใจตนเองนั้น ทำให้พระองค์ทรงเป็นจอมจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่อยู่เหนือกาลเวลาอย่างแท้จริงเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ได้เปลี่ยนนโยบายใหม่ จากการเอาชนะด้วยสงคราม มาสู่ธรรมวิชัยแปลว่าเอาชนะด้วยธรรม คือเอาชนะใจกันด้วยความดี ก็ได้สร้างสมความดีเป็นการใหญ่ มีการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นอันมากพระเจ้าอโศกมหาราช

หลักธรรมวิชัยตามคติจักรกัปปัตตราชานี้ เป็นตัวอย่างคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้สำหรับผู้นำของสังคมทุกยุค ที่พระองค์ไม่ได้ทรงจัดดำเนินการ ซึ่งเป็นส่วนที่ชาวบ้านจะต้องรับผิดชอบกันเอง อันต่างจากสังคมที่พระองค์จัดตั้งบริหารตามหลักการแห่งธรรมวินัยพระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล เกี่ยวกับการแบ่งปันแก่คนที่ทุกข์ยาก ถึงมีไว้ เก็บเอาไว้ ทรัพย์สมบัตินั้นก็มิได้ใช้ประโยชน์อะไรเลย แต่ถ้าหากทรัพย์สมบัติมีในสัตว์บุรุษเขาจะแบ่งปันบริจาค เลี้ยงดูหมู่ญาติให้เป็นอยู่สุขสบาย ทำให้ไม่มีใครติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์ ประสพแต่ความสุขความเจริญ การแบ่งปันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะเข้าสู่บรรลุนิพพานเลยทีเดียว

หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ไทย

พระมหากษัตริย์แต่ละสมัยนั้นใช้หลักธรรมวิชัยมาพัฒนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพระองค์อย่างไรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยมีรายละเอียดดังนี้

1) สมัยสุโขทัยกับธรรมวิชัย

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ มีพระนามเต็ม คือ กำมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์ พระนามเดิม พ่อขุนบางกลางหาว (ไม่ใช่ “กลางท่า”) ทรงเป็นปฐมวงศ์ราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย

ครองราชย์สมบัติ ตั้งแต่ พ.ศ. 1782-1822 (ประเสริฐ ณ นคร, ลายสือไทย, 2534 : 21) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งหมดเชื่อได้ว่า เมืองคนทีโบราณ หรือตำบลคนที จังหวัดกำแพงเพชร ในปัจจุบันนั้นอยู่ในอาณาจักร สุโขทัย การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัย ความเจริญของอาณาจักรน่านเจ้าตามบันทึกของจีนโบราณกล่าวไว้ว่า นอกจากน่านเจ้าจะเป็นอาณาจักรใหญ่ที่มีประชากรหนาแน่นแล้ว ยังมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างสูง ทางด้านการปกครองได้จัดแบ่งออกเป็น 9 กระทรวง คือ กระทรวงว่าการทหาร กระทรวงจัดการสำมะโนครัว กระทรวงราชประเพณี กระทรวงยุติธรรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงโยธา กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการคลัง และกระทรวงการต่างประเทศ มีเจ้าพนักงานสำหรับสอบคัดเลือกผู้เข้ารับราชการ กองทหารก็จัดเป็น หมู่ หมวด กองร้อย กองพัน มีธงประจำกอง ทหารแต่งกายด้วยเสื้อกางเกงทำด้วยหนังสัตว์ สวมหมวกสีแดงมียอด ถือโล่ห์หนังแรด มีหอกหรือขวานเป็นอาวุธ หากใครมีม้าก็เป็นทหารม้า ทริพย์สินของรัฐมียู้งฉางสำหรับเสียบึงของหลวง มีโรงฆ่าหลวง มีการเก็บภาษีอากร มีการแบ่งปันที่นาให้ราษฎรตามส่วน อาชีพทั่วไปของราษฎรคือการเพาะปลูกพระองค์ทรงสนับสนุนในการเพาะปลูกซึ่งพระองค์ทรงสนับสนุนปลูกพืชผักผลไม้ต่าง ๆ เพื่อจะได้ประหยัดในครอบครัวประชาชนอยู่ดีกินดีเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียงซึ่ง (ประเสริฐ ณ นคร, ลายสือไทย, 2534 : 34) ได้สอดคล้องกับจารึกพระเจ้าอโศกมหาราชที่ว่า “แม้ตามถนนหนทางข้าฯก็ได้ให้ปลูกต้นไม้ขึ้นไว้เพื่อจักได้เป็นร่มเงา ให้แก่สัตว์และมนุษย์ทั้งหลายให้ปลูกสวนมะม่วงให้ชูดบน้ำไว้ทุกระยะหนทางให้สร้างที่พักคนเดินทางขึ้นไว้และให้สร้างอ่างเก็บน้ำจำนวนมากมายขึ้นไว้ในที่ต่างๆเพื่อการใช้สอยแห่งสัตว์และมนุษย์ทั้งหลายแต่การใช้ประโยชน์เช่นนี้ยังจัดว่าเป็นสิ่งเล็กน้อยพระราชาทรงกระทำก่อนก็ดีตัวข้าฯก็ดีต่างก็ได้บำรุงประชาชนทั้งหลายให้มีความสุขด้วยวิธีการบำรุงสุขประการต่าง ๆ แต่ที่ข้าฯได้กระทำการเช่นนี้ด้วย

ความมุ่งหมายข้อนี้คือเพื่อให้ประชาชนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามธรรม” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2540 : 59) โดยมีพุทธพจน์กล่าวไว้ในธรรมบทว่า “ธรรมทั้งหลายย่อมมีใจเป็นหัวหน้า ย่อมมีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้าย แล้วพูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมติดตามเขาไปเพราะเหตุนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดีความสุขย่อมติดตามเขาไปเพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัว” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23-24)

ความเจริญต่าง ๆ มาเผยแพร่อ็คือศาสนาพุทธ ซึ่งเหมาะสมในทางอบรมจิตใจ ให้ความสว่างกระจ่างในเรื่อง บาป บุญ คุณ โศข สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเอาเสียงที่ถูกต้องมาตัดสินเช่นเดียวกับพ่อขุนอินทราทิตย์ที่พระองค์ปกครองแบบมีเหตุผลผิดก็คือผิด เอาความจริงมาตัดสินคดีที่เกิดขึ้นให้มีความถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งทั้งสองพระองค์มุ่งในการปลูกต้นไม้ ปลูกป่าเพื่อจะให้ได้บรรยากาศสดชื่นทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขเหมือนพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าคนที่ปลูกป่าต้นไม้ ชูดบน้ำ สร้างสะพาน ถนนต่าง ๆ จะทำให้เกิดความสุขทั้งกลางวันและกลางคืน ดังนั้นหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีอิทธิพลต่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ในการปกครองที่ได้นำเอาหลักธรรมต่าง ๆ มาดำเนินชีวิตของพระองค์เองพร้อมเป็นแบบอย่างแก่ข้าราชการบริพารและประชาราษฎร์มีความประพฤติปฏิบัติตาม พร้อมพระองค์ได้ประกาศธรรมะให้ออกไปสู่สาธารณชนให้รู้และเข้าใจและทรงอบรมสั่งสอนร่วมกับพระสงฆ์ ข้าราชการประชาชนทั่วไป รวมกันเผยแผ่ ให้รู้จัก บาป บุญ คุณ โศข ทำให้การปกครองบ้านเมืองของพ่อขุนศรี อินทราทิตย์ เป็นไปอย่างสงบสุข และมีความพร้อมในการรับมือเกี่ยวกับข้าศึกผู้คิดไม่ดีที่จะมายึดอำนาจ พระองค์ก็ปกป้องบ้านเมืองอย่างเต็มที่ด้วยหลักธรรมเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นพระราชาโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ปฐมกษัตริย์ แห่งกรุงสุโขทัย การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัยการทำนุบำรุงบ้านเมืองเมื่อได้ทรงขยายอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยออกไปอย่างกว้างขวางดังกล่าแล้วพระเจ้ารามคำแหง ยังได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองอีกเป็นอันมาก เช่นได้ทรงสนับสนุนในทางการค้าพานิช เลิกด่านเก็บภาษีอากรและจังกอบ การปกครองลักษณะการปกครองในสมัยของพระเจ้ารามคำแหงหรือราษฎรมักเรียกกันติดปากว่าพ่อขุนรามคำแหงนั้น พระองค์ ทรงให้คำแนะนำ สั่งสอน ไกล่ลัดเช่นเดียวกับบิดาจะมีต่อบุตร โปรดการสมาคมกับไพร่บ้านพลเมืองไม่เลือกชั้นวรรณะ ถ้าแม้ว่าใครจะถวายทูลร้องทุกข์ประการใดแล้ว ก็อนุญาตให้เข้าเฝ้าใกล้ชิดได้ไม่เลือกหน้าในทุกวันพระมักเสด็จ ออกประทับยังพระแท่นศิลาอาสน์ ทำการสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม (ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช, 2514 : 8) สอดคล้องกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์เป็นชาวพุทธ ไม่เบียดเบียนศาสนาอื่น ๆ ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่ว่าศาสนาไหนก็ให้ความคุ้มครองทั้งหมด พวกพราหมณ์ก็มาเป็นอำมาตย์อยู่ในราชสำนักด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2554 : 451) สมัยพระเจ้ารามคำแหงนั้นพร้อมทรงให้ความอุปถัมภ์ทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสนาพุทธได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมากเพราะพระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก เช่นเมื่อมีคนไทยเดินทางไปยังเกาะลังกา เพื่อบวชเรียนตามลัทธิลังกาวงศ์ คือถือคติอย่างหินยาน มีพระไตรปิฎกเป็นภาษามคธ แล้วเข้ามาตั้งเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ที่เมืองนครธรรมราชนั้น พระเจ้ารามคำแหงยังได้เสด็จไปพบด้วยพระองค์เองแล้วนิมนต์พระภิกษุนั้นขึ้นมาตั้งให้เป็นสังฆราชกรุงสุโขทัย และได้บวชในคนไทยที่เลื่อมใสศรัทธาต่อมาตามลำดับ ต่อมาพระเจ้ารามคำแหงได้ทำไมตรีกับลังกา และได้พระพุทธสิหิงค์มาจากลังกา และนับแต่นั้นมาคนไทยจึงได้นับถือลัทธิลังกาวงศ์สืบมา

สมเด็จพระเจ้ารามคำแหงมหาราชนั้นพระองค์ทรงใช้หลักธรรมวิชัยในการปกครองบ้านเมืองไม่ว่าจะเป็นทางด้านกฎหมายตัดสินแบบตรงไปตรงมามีเหตุผลด้วยความเป็นจริง คนไหนผิดหรือถูกก็พูดไปตามกฎที่วางไว้ไม่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่งเป็นต้น อันนี้ก็ถือได้ว่าเอาหลักธรรมวิชัยในทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตของพระองค์มีอิทธิพลอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางพระพุทธศาสนาพระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาหลักคำสอน ได้ซึมซับคำสอนพระพุทธศาสนามาโดยตลอด การชนะทุกอย่างได้นำหลักธรรมเข้าไปตัดสินประกอบในการทำหน้าที่จึงได้ชัยชนะด้วยธรรม

พระยาโลไทย เป็นพระโอรสของพระมหาธรรมราชาลิไทย ประมาณว่าครองราชย์เป็นกษัตริย์เมื่อ พ.ศ.1912 การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัยพญาโลไทย ทรงปรารถนาในเรื่องความรู้ในพระพุทธศาสนา ทรงมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก พระองค์ได้ทรงแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่าย "คามวาสี" และฝ่าย "อรัญวาสี" โดยให้ฝ่ายคามวาสีเน้นหนักการสั่งสอนราษฎรในเมืองและเน้นการศึกษาพระไตรปิฎก ส่วนฝ่ายอรัญวาสีเน้นให้หนักด้านการวิปัสสนาและประจำอยู่ตามป่าหรือชนบท ด้วยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระศาสนาตลอดพระชนม์ชีพ ราษฎรจึงถวายพระนามว่า "พระมหาธรรมราชา" นอกจากศาสนาพุทธแล้ว พญาโลไทยยังทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ด้วยโดยทรงสร้างเทวรูปขนาดใหญ่หลายองค์ซึ่งยังเหลือปรากฏให้ศึกษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในกรุงเทพมหานคร และที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดพิษณุโลก (ลำจุล ฮวบเจริญ : 43) นับได้ว่าพระยาโลไทยทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนาไม่เข้ากับศาสนาใดศาสนาหนึ่งพระองค์เข้ากับทุกศาสนาแต่พระองค์ทรงยึดพระรัตนตรัยเอาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ได้สอดคล้องกับศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชแม้จะทรงเป็นพุทธมามกะที่มีศรัทธาแรงกล้าและเอาพระทัยใส่ในการดูแลรักษาพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง แต่ในเวลาที่ยังเผยแผ่สั่งสอนธรรมในศิลาจารึกได้ทรงพยายามวางพระองค์เป็นกลาง ๆ ไม่ตรัสถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเลยดังที่กล่าวไว้ว่า

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552 : 51) “ไม่มีสักคำที่พูดถึงพระพุทธเจ้า หรือพุทธศาสนา อริยสัจ 4 ปฏิจจนุปบาท นิพพาน และหลักธรรมสำคัญข้ออื่น ๆ ของพุทธศาสนา ไม่ปรากฏในศิลาจารึกเลย”

การสอนธรรมะที่เป็นกลาง ๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นหรือของพญาลือไท เป็นเรื่องธรรมดาในทางพุทธศาสนา ที่จะไม่ไปกระทบกระทั่ง หรือให้รังเกียจเด็ดฉันทของศาสนาอื่น ยึดถือแบ่งแยกอะไรกับใครทรงถือเอาพระธรรมสั่งสอนมาดำเนินชีวิตของพระองค์พร้อมได้แนะนำคำสั่งสอนที่พระองค์ทั้งสองได้ศึกษาประพฤติปฏิบัติมาให้ประชาชนของพระองค์ปฏิบัติตาม ถือว่าเอาธรรมะดำเนินชีวิต ชัยชนะที่สูงที่สุดคือการชนะด้วยธรรมหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีอิทธิพลต่อพญาลือไท ซึ่งพระองค์ทรงใช้หลักธรรมพร้อมปฏิบัติด้วยมีการศึกษาพระไตรปิฎก ปฏิบัติพระกรรมฐานเพื่อให้เกิดความสุขทางใจของพระองค์เองพร้อมนำเผยแพร่เป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าปฏิบัติตามด้วย

พญาลือไท พระองค์นี้เป็นพระมหาอุปราชา ครองเมืองเซเลียง (เมืองศรีสัชนาลัย) อยู่ 7 ปี จนถึงปีมะเมียจุลศักราช 816 (พ.ศ.1897) พระยาเลอไทย หรือพระเจ้าหฤทัยชัยเชษฐา พระบิดาทรงประชวรหนัก ในขณะนั้นเจ้าเมืองต่าง ๆ การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัย พระมหาธรรมราชาลิไทนั้นทรงมีพระปรีชาสามารถในเรื่องพระปรีชาสามารถในเรื่องพระไตรปิฎกแตกฉานมากชนิด “รู้บุญรู้ธรรม มีปรีชาแถม บ่มิกล่าวถึงเลย” จึงได้มีพระราชนิพนธ์สำคัญคือ ไตรภูมิิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง มาตั้งแต่เมื่อศักราช 23 ปี พ.ศ.1888 ในขณะที่ยังเป็นพระมหาอุปราชา ครองเมืองศรีสัชนาลัยอยู่ เมื่อพระองค์ครองเมืองสุโขทัยจึงได้นำไตรภูมิิกถามาใช้ สั่งสอนอาณาประชาราษฎร เหมือนกันได้ทรงมีพระราชดำริไว้ก่อนครองราชย์ ดังนั้นพระองค์จึงมุ่งที่จะทำการส่งเสริมพุทธศาสนาจนทำให้เมืองสุโขทัยนั้นเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา (พินาน แจ่มจรัส : 56) ซึ่งได้สอดคล้องกับจารึกอโศกที่ได้กล่าวไว้ว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) : 51) “พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัด 84,000 แห่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษา ที่สั่งสอนประชาชนให้อยู่ในธรรม ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และการส่งศาสนทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เช่น พระมหินทเถระไปยังลังกาทวีป และพระโสณะ พระอุตตรมายังสุวรรณภูมิ เป็นต้น” พระองค์ทรงพระราชศรัทธาสมาทานศีล เป็นดาบส แล้วรับพระไตรสรณคมน์ต่อพระมหาสวามีสังฆราช ทรงผนวชเป็นสามเณรในราชมณเฑียร แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปกับคณะสงฆ์ ไปรับอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดป่ามะม่วง

พระมหาธรรมราชาลิไท หรือพระมหาธรรมราชาที่ 1 เป็นกษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์พระร่วง สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีพระองค์เป็นราชโอรสของพระเจ้าเลอไทย และเป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงพระมหาธรรมราชาลิไท เป็นกษัตริย์องค์แรกของไทยที่ทรงผนวชในขณะเสวยราชย์พระองค์ทรงมีความรู้และศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงอย่างแข็งแรง ทรงสร้างและซ่อมวัดหลายวัด ทรงสร้างพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปชินสีห์ และขณะที่พระองค์ผนวชนั้นก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระองค์ได้ทรงส่งทูตไปอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชเมืองลังกา นามว่า สมณะ เข้ามาสู่กรุงสุโขทัย ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ทรงแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือคามวาสี ได้แก่ พวกที่สมาทานคันถธุระ ศึกษาเรียนภาษามคธ เพื่อศึกษาพระพุทธรวณะในพระไตรปิฎก มักอยู่กันในบ้านเมืองอันเป็นสำนักศึกษาอริยวินายาสี คือ พวกที่สมาทานวิปัสสนาธุระ ชอบบำเพ็ญภาวนา ทำวิมุตติมักอยู่ในวัดป่า ทั้งสองนี้เป็นนิกายเดียวกันในรัชกาลของพระมหาธรรมราชาลิไทศาสนาและศิลปะเจริญรุ่งเรืองมาก จนกล่าวได้ว่า

วัฒนธรรมไทยที่มีมานานได้เริ่มก่อเป็นรูปร่างขึ้นในรัชกาลนั้นนอกจากนี้พระองค์ยังแตกฉานด้านโหราศาสตร์และไสยศาสตร์เป็นอย่างมาก และทางศาสนาพราหมณ์นั้น พระองค์ก็ทรงสร้างเทวรูปให้หลายองค์พระมหากษัตริย์ราชไทย หรือพระมหากษัตริย์ราชที่ 1 กรุงศรีอยุธยา ทั่วถึงถึง พ.ศ. 1919 ก็เสด็จสวรรคต

พระมหากษัตริย์ราชไทย มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จออกผนวชทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง ทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ถือได้ว่าได้รับอิทธิพลจากพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์ทั้งสองทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาประกาศธรรม สร้างวัดเป็นจำนวนมาก

2) สมัยอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าเสือ (เกริกฤทธิ์ ไทศุณณภพ, 2556 : 12) พระนามเดิม เจ้าฟ้าพร เป็นพระอนุชา สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ พระองค์ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัย ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งได้มีการก่อตั้งนิคมสยามวงศ์ในลังกา จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับมา นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์แล้ว ส่วนลังกาซึ่งเป็นประเทศต้นวงศ์มักจะประสบปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า การติดต่อระหว่างไทยกับลังกาในปลายสมัยอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น ฮอลันดาซึ่งยึดครองดินแดนในเกาะลังกาบางส่วนอยู่ได้ มีส่วนสนับสนุนให้กษัตริย์ลังกาผู้ปกครองอาณาจักรแคนดีซึ่งยังคงเป็นอิสระ ให้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากไทยในการฟื้นฟูพุทธศาสนา โดยที่ฮอลันดาหวังผลประโยชน์ในทางการเมืองและการค้า ผลของการติดต่อในช่วงนี้ก็คือ ได้มีการก่อตั้งนิคมสยามวงศ์ ซึ่งเป็นนิคมที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดของลังกาแม้กระทั่งทุกวันนี้ ต่อมาลังกาต้องเผชิญกับการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นเวลานาน จนในที่สุดได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ถึงแม้อังกฤษจะมีนโยบายไม่เบียดเบียนพุทธศาสนา แต่การพุทธศาสนาก็เสื่อมโทรมลง เนื่องจากขาดผู้นำและองค์กรที่จะรวบรวมพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเข้าด้วยกัน เพื่อฟื้นฟูพระพุทธรูปและพุทธศาสนาในประเทศของตน คณะสงฆ์ลังกาจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกันคือประเทศไทย ดังที่ได้มีการเสนอที่รับการบวชแปลงเป็นธรรมยุติกนิกาย และการขออยู่ใต้การปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย แม้ความประสงค์ดังกล่าวนี้จะไม่ได้รับการตอบสนองโดยตรง ฝ่ายไทยก็พยายามหาหนทางช่วยเหลือในขอบเขตที่สามารถจะทำได้ สาเหตุที่ฝ่ายลังกาเลือกที่จะขอรับความช่วยเหลือจากไทยนั้น

นอกจากจะเป็นเพราะมีพื้นฐานการนับถือศาสนาแบบเดียวกัน และความมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศไทยแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญอีกข้อหนึ่งคือ ไทยเป็นชาติที่นับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาทเพียงประเทศเดียว ที่ยังคงรักษาเอกราชไว้ได้ในขณะนั้น ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แผ่ประกาศพระพุทธศาสนาช่วยเหลือให้แก่ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาที่มีความเดือดร้อนหลายประการทำให้หลักธรรมวิชัยได้เกิดขึ้น (เกริกฤทธิ์ ไทศุณณภพ, 2556 : 12) ได้สอดคล้องตามแนวทางที่ถูกต้อง ได้ยึดหลักธรรมเป็นระบบในการศึกษาข้อมูลตามหลักหนังสือและหนังสือศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ ในจารึกศิลา ฉบับที่ 13 กล่าวว่า (พระพรหมคุณาภรณ์

(ป.อ. ปยุตโต) : 194) “ชัยชนะนี้แล อันพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ทรงถือว่ายิ่งใหญ่ที่สุดได้แก่ ธรรมวิชัย คือ ชัยชนะโดยธรรม และธรรมวิชัยนั้นพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ทรงกระทำสำเร็จแล้ว ทั้ง ณ ที่นี้ และในดินแดนข้างเคียงทั้งปวง ไกลออกไป 600 โยชน์...เป็นชัยชนะอันมีปิตุเป็นรส พร้อมด้วยความเอิบอิ่มใจ เป็นปิตุที่ได้มาด้วยธรรมวิชัย”

สมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศพุทธศาสนาเฟื่องฟูมากพร้อมได้ส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระ กอบกู้พระพุทธศาสนาต่างประเทศนำหลักธรรมวิชัยไปเผยแผ่อยู่ในต่างประเทศได้ปฏิบัติตาม พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก โปรดเกล้า ฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามทั้งในกรุงศรีอยุธยาและในบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ได้แก่ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดป่าโมก วัดหันตรา วัดภูเขาทอง และวัดพระราม โปรดเกล้า ฯ ให้ซ่อมเสียรพระประธานวัด มงคลบพิตร ที่ชำรุดอยู่ ทรงให้ความสำคัญในการศึกษาทางพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ผู้ที่ถวายตัวเข้ารับ ราชการต้องผ่านการบวชเรียนมาแล้ว

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือ พระองค์ดำ เสด็จพระราชสมภพ ณ เมืองพิษณุโลก เมื่อปีเถาะ พุทธศักราช 2098 พระองค์เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหาธรรมราชา และพระวิสุทธิ กษัตริ์ ราชธิดาในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และสมเด็จพระศรีสุริโยทัย การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัย การพระศาสนาไทยต้องได้รับความชื่นชมขึ้นอยู่ตลอดเวลา 15 ปี ที่ไทยเสียอิสรภาพให้แก่พม่า นับตั้งแต่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง พ.ศ. 2127 โดยความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือของ พระมหาเถรคันฉ่องได้ทรงอาราธนาพระมหาเถรมาพำนักอยู่ ณ วัดมหาธาตุใกล้กับ พระราชวัง และสถาปนาขึ้นเป็นพระอริยวงศ์ ครองวัดมหาธาตุ มีตำแหน่งในคณะสงฆ์เป็นที่ สมเด็จพระสังฆราชาคณะ ปกครองพระสงฆ์ชาวต่างประเทศทั้งหมด สังกัดอยู่ในคามวาสี คณะคามวาสี จึง เกิดมีเป็น 2 ฝ่าย คือคณะคามวาสีใหม่ที่ตั้งขึ้นถวาย สมเด็จพระอริยวงศ์ (มหาเถรคันฉ่อง) ปกครองครั้งนี้ เรียกว่า คณะ “คามวาสีฝ่ายซ้าย” คณะคามวาสีเดิมซึ่งขึ้นต่อ สมเด็จพระวันรัตน์ วัดป่าแก้ว (วัดใหญ่ชัยมงคล) เรียกว่า คณะ “คามวาสีฝ่ายขวา” ส่วน คณะอริยวาสี มีสมเด็จพระ พุทธอาจารย์ เป็นสังฆราชา ต่างฝ่ายต่างปกครองไม่ก้าวก่ายกัน แต่ละคณะก็มีพระราชาคณะ และพระครูปกครองรองลงมาเป็นชั้นๆ ทั้งในกรุงและหัวเมือง การพระศาสนาที่ทรุดโทรมมาแต่ครั้ง เสียกรุงจึงเริ่มเรียบร้อยละดีขึ้นโดยลำดับอย่างไรก็ดี ตำแหน่งประมุขสงฆ์ในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น รองศาสตราจารย์สิริวัฒน์ คำวันสา มีความเห็นว่า ปรากฏอยู่ 2 ตำแหน่ง คือ

1. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จะเป็นประมุข ฝ่ายคามวาสี
 2. สมเด็จพระวันรัตน์ น่าจะเป็นประมุข ฝ่ายอริยวาสี
 3. ถ้ารูปใดมีพรรษามากกว่า รูปนั้นก็จะได้เป็น สมเด็จพระสังฆราช
- ต่อมาเมื่อคณะป่าแก้วเพิ่มมากขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมืองปักษ์ใต้ คณะคามวาสีจึงแบ่งเป็น 2 คือ คามวาสีฝ่ายซ้าย และ คามวาสีฝ่ายขวา และสับเปลี่ยนตำแหน่งใหม่ ดังนี้

1. พระวันรัตน์ เป็น เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา
2. พระพุทธโฆษาจารย์ เป็น เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย
3. พระพุทธจารย์ เป็น เจ้าคณะอริยวาสี (ตำแหน่งนี้ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทน พระวันรัตน์

ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ตำแหน่งนั้นเปลี่ยนเป็น พุฒาจารย์) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย รวมเอาวัดในหัวเมืองฝ่ายเหนือเข้าไว้ด้วย ทำนองเดียวกันคณะคามวาสีฝ่ายขวาก็รวมเอาวัดในหัว เมืองฝ่ายใต้มาไว้ด้วย บทสวดพาหุงมหากาที่คือบทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆ

คุณ แล้วก็พรพาหุ อันเริ่มด้วย พาหุสหัสไปจนถึงทุกคาทมิฐฐิ แล้วเรื่อยไปจนถึงมหากรณโก
 นาโถ หิตายะ และจบลงด้วย ภาวะตุสัพพะ มังคลัง สัพพะพุทธา สัพพะธัมมา สัพพะสังฆานู ภาเวนะ
 สะทา โสติถิ ภาวันตุ เต เรียกรวมกันว่า พาหุสมหากา จึงเข้าใจในบัดนี้เองว่าบทพาหุนี้คือบทสวด
 มนต์ที่สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว ได้ถวายให้พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้สวดเป็น
 ประจำเวลา (กมล ฦ เวลาว่าง : 32) แสดงว่าพระองค์มีความสนพระทัยเกี่ยวกับบทสวดมนต์แล้ว
 ปฏิบัติตามหลักธรรมเรื่อยมาเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งมีความคล้ายคลึง
 กันกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏในศิลาจารึกแห่งไพร่ที่ว่า ข้าพเจ้ามีความเคารพและเลื่อมใส
 ศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มากเพียงใด..สิ่งใดก็ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้ว
 สิ่งนั้น ๆ ทั้งปวงล้วนเป็นสุภาสิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) : 133)

การศึกษาสงคราม จึงปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้าทรงรบ
 ณ ที่ใด ทรงมีชัยชนะอยู่ตลอดมาได้ทรงเปลี่ยนแปลงเลย แม้จะเพียงลำพังสองพระองค์กับสมเด็จพระ
 อนุชาธิราชเจ้า ท่ามกลางกองทัพพม่าจำนวนนับแสนคนก็ทรงมีชัยชนะเหนือกองทัพพม่าด้วยการ
 กระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะเหนือ พระมหาอุปราชา ณ ดอนเจดีย์ปูนียสถาน แม้ข้าศึกจะยิงปืนไฟเข้าใส่
 พระองค์ในตอนเช้าที่เข้ากันพระศพของพระมหาอุปราชาออกไปราวกับท่าผ่นก็มีปาน แต่ก็มิได้ต้อง
 พระองค์ด้วยเดชพาหุสมหากาที่ทรงเจริญอยู่เป็นประจำนั่นเอง ถือว่าหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศก
 มหาราชมีอิทธิพลต่อพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมที่มีความ
 ผักใฝ่ในธรรมแล้วนำหลักธรรมมาดำเนินชีวิตปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงจัดระเบียบการปกครองอาณาจักรเป็น 2
 ส่วน คือ ส่วนกลาง การปกครองส่วนกลาง มีเมืองราชธานีคือ กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางแห่ง
 อำนาจ มีเมืองหน้าด่านทั้ง 4 ทิศ ตามแบบแผนการปกครองจากกัมพูชาที่เรียกว่า “จตุสดมภ์” (ดนัย
 ไชยโยธา, 2543 : 150) ส่วนภูมิภาค แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก หรือหัวเมืองพระยามหา
 นคร (เอก-โท-ตรี-จัตวา) และเมืองประเทศราช เป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปถึงชายพระราชอาณาเขต
 บางทีชาวเมืองเป็นชนต่างชาติต่างภาษา มีเจ้านายพื้นเมืองนั้นปกครองสิทธิ์ขาดเสมือนเป็นพระเจ้า
 แผ่นดินในเมืองของตน เป็นแต่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
 เชอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505 : 11) พระเจ้าอู่ทองนั้น มีศาสนาและความเชื่อในลักษณะที่
 ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนา ซึ่งมีทั้งที่เป็นหินยานและมหายาน) พราหมณ์และฮินดู ตลอดจน
 การนับถือวิญญาณอันเป็นลักษณะดั้งเดิมของสังคมสยาม กษัตริย์อยุธยาทรงขึ้นทั้ง "เทวราช"
 และ "ธรรมราชา" กล่าวคือ เป็นลักษณะผสมผสานของพราหมณ์และพุทธเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์
 และความชอบธรรมให้กับผู้ปกครองสูงสุด กษัตริย์อยุธยาทรงเป็นองค์ "ศาสนูปถัมภก" พระเจ้าอู่ทอง
 เองทรงเริ่มประเพณีการบำรุงศาสนาด้วยการถวายวัง (เวียงเหล็ก) ให้เป็นวัด (พุทไธสวรรย์) 8 อันเป็น
 ประเพณีที่จะมีกษัตริย์องค์อื่น ๆ ดำเนินรอยตามในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวังกับวัด
 (ดนัย ไชยโยธา : 155) เหมือนกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์ได้สร้างวัดถวายเป็นพุทธบูชาแด่
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือจารึกอโศกรัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตยว่า ได้ทรงสร้าง
 วิหาร (วัด) 84,000 แห่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษา ที่สั่งสอนประชาชน ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่
 3 และการส่งศาสนทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เช่น พระมหินทเถระไปยังลังกา
 ทวีป และพระโสณะ-พระอุตตระมายังสุวรรณภูมิ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) : 192)
 กษัตริย์อยุธยายังทรงเป็น "พระเจ้าแผ่นดิน" และทรงเป็น "พระเจ้าอยู่หัว" กล่าวคือ ในทางทฤษฎีทรง
 เป็นเจ้าของทั้งที่ดินและชีวิตของราษฎร ดังนั้นในแง่ของประชากรจึงถูกจัดอยู่ในระบบ "ไพร่" ที่ราษฎร

ทุกคนขึ้นอยู่กับ "นาย" มีหน้าที่ที่จะถูกเกณฑ์แรงงาน เสียอากรหรือส่งส่วย (เป็นผลิตภัณฑ์หรือวัสดุสินค้าที่ตนหามาได้) พระเจ้าอุทองสวรรคตเมื่อพระชนมายุได้ 55 พรรษาในปี 1912/1369 ภายหลังการได้ชัยชนะเหนือกัมพูชา และราชวงศ์อุทองของพระองค์กับราชวงศ์สุพรรณบุรีก็แยกอำนาจกันในอยุธยา

สมัยสมเด็จพระราชาธิบดีที่ 1 พระองค์ทรงเป็นผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้น ครั้งนั้นกรุงสุโขทัยมีรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า “ธรรมราชา” ที่มีแนวทางที่ใช้พุทธธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดเงื่อนไขอันเป็นคุณค่าสำคัญสำหรับนักปกครองเปรียบเหมือนกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชาพระราชแห่งธรรม เอาธรรมะนำหน้าทุกอย่างจึงเกิดหลักธรรมวิชัยขึ้น ทำให้มีแรงจูงใจที่จะประกาศพระสัจจะธรรมให้แก่ไพศาล พระองค์คงจะเล็งเห็นว่าแบบธรรมราชา เป็นการปกครองที่ยังไม่ทำให้เข้มแข็งพอ นับได้ว่าหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีอิทธิพลต่อการปกครองของพระเจ้าอุทองมาโดยตลอด การประพฤติปฏิบัติของพระเจ้าอุทอง ก็เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระมหากษัตริย์ทุกๆ พระองค์ต่อไปในอนาคต

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีพระนามเดิมว่า พระอินทราชา ทรงเป็นโอรสของพระเอกาทศรถ การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัยด้านพระพุทธศาสนาสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงเป็นนักปราชญ์ รอบรู้ในวิชาการหลายด้านมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงประพฤติราชธรรมอย่างมั่นคงเป็นที่รักใคร่นับถือของบรรดาราชภคินีและชาวต่างชาติพระกรณียกิจส่วนใหญ่ของพระองค์ มุ่งส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ เช่น โปรดเกล้าฯ ให้คัดลอกพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์เป็นจำนวนมากทรงให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาชาติคำหลวงถวาย นับเป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญของสมัยอยุธยาได้มีผู้พรรณนาพระพุทธรูปที่บายนยอดเขาสุวรรณบรรพต แขวงเมืองสระบุรี พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปครอบรอบพระพุทธรูป พร้อมทั้งสร้างพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญกับกุฏิสงฆ์ถวายให้เป็นสมบัติในพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปสระบุรี จึงมีความสำคัญเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่นั้นมาตราบถึงปัจจุบัน

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพระองค์ทรงมีสัมพันธ์ไมตรีกับบรรดาต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าที่สำคัญในภูมิภาคแถบนี้ของโลกชาวต่างประเทศโดยเฉพาะฮอลันดา อังกฤษและญี่ปุ่นที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถพระองค์ก็ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกริมคลองปลากดเหนือเมืองสมุทรปราการ ให้ชาวฮอลันดาตั้งคลังสินค้า และในปี พ.ศ.2115 พระเจ้าเจมส์ที่ 1 แห่งอังกฤษ ได้มีพระราชสาส์นทูลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาได้สะดวกส่วนชาวญี่ปุ่น ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นสมัครเข้ารับราชการที่กรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมากจนได้มีการจัดตั้งกรมอาสาญี่ปุ่น ขึ้นมาช่วยราชการกรุงศรีอยุธยาชาวญี่ปุ่นที่มีบทบาทสำคัญในวงการเมืองในรัชสมัยของพระองค์ ได้สอดคล้องกับหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช คือ ธรรมโองการในจารึกศิลาฉบับที่ 10 ที่กล่าวว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)192) “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปิยทัสสี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงถือว่ายศหรือเกียรติจะเป็นสิ่งมีประโยชน์มาก เว้นแต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติเพื่อความมุ่งหมายนี้ว่าทั้งในบัดนี้ และในเบื้องหน้า ขอประชาชนทั้งหลายจงตั้งใจสดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงปฏิบัติตามหลักความประพฤติทางธรรม”

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงใช้หลักธรรมนำชีวิต พร้อมประกาศธรรมให้แก่ประชาชนของพระองค์ให้อยู่ในธรรม พระองค์มีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่เช่น สร้างวัด

คัดลอกพระไตรปิฎก เป็นต้น ทรงสนพระทัยศึกษาพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนเข้าใจแล้ว นำมาตรัสบอกให้แก่ประชาชนของพระองค์ให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้นนับได้ว่าจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ที่พระองค์ทรงศึกษาจากพระไตรปิฎก จากข้อมูลต่าง ๆ แล้วน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตาม เอาธรรมะนำหน้าตัดสินต่าง ๆ ถือว่าเป็นหลักธรรมวิชัยเอาธรรมนำหน้าจนเกิดความชนะไม่ว่าจะทางช้างนอกช้างใน ช้างในเช่น ทรงชนะด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นต้น

3) สมัยกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีพระนามเดิมว่า “สิน” พระราชสมภพเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2277 เป็นบุตรของ “ นายโห่ฮอง ” และ “ นางนกเอี้ยง ” ซึ่งพระยาจักรีได้ขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ตั้งแต่ยังเยาว์เมื่ออายุได้ 5 ปี พระยาจักรีได้นำไปฝากเรียนกับพระอาจารย์ทองดี วัดโกษาवास (วัดคลัง) โดยเรียนหนังสือขอมและหนังสือไทยจนจบบริบูรณ์ แล้วจึงเรียนพระไตรปิฎกจนแตกฉาน การพัฒนาตามหลักธรรมวิชัยความกตัญญู แม้พระเจ้าเอกทัศจะเป็นผู้นำที่อ่อนแอและเป็นคนเหตุให้เสียกรุง แต่พระเจ้าตากสินก็เคยรับราชการกับพระเจ้าเอกทัศมาก่อน เมื่อพระองค์สามารถขับไล่พม่าและประกาศอิสรภาพได้แล้ว ก็ได้โปรดให้ชุดพระศพสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์หรือพระเจ้าเอกทัศมาแห่แหนและทำการถวายพระเพลิงให้ พระองค์ก็มีพระปรีชาสามารถไม่น้อย ทรงรักกวีนิพนธ์ และแม้จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่แทบจะทรงไม่ว่างเว้นจากการรบ แต่ก็ปรากฏว่าได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ที่ เรียกว่า รามเกียรติ์ ฉบับกรุงธนบุรีไว้ด้วย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการเล่นละครหลวงในงานฉลองต่าง ๆ

ในสมัยนั้นรวมทั้งทรงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศิลปะในเวลาเข้าพรรษาพร้อมกับชาววังและชาวบ้านทุกคนตอนออกพรรษาได้ฟังการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน บำรุงภาวะแห่งจิตให้ยึดมั่นอยู่ในความสงบอันแน่วแน่ และทรงเคร่งครัดมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งด้านการวิปัสสนาและศึกษาธรรม ทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา ทั้งสร้างใหม่และบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามต่าง ๆ ในกรุงธนบุรี และหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งการเสริมสร้างปูชนียวัตถุ ทั้งฝ่ายพุทธและฝ่ายพราหมณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) : 211) เหมือนกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์ทรงดูแลพระพุทธศาสนาเรื่อยมาเช่น บำรุงการศึกษา สร้างปูชนียสถานวัตถุให้เกิดธรรมวิชัยในสมัยการปกครอง พร้อมอบรมสั่งสอนให้ประชาชนของพระองค์มีศีลมีธรรมดังปรากฏในศิลาจารึกว่าข้าฯ จักจัดให้มีการประกาศธรรม อบรมสั่งสอน ประชาชนทั้งหลาย ครั้นได้สดับธรรมนี้แล้ว ก็จักพากันประพฤติปฏิบัติตาม ยกระดับตนเองสูงขึ้น และจักมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยความเจริญทางธรรมอย่างมั่นคง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) : 45)

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่สมบูรณ์ไปด้วยพระราชจริยวัตรอันงาม ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงเสียสละทุกอย่างเพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ ยิ่งความร่มเย็นเป็นสุขให้แก่พสกนิกรของพระองค์ทั้งมวล โดยต้องทรงประกอบพระราชภารกิจอย่างหนักหน่วงมาโดยตลอดรัชสมัย สร้างสรรค์บ้านเมืองพระบวรพุทธศาสนาและศิลปขนานชนิดอย่างไม่ว่างเว้น คือได้นำหลักธรรมวิชัยมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองเหมือนกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์เอาหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตซึ่งมีอิทธิพลต่อพระองค์มากพร้อมปกครองบ้านเมืองของพระองค์ให้เกิดความสุขสงบตลอดไป

4) สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ 1 มีพระนามเดิมว่าด้วงหรือทองด้วง เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธ เดือน 4 แรม 4 ค่ำปีมะโรงจุลศักราช 1098 หรือวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2279 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นบุตรของ พระอักษรสุนทร (ทองดี) ข้าราชการกรมอาลักษณ์ สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี(ปาน) เสนาบดีกรมพระคลัง มีพระปรีชาญาณ หยั่งเห็นความสำคัญของบ้านเมือง 2 ประการ คือ วัดกับวัง ทั้ง 2 สถาบันไม่อาจ แยกจากกันได้ ต้องอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงจะเกิดประโยชน์ วัดในสมัยก่อนมีความสำคัญ ต่อสังคมไทยอย่างมาก เพราะวัดเป็นที่ประชุมของกลุ่มคน ทรงเล็งเห็นความสำคัญข้อนี้ จึงได้ทรงมู มานะ พระราชหฤทัยในอันที่จะยกย่องพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ขึ้น ได้รับเป็นพระราชธุระ เกี่ยวกับการพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านปริยัติ คือ การบำรุงพระคัมภีร์ คำสอนให้บริสุทธิ์ และการ ปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ จึงปรากฏว่าได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ในปีพุทธศักราช 2331 และทรงออกกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยของสังฆมณฑล ให้เป็นหลักแก่บ้านเมือง สร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ ให้เล่าเรียนทุกๆ พระอารามหลวงตามความปรารถนา (องค์การคำ ของคุรุสภา : 11-12) พระองค์ให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุ สามเณรจึงให้ ความสนใจพระไตรปิฎกเป็นอย่างยิ่งดังเช่นกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์อยากเห็นพระภิกษุใน พระธรรมวินัยนี้บริสุทธิ์ ดังจารึกกล่าวไว้ว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 177) พระเจ้าอโศ กมหาราชได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทรงสร้างมหาวิหาร 84,000 แห่ง เป็นแหล่งที่พระภิกษุสงฆ์ ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย บำเพ็ญสมณธรรม และสั่งสอนประชาชน ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้ง ที่ 3 และทรงส่งพระเถรานุเถระไปประกาศพระศาสนาในแคว้นแคว้นต่างๆ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองแพร่หลายไปในนานาประเทศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะเห็นได้ว่าทรงให้ความสำคัญแก่การ สังคายนาพระไตรปิฎกมาก และได้ทรงทำสังคายนาก่อนการชำระประมวลกฎหมาย ในสายตากคน ปัจจุบัน ก็อาจจะว่าไม่ทันสมัย ควรจะชำระกฎหมายสำหรับบ้านเมืองเสียก่อน แต่ถ้าได้ศึกษา สภาพการณ์ในเวลานั้น และได้ศึกษากฎหมายที่ใช้ในบ้านเมืองแล้ว จะเห็นว่ากฎหมายในสมัยนั้น ใช้ หลักทางพระพุทธศาสนา เข้าตัดสินทั้งสิ้น จึงได้ทรงให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีพระนามเดิมว่าฉิม พระราช กรณียกิจด้านการป้องกันประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พม่าได้ยก ทัพเข้ามามีไทยอยู่หลายครั้งด้วยกันตั้งแต่พระองค์ครองราชย์ได้ เพียง 2 เดือน พระเจ้าปดุง กษัตริย์ พม่าก็ได้ทรงแต่งตั้งแม่ทัพพม่า 2 นาย คืออะเต็งหุ่นและสุเรียงสาระกะยอ โดยให้แม่ทัพอะเต็ง หุ่นยกทัพเรือเข้ามาตีทางหัวเมืองชายทะเลตะวันตก และสามารถตีเมืองตะกั่วทุ่งตะกั่วป่า รวมถึง ล้อมเมืองถลางไว้ ก่อนที่กอง ทัพไทยจะยกลงไปช่วยและตีทัพพม่าจนแตกพ่ายไป ส่วนแม่ทัพสุเรียง สาระกะยอได้ยกกำลังมาทางบกเพื่อเข้าตีหัวเมืองด้านทิศใต้ ของไทย และสามารถตีได้เมืองมะลิวัน ระนอง และกระบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงส่งกองทัพลงไปช่วยเหลือทหาร พม่าที่กำลังฝ่ายไทยไม่ได้ก็ถอยทัพหนีกลับไปต่อมาในปี พ.ศ. 2363 พระเจ้าปดุงเสด็จสวรรคต พระ เจ้าจักรกายนเมได้สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าปดุง และคิดจะยกทัพมาตีไทยอีก โดยสมคบกับพระยา ไทรบุรีซึ่งเปลี่ยนใจไปเข้ากับฝ่ายพม่า แต่เมื่อทราบข่าวฝ่ายไทยจัดกำลังทัพเตรียมรับศึกอย่างเข้มแข็ง พม่าก็เกิดเกรงกลัวว่าจะรบแพ้ไทยอีก จึงยุติไม่ยกทัพเข้ามา จนอีก 3 ปีต่อมา พระเจ้าจักรกายนเมก็

ทรงชักชวนพระเจ้าเวียดนาม มินมางกษัตริย์ญวนให้มาช่วยตีไทย แต่ฝ่ายญวนไม่ยอมร่วมด้วยพอดีกับที่ขณะนั้นเกิดสงครามกับอังกฤษจึงหมดโอกาสที่จะมาตีไทยอีกต่อไป

พระราชกรณียกิจด้านการปกครองพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงบริหารบ้านเมืองโดยให้เจ้านายรับหน้าที่ในการบริหารงานราชการในกรมกองต่าง ๆ เท่ากับเป็นการให้เสนาบดีได้มีการศึกษาข้อราชการก่อนจะนำความขึ้นกราบบังคมทูล ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้ผ่อนผันการเข้ารับราชการของพลเมืองชายเหลือเพียงปีละ 3 เดือน เข้ารับราชการ 1 เดือน แล้วไปพักประกอบอาชีพส่วนตัวอีก 3 เดือน สลับกันไป นอกจากนี้ยังทรงรวบรวมพลเมืองให้เป็นปึกแผ่นมีหน่วยราชการสังกัดแน่นอน โดยพระราชทานโอกาสให้ประชาชนสามารถเลือกหน่วยราชการที่สังกัดได้ พระองค์ได้ทรงส่งเสริมข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถให้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ตงถนัด มีพระราชประสงค์ให้พลเรือนของพระองค์เป็นคนดี จึงได้ทรงออกพระราชบัญญัติเรื่อง ห้ามเลี้ยงไก่ นก ปลากัด ไช้ชน กัด หรือทำการอื่น ๆ เพื่อการพนัน และออกพระราชกำหนดห้ามสูบบุหรี่ ชายฉ้อฉล ขี้ฉ้อฉล พร้อมทรงกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ทำให้ประเทศไทยไม่เกิดสงครามฝิ่นแบบต่างชาติ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงฟื้นฟู พระพุทธศาสนาอย่างมากมายหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการก่อสร้างศาสนสถาน ทรงโปรดฯ ให้สร้างวัดขึ้นใหม่หลายวัด ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดชัยพฤกษมาลา วัดโมลีโลกยาราม วัดหงสวราคม และวัดพระพุทธบาทที่ สระบุรี ซึ่งสร้างค้างไว้ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดอรุณราชวราราม โดยสร้างพระอุโบสถพระปรามค์ พร้อมทั้งพระวิหารขึ้นใหม่เพื่อเป็นพระอารามประจำรัชกาล การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ในยุคนี้ก็รุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขหลักสูตรจากปริยญาตรีโท เอก มาเป็นเปรียญธรรม 3 ประโยคถึง 9 ประโยค ทำให้พระภิกษุ สามเณร มีความรู้ภาษาบาลีแตกฉานยิ่งขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงออกพระราชกำหนดให้ประกอบพิธีในวันวิสาขบูชา โดยห้ามล่าสัตว์ 3 วัน และรักษาศีล ถวายอาหารบิณฑบาต ทำทาน ปลอ่ยสัตว์ สดับฟังพระธรรมเทศนาเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน เพื่อให้ประชาชนของพระองค์ให้มีจิตสำนึกขอบธรรมะพร้อมอบรมธรรมะสั่งสอน มีการประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งการนั่งสมาธิ ปฏิบัติกรรมฐาน และทำให้ข้าราชการของพระองค์กระทำตาม พร้อมเป็นหลักในการอบรมสั่งสอนร่วมกับพระสงฆ์ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยประกอบพิธีในวันวิสาขบูชา (อุดม เขยกิจวงศ์ : 23) สอดคล้องกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่ปรากฏในจารึกฉนวนปีที่ 7 อโศกวา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) : 82-83) “ข้าฯ ได้เกิดมีความคิดขึ้นว่า ข้าฯ จักจัดให้มีการประกาศธรรม อบรมสั่งสอนธรรม ประชาชนทั้งหลาย ครั้นได้สดับธรรมนี้แล้ว ก็จักพากันประพฤติปฏิบัติตามจกยกระดบตนเองสูงขึ้น และจักมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นด้วยความเจริญทางธรรมอย่างมั่นคง เพื่อประโยชน์นี้ จึงจัดให้มีการประกาศธรรม และสั่งให้มีการอบรมสั่งสอนธรรมขึ้นเป็นหลายแบบหลายอย่าง พร้อมได้จัดข้าราชการช่วยอบรมสั่งสอนแนะนำขยายความหลักธรรมให้แจ่มแจ้งออกไป”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 พระราชกรณียกิจทางพระพุทธศาสนาได้ช่วยอุปถัมภ์ทุกอย่างเช่น การเผยแผ่หลักธรรมชักชวน ประกาศธรรม ให้ประชาชนเข้าถึงหลักของการปฏิบัติตามศาสนา รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาพัฒนาตามหลักธรรมวิชัย พ.ศ.2431 โปรดเกล้าฯ ให้ ชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทย นับเป็นครั้งแรกที่พระไตรปิฎกได้รับการจัดพิมพ์ขึ้น ให้จัดตั้งหอพุทธศาสนสังคหะขึ้นที่วัดเบญจม

บพิตร สำหรับเป็นที่เก็บรวบรวมพระไตรปิฎกและหนังสืออื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมทุกชั้นปีไม่ว่าจะระดับมัธยม นักธรรม บาลี ของ พระภิกษุสามเณรและผู้สนใจ พร้อมทั้งการเลิกลาเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทยและ ประวัติศาสตร์โลก (ลำดวน เทียรณนิธิกุล : 19) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของรัชกาลที่ 5 ไปยังต่างประเทศมิได้มีเฉพาะการพระราชทานพระไตรปิฎกหลายเล่มฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยเท่านั้น แต่ได้เสด็จไปสืบพระพุทธศาสนาในอินเดียด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการเสด็จประพาส อินเดียทำให้บรรดานักค้นคว้าซึ่งศึกษาโบราณคดี ให้จัดตั้งโรงเรียนสอน พระปริยัติธรรมขึ้นตามวัด ต่าง ๆ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุและสามเณร ได้ทรงกำหนดให้มีการสอบไล่พระ ปริยัติธรรมเป็นประจำทุกปี ทรงส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตินิกาย โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงขึ้นสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตินิกาย

การปกครองบ้านเมืองพร้อมพระศาสนาของฝ่ายพระราชอาณาจักรในสมัยนั้น พระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาของรัชกาลที่ 5 ยังได้ทรงแสดงออกให้เห็นได้จากการบำเพ็ญพระ ราชกุศลเนื่องในวโรกาสต่าง ๆ สิ่งทีกล่าวมาเบื้องต้นได้สอดคล้องกับหลักธรรมของพระเจ้าอโศก มหาราชที่กล่าวไว้ในจารึก ฉบับที่ 8 ว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 35) สมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวปรีดิยวราช ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเสด็จไปพุทธคยาสถานที่ตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า จากเหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดมีธรรมเนียมขึ้นในธรรมเนียมราชสำนัก ย่อมมีกิจต่อไปนี้ คือการเยี่ยมเยียนสมณพราหมณ์และถวายทานแด่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนท่านผู้เฒ่าผู้สูงอายุ พระราชทานเงินทองเพื่อช่วยเหลือท่านเหล่านั้น ได้สั่งสอนธรรมและการชักถามปัญหาธรรมแก่กัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ 9 “พระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าภูมิ พลอดุลยเดช” ทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ พระ ราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของที่ดินและหุ้น โดยแบ่งออกได้เป็นส่วน ๆ ได้โดยสังเขป คือทรัพย์สินส่วนพระองค์ พระคลังข้างที่ และทรัพย์สินส่วน พระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์อุทิศพระราชทรัพย์ส่วนหนึ่งเพื่อโครงการพระราชดำริจำนวนกว่า 4,000 โครงการ มุลินธิในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อพัฒนาภายในประเทศในด้านสัทธิกรรม เกษตรกรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย การส่งเสริมอาชีพ สาธารณูปโภค และการศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ราชการได้จัดให้มีทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นมา อีกครั้งในปี 2507 และเพิ่มจำนวนทุนเล่าเรียนหลวงจากปีละ 2 ทุน เป็น 9 ทุน นอกจากนี้ ยังได้ขยาย ทุนให้หลากหลาย ครอบคลุมกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น นักเรียนในต่างจังหวัด นักเรียนผู้ด้อยโอกาส เนื่องจากความผิดปกติทางร่างกาย เป็นต้น ปัจจุบัน นอกจาก ก.พ. ซึ่งเป็นผู้พิจารณาจัดสรรทุน รัฐบาลให้แก่ส่วนราชการต่าง ๆ ในภาพรวมแล้ว ส่วนราชการต่างๆ ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ให้จัดสรรทุนไปศึกษาในต่างประเทศตามความจำเป็นเฉพาะของส่วนราชการด้วย พระองค์ยังทรง อุปถัมภ์เผยแผ่พุทธธรรมศึกษาค้นคว้าปริวรรตหนังสือธรรมะต่าง ๆ ออกเผยแพร่ทรงอุปถัมภ์ให้คณะ สงฆ์ไทยปรับปรุงและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 80 เล่มที่พิมพ์เมื่องานฉลอง 25 พุทธศตวรรษรวบรวมให้เป็น 45 เล่ม เท่าจำนวนพระชนพรรษาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (นายชาติ ชัย พาราสุข : 35)

ธรรมวิสัยของพระเจ้าอโศกมหาราชได้มีอิทธิพลพร้อมเป็นแบบอย่างแก่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เช่น การให้อภัยแก่ผู้สว่ร้ายให้พระองค์ พระองค์ก็มีพระทัยเมตตากรุณา แก่ผู้ไม่

หวังดี ไม่รู้จริงในสิ่งที่เกิดขึ้น ได้จัดให้มีทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นมา พระองค์ยังทรงอุปถัมภ์เผยแผ่พุทธธรรมศึกษาค้นคว้าปริวรรตหนังสือธรรมะต่าง ๆ ออกเผยแผ่ทรงอุปถัมภ์ให้คณะสงฆ์ไทยปรับปรุงและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 80 เล่มพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ธรรมะเอามาเป็นเกาะกำบัง เอาธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของพระองค์พร้อมได้แนะนำชี้ทางให้ประชาชนของพระองค์ให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ถือว่าหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีอิทธิพลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดมา

บทสรุป

หลักราชกิจและหลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ไทย ได้แก่ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ญาลือไท พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่ง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จะสรุปบางพระองค์ที่ถือว่าเด่น ๆ คือ รัชสมัยสมเด็จพระราชาธิบดีที่ 1 พระองค์ทรงเป็นผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้น ครั้งนั้นกรุงสุโขทัยมีรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า “ธรรมราชา” ที่มีแนวทางที่ใช้พุทธธรรมเป็นสิ่งกำหนดเงื่อนไขอันเป็นคุณค่าสำคัญสำหรับนักปกครอง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงใช้หลักธรรมนำชีวิต พร้อมประกาศธรรมให้แก่ประชาชนของพระองค์ให้อยู่ในธรรม พระองค์มีบทบาทในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ เช่น สร้างวัด คัดลอกพระไตรปิฎก เป็นต้น ทรงสนพระทัยศึกษาพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนเข้าใจแล้วนำมาตรัสบอกให้แก่ประชาชนของพระองค์ เป็นต้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพระราชจริยวัตรอันงาม ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงเสียสละทุกอย่างเพื่อความเจริญมั่นคง สร้างสรรค์บ้านเมืองพระบวรพุทธศาสนาและศิลปขนานาชนิดอย่างไม่วางเว้น คือได้นำหลักธรรมวิชัยมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองเหมือนกับพระเจ้าอโศกมหาราชที่พระองค์เอาหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตซึ่งมีอิทธิพลต่อพระองค์มาก พร้อมปกครองบ้านเมืองของพระองค์ให้เกิดความสุขสงบตลอดไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะเห็นได้ว่าทรงให้ความสำคัญแก่การสังคายนาพระไตรปิฎก และได้ทรงทำสังคายนา ก่อนการชำระประมวลกฎหมาย ในสายตาคนปัจจุบัน ก็อาจจะว่าไม่ทันสมัย จะเห็นว่ากฎหมายในสมัยนั้น ใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เข้าตัดสินทั้งสิ้น จึงได้ทรงให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ไว้เป็นหลักเสียก่อนแล้ว จึงชำระประมวลกฎหมายภายหลังถือว่าพระองค์ทรงใช้หลักธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชในการดำเนินชีวิตซึ่งมีอิทธิพลให้เกิดแรงบันดาลใจต่อผู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชร่วมกับพระมหาเถระปรึกษากิจเกี่ยวกับการออกกฎหมายพระสงฆ์ ซึ่งได้ทรงตราขึ้นเป็นคราว ๆ เมื่อมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น ทรงสร้างวัดอารามให้บริบูรณ์ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิมาที่ชำรุดเสียหายตามหัวเมืองต่าง ๆ การด้านศาสนาก็รุ่งเรือง เป็นปึกแผ่นสืบมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงอุปถัมภ์ทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น การเผยแผ่หลักธรรมชักชวน ประกาศธรรม ให้ประชาชนเข้าถึงหลักของการปฏิบัติตามศาสนา รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พระองค์ทรงเป็นพระพุทธานุภาพ เอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง งานของพระองค์ในการปกครอง ให้ประชาชนมีความสุข มีความสามัคคีกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาล

ที่ 5 ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทำให้เกิดผลดีแก่ประเทศ ทำให้ฐานะทางการเมืองของพระองค์มั่นคงขึ้น เพราะประชาชนต่างให้ความจงรักภักดีในฐานะที่ทรงปฏิบัติพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุ และทรงเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 การให้อภัยแก่ผู้ใสร้ายให้พระองค์ พระองค์ก็มีพระทัยเมตตากรุณา แก่ผู้ไม่หวังดี ไม่รู้จริงในสิ่งที่เกิดขึ้น ได้จัดให้มีทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นมา พระองค์ยังทรงอุปถัมภ์เผยแผ่พุทธธรรมศึกษาค้นคว้าปริวรรตหนังสือธรรมะต่างๆ ออกเผยแผ่ทรงอุปถัมภ์ให้คณะสงฆ์ไทยปรับปรุงและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 80 เล่มพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ธรรมะเอามาเป็นเกาะกำบัง เอาธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของพระองค์พร้อมได้แนะนำชี้ทางให้ประชาชนของพระองค์ให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

ธรรมวิชัย”ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีความหมายว่า มีชัยชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตราเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ได้เปลี่ยนนโยบายใหม่จากการเอาชนะด้วยสงคราม มาสู่ธรรมวิชัยแปลว่าเอาชนะด้วยธรรม คือเอาชนะใจกันด้วยความดี ก็ได้สร้างสมความดีมาโดยตลอด มีการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นอันมากพุทธพจน์ที่มีข้อความอย่างนี้ คือที่มาแห่งหลักการหรือนโยบายการปกครอง “ธรรมวิชัย” ของพระเจ้าอโศกมหาราช อย่างที่กล่าวแล้วตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(1) หนังสือ

แก้ว ชิตตะขบ. (2553). ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

เกริกฤทธิ์ ไทคุณธนภพ. แผ่นดินต้องคำสาป จากสมเด็จพระเจ้าเสือ ถึงแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ. กรุงเทพฯ : สยามความรู้.

กมล ณ เวลาว่าง. (2537). 2 มหาราช. กรุงเทพฯ : เอ็ม บี เอ.

ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช. (2514). พระราชประวัติ 9 มหาราช. กรุงเทพฯ : พิศายาคาร.

दनัย ไชโยธยา. (2543). พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ตรัสวิน จิตติเดชารักษ์ และคณะ. (2556). กลางใจราษฎร์ หกทศวรรษแห่งการทรงงาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

ธัญญลักษณ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา. (2543). พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช. กรุงเทพมหานคร: มมป.

นวม สงวนทรัพย์. พระเจ้าอโศกมหาราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ชาติชัย พาราสุข. (2547). **จดหมายเหตุพระราชพิธีกาญจนาภิเษก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- บุญมี แก่นแก้ว. (2548). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2547). **การอธิบายศิลาจารึก สมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2534). **งานจารึกและประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำแพงแสน.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). **ธรรมะคู่ชีวิต**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). **จารึกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : : สำนักพิมพ์ธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). **จารึกบุญ จารึกธรรม จารึกนัมมัสการและแสดงธรรมกถา ณ สังฆนิยสถาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). **จารึกอโศก**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (ม.ป.ป.). **จารึกอโศก**. อัดสำเนา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระมหาวิจิตร จันทปชโชโต และคณะ. (ม.ป.ป.). **พระเจ้าอโศกมหาราช พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธร**. มมพ.
- มูลนิธิสมเด็จพระรัตนราชสุตา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- ลำดวน เทียนนิธิกุล. (2546). **บรรณานุกรมและสาระสังเขปพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2550). **เกร็ดพงศาวดารกรุงสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : The Knowledge Center.
- วสิน อินทสระ. (ม.ป.ป.). **พุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์และกลยุทธ์การประกาศธรรมสู่โลกกว้าง ภาค 1**. กรุงเทพฯ : สถาบันธรรมาธิปไตย.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต. (2549). **พระพุทธเจ้าถึงพระเจ้าอโศกมหาราช**. กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสารจำกัด.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). **ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ ประวัติศาสตร์และการเมือง**. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- สำนักงานบริหารงานกลาง สำนักงาน ป.ป.ช. (2551). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริต**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

องค์การค้าของคุรุสภา. (2525). **หนังสือชุดภาพกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว.

อุดม เขยกิจวงศ์. (2551). **พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา.

(2) วิทยานิพนธ์

พิเชฐ ทังโตและคณะ. (2552). **การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้าน
รัฐศาสตร์ในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ดวงทิพย์ โรจน์กิตติการ. (2548). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา: ศึกษา
เฉพาะกรณีเรื่อง จอมจักรพรรดิอโศก**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2548). **รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก**. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เปรม สังข์ศรีอินทร์. (2550). **การใช้ศัพทราชาธรรมของพระมหากษัตริย์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระกิตติศักดิ์ ยโสโร. (2539). **การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระธีระวัฒน์ ฉนทมโม (สมพรหมกำเนต). (2544). **บทบาทของพระเจ้าอโศกมหาราชในการเผย
แผ่พระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย.

พระอาทิตย์ อรุณจิตโต. (2550). **พระเจ้าอโศกมหาราชในฐานะนักธัมมาธิปไตย**. วิทยานิพนธ์
ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทธิพงษ์ ธรรมพิทักษ์. (2544). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยธรรมสำหรับ
พระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเปรียบเทียบ
ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารชัยภูมิปริทรรศน์แล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง
บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมินเป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์กำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสีขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ครบเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัย และบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป

บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้ากระดาษ ขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ phayalae@mcu.ac.th

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน